

American Edition.

1892.

Nr. 5.

Metas pirmas.

Apszvieta

Literatūros ir mokslo mėnesinis laikraštis.

Iszleidžiamas
„Lietuvių Mokslo Draugystės Amerikoje“.

Entered at Shenandoah Pa. Post Office as Second-class mail mater.

Tilžėje (Prusūse) ir Shenandoah Pa. (Amerikoje).

Spausdinta pas Otto v. Mauderode.

1892.

Italpa.

	Laksztas.
1. Krikszezionybė ir Lietuva	301
2. Iszpažintis, paraszė Guy de Maupassant	343
3. Ateitė žiamės, raszo H. Hennings	347
4. Baisūlis, apysaka Ursyn'o	350
5. Szventoji Romos Inkvizicija, raszo D ^{ras} Zimmermann	368
6. Szeimyna, apysaka Guy de Maupassant'o	383
7. Nemirtinumas pajiegos, pagal D ^{ra} L. Büchneri	389
8. Vandeninio voro oriniai burbulai	397
9. Brėžukai ir spilgos	397
10. Paszneka apie gyvates	398
11. Kritika bei Bibliographija	400

Už rėdystę atsako Vokietijoje Martynas Jankus, Bitėnai
per Lumpėnus (Ostpreussen).

**Rankraszcziai ir piningai dėl „Apszvietos“ turi buti siunecziami
ant rankų „Liet. Mok. Draugystės“ perdėtinio, po tokiu antraszu:**
Dr. John Szlupas, Shenandoah Pa. (U. S. of America).

Krikszczionybė ir Lietuva.

I.

Istoriszka pažvalga į krikszczionybę.

Nevienam sziadien dyvinai pasirodo, kad krikszczionybė silpti ir nykti pradėjo. Buvo gadynės, kada mokslai buvo randami tiktai tarp kuningų, kada valstijų vyresnybė nusilenkdavo priesz galvą Romos tikėjimo, kada nebuvo mokslaviečių, kur mokintojais nebutu buvę kuningai. Viduramžiuse kuningai galėjo sujudinti vis ir vis naujas gaujas krikszczionių, idant tie eitu pjauti saracėnus, kurie buvo apvaldę Jeruzolimą, smaugti valdensus ir hugenotus, kurie atsiskyrė nū Romos, naikinti ir žudyti lietuvius bei latvius, kurie nebuvo priėmę krikszczioniszkojo tikėjimo. Žodžiu sakant: pereituse amžiuse kuningai visur buvo pirmutiniais. O sziadien? Sziadien jie tiktai ilgisi pereitųjų gadynių, o matydami jų nesulauksį, meta prakeikimus ant kultūros ir mokslų mūsų dienų.

Reikia žinoti, kad gadynėse kuningų vieszpataavimo Europoje Biblija ir rasztai „tėvų bažnyczios“ buvo skaitomi szaltiniu visokios žinios. Ir ant to pamato tapę sustatytas mokslas apie keturkampūtumą žiamės, apie įkurimą pasaulio per 6 dienas pirm 6000 metų; apie dangų virsz žvaigždžių ir apie pragarą apaczioje žiamės; įsteigtos tapę dogmos trivienybės dievo ir dievybės Marijos ir apie dieviszką valdymą visatos; įvesti tapę ir visokie įmoniai su iszkilme bažnycziose. Kada mokslas, paremtas ant patyrimų, ėmė grįstiesi kelią į Europa per Szpaniją ir Siciliją nū muamedonių, tai kuningija, tame matydama dėl savės pavojumą, įsteigė Inkviziciją, kuri naikino neisztikimus bažnycziai žmones. Llorentė, istorikas Inkvizicijos, raszo, kad Torquemada su savo sėbrais bėgyje tiktai 18 metų sudegino ant stirto (malkynės) 10,220 žmonių, nukryžiauvojo 6,860, ir dar kitaip korojo 97,321 žmonių! Idant iszrasti kaltininkus eretikystės, geriausiai tarnavo spavėdė, ir kožnoje giminėje tėvai vaikus, samdininkai samdytojus sergėjo, ir antraip. Turtus taip nužudytų žmonių per pusę ėmė inkvizicija, o kita pusė tekdavo bažnycziai. Romos vyskupai turtus traukė isz visokių krasztų negirdėtus; kada Pilypas Gražusis, karalius Prancuzijos, patėmyjo, kad 3-syk tiek pinigų isz jo valstijos plaukia į Romą ne kad į vyresnybės kischenę, uždraudė iszvežimą aukso ir si-

dabro ir ant kuningų pagalves uždėjo; už tai žinoma, popėžius jį išskeikė, bet karalius sugavęs popėžių veikiai pargabeno į Avignon, kur popėžiai gyveno nū 1306 iki 1376 m. Europa tūmet turėjo tai po du tai po tris popėžius, kurie vieni kitus išskeikė, ir vierni katalikai nežinojo, kurio reikėtų klausyti. Popėžiai pinigų reikalaudami ėmė už pinigus pardavinėti indulgencijas, o zokoninkai pargabeno iš Palaistinos pirstą šventosios dvasės; vienūlikoje bažnyčių rodė akliems, lengvatikiams žmonėms „tikrąją“ ragutinę, kuria buvo pervertas szonas Jėzaus Kristaus; kitur-gi ant parodos buvo relikvijos visokių šventųjų. Už pagarbinimą tokių šventenybių kunigija ir zokoninkai rinko didelius pinigus ir jūs siuntė į Romą. O dar didesnę klaidą padarė kunigai, paveldami kaulus mamutų ir mastodonų paskaityti už kaulus šventųjų, ir tie buvo su didele paroda nesztojami Szpanijoje ir Prancuzijoje po miestus ir kaimus dar iki 1789 m. su lukescziu, kad išspraszys iš dangaus lietų sausūse metųse.

Mokslai vienok platinosi į Europą iš pradžios, kaip sakiau, nū muamedonių iš Szpanijos ir Italijos. Kelionė Magellano aplink žiamę parodė tosios apvalumą, ir nežiurint į mokinimą szv. Augustino ir kitų tėvų bažnyczios, buk negalį apaczioje žiamės gyventi žmonės, atrasti buvo Amerikoje ir Australijoje gyventojai, kurių tuli, k. a. Meksikoje ir Peruvijoje, turėjo augsztesnę kultūrą ne kad jų užvajavotojai europiečiai. Mokintieji žmonės ėmė tyrinėti žiamės praeitę ir senovybę žmogaus, ir apszviesta akis visur pamatė ženklus to, kad žiamė stovi jau milijonus metų, ir kad žmogus jau nū 100.000 metų mažiausiai žiamę apgyvena. Teleskopas atvėrė nemierūtas tolybes dangaus akei žmogaus, ir galas nėra nėkur sumojamas, nės pasibaigus vienam pasauliui prasideda kiti, ir taip eina iki nežinomų tolybių. Visatą valdo gamtos nepajudinami įstatymai taip labai, kad mokslininkai jūs supratę žino iš anksto užtemimus saulės ir mėnulio, takus vūdegūtų žvaigždžių ir daugybę kitų dalykų. Spausdinimas raszo paplatino moksliszkas žinias ir tamsiausiūse žiamės kampūse. Ir taip pasiliko kunigija suspausta, o sziađien ji pati ar tą mokslą pripažįsta, išaiszkindama, jog biblija padūdanti tiktai moraliszkas (doriszkas), o ne moksliszkas žinias.

Pats bažnyczios surėdymas labai atsimainė. Po mirimo Kristaus apasztalai jo įtaisė daug bažnyczių su komunistiszkų valdymu draugės turtų, ir perdėtiniai draugės prigulėjo tiktai nū savo kūpos. Paskui per polytikiszką įtekmę stojosi vyresniais vyskupai Aleksandrijos, Romos ir Konstantinopolio, kurie stengėsi vienas kitą galybėje pervirszyti. Aleksandrijai patekus muamedonims, Konstantinopolio vyskupas atsikratė nū

Romos, ir už tai radosi Romos katalikiszkasis tikėjimas szalyp graikiszkai katalikiszkojo tikėjimo. Konstantinopolio vyskupai stovėjo po valdžią ciesorių, vėliaus-gi tam miestui patekus į turkų rankas dvasiszkoji vyskupų Konstantinopolio galybė perėjo į Maskoliją, kur dvasiszka ir szvietiszka valdžia nū gady-nės Didžiojo Petro randasi rankose caro. Tokiu budu Roma viena atsiliko be nulenkimo galvos. Berods murinai isz Szpa-nijos pasineszė katalikystę isznaikinti, bet 732 m. Karolis Mar-telis jūs atmuszo atgal. O vėl paskui Anglijoje pasikėlė Wik-liffe, Czekijoje Jonas Huss, Vokietijoje Liuterys, Szvicarijoje Zvingli ir Kalvinas priesz nedorystes ir nelabumus popėžių, ir visa sziaurinė dalis Europos atskilo nū Romos įtekmes. Isz lengvo Romos popėžiai panaikino visą savistovią galybę vy-skupų, nužiamino tautiszkas bažnycias, ir savo galybe apglėbė visą valdžią bažnycios. Dėl įgriebimo atskalunų popėžiai steigė Jėzuvitų zokoną, keldino žmones į vainas savo tarpe dėl tikėjimo — bet tai nėko negelbėjo: kas atsiskyrė, dėl Romos amžinai pražuvo. Ant galo tiktai du žingsniu teliko: pasida-ryti popėžiui neklaidingu ir prakeikti szios dienos kultūrą. 1869 m. tapė sukviestas į Romą bažnycios susirinkimas, ir čia popėžius, nors 150 vyskupų buvo prieszvingais, apsiskelbė esąs neklaidingu; taip-gi tapė tenpat Syllabus apgarsintas, kur mok-slai, jeigu jie kunigijos neglosto, tapė iszkeikti.

Rods popėžiai isz dėkos Pipino Striugio buvo pastoję ir žiamės valdymierais; bet ir toji galybė tapė sutrempta per Ita-lijos karalių Viktorą Emanuėlį. Sziadien popėžiai tik dusauja, senos valnybės Vatikane pasigesdami, ir siundo katalikus kitų žiamių, idant savo vyresnybes verstu ant sugražinimo „vieti-ninkui dievo“ žiamiszkos galybės. Tiek jau popėžiai jos sulauks!

Vokietija katalikų vyskupams per ilgą czėsą raisziojo ran-kas, Prancuzija zokoninkus iszvaikiusi atstatė kuningiją nū mok-slaviecių, Maskolija nesigaili vyskupus ir kuningus siuntinėti kalėjimą, Italiya pasisavino popėžių valdytą žiamę ir perse-kioja atgaivintąją jėzuvitybę — ir ar tai dyvas, kad kuningai džiaugiasi tiktai isz to, kad jų mokslas randas geresnę prieigą tarp laukinių žmonių ne kad tarp kulturiszkų tautų Europoje!

Ir kas tokią blėdį kuningijai padarė, jeigu nė neužkentimas valnybės sielos žmogaus ir valnybės tyrinėjimų? Kas sziadien butu įstengęs bažnycią taip pažiaminti, jeigu per savo gobumą ji nebutu rinkusi pinigus, nors su panaikinimu paties tikėjimo? Aiszku yra kožnam, jog bažnycziai ne taip sunku buvo pasi-platinti Europoje, kada ji buvo surėdyta federacijiszku budu, kaip kad yra dabar jai užsilaikyti po to, kaip ji tapė monar-kiszka ir apskelbė vainą priesz kultūrą ir mokslus, pasiektus darbsztumu tiekio amžių!

II.

Pavidalas krikščionybės Lietuvoje.

Tarp lietuvių-latviskosios giminės krikščionys gana anksti pradėjo apsigyventi. Latvių krikščioniszi vokiečiai aplankė pirmą sykį 1158 m., ir Padauguvyje Meinardas veikiai pasiliko vyskupu perkrikštytų. Prūsų Lietuvoje pirmiausiai čekų vyskupas Vaitėkus skelbė vienadijevystę, bet tapė nužudytas 997 m., o paskui šaukiant lenk-mozurių kuningaikszeziui Konradui apsisėdo Kulmijoje vokiszki zokoninkai ir lietuvius pagavo baisiai naikinti. Tikrojoje Lietuvoje iš Rusijos ir Lenkijos krikščionys įsikraustę gana ramiai gyveno, iki jie nesistengė krikštyti ir skriausti lietuvininkus. Jau 1252 m. mūsų didis kuningaiksztis Mindaugas buvo priėmęs krikštą, ir nū to laiko Lietuva jau būtų priėmusi krikščionybę, jeigu tosios skelbėjai būtų pasirupinę apie Kristaus mokslo platinimą, o ne apie žudymą žmonių ir pildymą savo kiszenės. Gal krikščionys nekūmet begėdiszkiaus pasieltgi negalėjo Lietuvoje kaip kad gadynėje Gedimino; kada tas išzmanus ir garsus Lietuvos kuningaiksztis, norėdamas kultūrą savo tautos pakelti, iš užrubežės kvietė visokius amatininkus: kalvius, dailides, raczius, prekiotojus ir tt., zokoninkai Pranciszkonai ir Domininkonai, kurie turėjo pas kuningaiksztį prieieigą, tarp savęs už įtekme prie dvaro varždamiesi, be kuningaiksztio žinios apgarsino Europai, kad Gediminas apsikrikštyti žadas; popėzius iš Romos siuntė savo nūncijų, ir kada tasai atvyko per Rygą į Lietuvą, apsiereiskė visa zokoninkų melagystė ir apgavystė! O vėl iš Prusijos zokoninkai vargino Lietuvą smarkiausiai; jų bjaurius darbus kožnas ras apraszytus d-ro Jono Basanavycziaus raszte „Apie senovės Lietuvos pylis“, patalpintame „Auszroje“ 1883—84 m., o szia dien išėjusiame skyrimeje kningutėje. „Kas galės suskaityti, kiek buvo užmuszta ir naikinta mūsų prosenių per visas tas (zokoninkų į Lietuvą) keliones po kelissyk ant metų ir per tiek daug metų atliekamas! Szitose kelionėse vokiečiai po mėnesį ir daugiau Lietuvoje užtrukdavę, valkiadamiesi iš vietos į vietą ir viską pakeliui plėszdami, dėgindami ir naikindami. Gaujos kryžiokų kartkarcziais neįmanomai didelės buvusios: po 10, 20—40 tukstanczių stiprių szarvūtų vyrų kareivių, su pagelbininkais ir svecziais iš visos kūne Europos susirinkusiais.“ „Ant visų szvenczių (vardan Marijos, kurią kryžiokai laikydavę augszciausioje garbėje) pas kryžiokus visūmet didelės minios visokių augsztų sveczių — kareivių iš visos Europos apsilankydamo, kuriūs jie išszivesdavo drauge į Lietuvą, idant su tų atėjunų pagelba per tas szv. dienas kūne smarkiausiai Lietuvius sumuszti ir išmuszti, o vis „ant garbės

mergės Marijos, jų draugystės užtarytojos, ir dėl pagarbinimo vardo Vieszpaties“, kaip patys kryžiaiokai prisipažinę.“

Tiek kentėdami lietuviai 1402 m. išleidė skundą į Romos ciesorių ir kitus kunigaikščius ant vokiszkųjų kryžžogių (sk. „Auszra“ 1884 m., l. 162—164), kur tarp kitų dalykų randame: „..... Visus javus, vaisius ir biczių avilius išsplėszė mums kryžiaiokai; liūsus išz prigimimo sprandus mūsų pripratino į darbus naktimis; nevaliojamais darbais apsunkino mūsų padonus, tėvynaičius, bernus ir dūklininkus; atėmė nū mūsų medžioklę ir žvejybą, uždraudė prekionę su kaimynų žiamėmis. Bjauriausias daigtas, jog kas mets per prievartą vaikus mūsų ima užstaton be žmogiszko pajautimo, skriaudžiai išsplėszia mūsų paczias, troksztą, idant jos nū mūsų atsiskirtu, nės jiems (kryžiaiokams) per mažai dviejų szimtų išzgabentų vaikų ir sugantų mergelių

„Meldžiame jusų, klausykite, kurie teisybę mylite! Mums pritinkiaus dejtū neng kalbėti. Mūsų didžiūnus suraisziotus tempia kalėjimon Prūsūsna; tulūsins drauge su pacziomis ant laužo sudegino, nės jie neleido išzplėszti savo kudikėlius; mūsų jaunas seseris ir dukteris skriaudžiai sugriebė, ir — baisu kalbėti — gėdino, kaip visiems yra žinoma ir lengvu parodyti . . Bet teikkitesi atminti, jog mės žmonės esame, ale ne beproczia gyvuliai, kuriūs valė davinėti, pirkti ar pardavinėti!“

Nedvyvai yra, kad Lietuvos kunigaikščiai, matydami tokias bjaurybes vakarinių krikszczionių, didesnį turėjo prilankumą prie rytiečių, ir dėlto su Rusijos kunigaikščiais susigentindavo per ženybas. Kada lenkai bėgant cėzėsi išzydyd, kad jų parszauktiejie vokiszki zokoninkai iszaugo į didę galybę, pavojingą ir dėl jų paczių buvio, jie pradėjo jieszkoti suderybą su Lietuva. Kazimieras, paskui pramintas Didžiu, vedė Aldoną, dukterį Gedimino; Lietuva vietoje kraiczio davė valnybę 20,000 apkalintų lenkų! Laimė Lenkijos priderėjo nū jos susiriszimo su Lietuva, dėlto tai Lenkija ėmė stengtiesi patraukti Lietuvą prie savės. Atsirado geriausia proga, kada išz Piastų giminės likosi Jadvyga ant Lenkijos sosto. Jagėlai, godžiam valdžios kunigaikščiaiui, pamėgsta lenkiutė, ir 1386 m. jis Krokuvoje apsikriksztyjės įgyjo karuną Lenkijos. Bet nedovanai jis gavo tą karuną. Lenkų ponija spyrė jį, kad jis Lietuvą prisietu prie Lenkijos. Ir jis apgarsino vienojimą Horodlo mieste 1413 m.

Drauge su Jagėla lenkūse priėmė katalikystę ir daugybė Lietuvos ponų, tarp tų ir didis Vytautas, kurs ir persikriksztyjės stovėjo ant sargybos už valnybę Lietuvos. Kūmet Jagėla vienyjo mūsų žiamę su Lenkija, Vytautas gynė Lietuvą, ir ant galo 1429 m. jis pats rižosi apsiszaukdinti Lietuvos karaliumi; bet lenkų pasalybė perėmė jam nū ciesoriaus Zygmanto par-

gabenamą karuną ir paskubino jo mirimą. Vytautas Lietuvoje, kiek galėdamas, stiprino krikščionybę. 1387 m. Vytautas (drauge su Jagėla) įsteigė Vilniaus vyskupystę, o 1411 m. Vytautas „dėl padėkavonės dievui“ už pergalėjimą vokiečių pas Žalegirį (Grünwald) įkurė Žiamaiczių vyskupystę. Dėl bažnyčių Vytautas davė dideles dovanas ne tiek pinigais, kurių mažai buvo, kiek žiame, kurios jis daug turėjo. Nū tos gadynės ir įvairi zokonai ėmė apsigyventi Lietuvoje didelėse pulkūse, iš visų pusių godžiai vyliodami turtus ir žiames nū žmonių bei ponų. Rusiją Vytautas atskyrė nū Moskvos tikėjimiskūse dalykūse, įsteigdamas arkivyskupystę Kyjavos ir lietuviszkosios Gudijos; pirmu čia arkivyskupu tapė Novogrodke 1415 m. ap rinktas Gregoras Cemblakas, kurs tankiausiai gyvena Vilniuje ir Vytautui visame kame padėjo iki savo numirimui. Žodžiu sakant Vytautas visur rupinosi apie Lietuvos nepriegulmę nū užrubežinių valstijų.

Galybė kuningų ir zokoninkų tokiu budu Lietuvoje greitai augo. Tik tai Vokietijoje Liuteriui apsigarsinus (1483—1546), beveik visa žiamaiczių vyskupystė perėjo ant Liuterio pusės, taip kad, kaip vyskupas Valanczauskas raszo, vos keletas bažnyčių bebuvo likę prie katalikystės. Tarp latvių Liuterio mokslas pradėjo platintis nū 1523 m., jų didumas persikrikštyjo, taip kad Latvijoje katalikų visai nedaug yra ir po sziai dieniai. Daugelis ir vyskupų vedė isztvirkusį gyvenimą, ir turtūse skendėdami nesirupino apie tikėjimą. Taip vyskupas Baltras I „per savo nelabumą daugiaus žmones papiktino nei kaip ką gerą pamokino. Įpykinti žiamaicziai buk ketinę jį užmuszti, bet persergėtas nū dievobaimingų žmonių, išspruko iš vyskupystės ir pasislėpė Kėdainiūse.“ Vyskupą Baltrą II Svirėnkavyczių „senovės rasztininkai pasakoja buvus dideliai linksmy, gėbėjus tankiai svečius kviesti, o vyskupystės nedaug teveizėjus.“ Vyskupas Mikalojus Radivilas „paczioje pradžioje už nėką turėjo kanaunikus ir didūmenę žiamaiczių. Idiem to eatyrusi ponybė, baisy po visus žiamaiczius pakėlė klegesį, katro paskui susisgrībęs vyskupas ir per žmoniszką su kiekvienu elgimasi nebenutildė.“ Po valdžia tokių vyskupų klebonai darė, kaip jiems patiko; negelbėjo nėko ta aplinkybė, kad tuli vyskupai, kaip Jonas Domanieviskis, „labai gynė kuningams apsigerti, tankiai į vieszes važinėtiesi, per dienas ir naktis su svečiais brusti ir dideliai pūsztiesi.“ Vyskupas Jurgis Petkevyczius buvo „vyras rods mokintas, bet nevisai dievobaimingas“; „pasilpninęs katalikų tikėjimą szirdyje savo, pralršo mažne visus dalykus tam tikėjimui prigulinczius peikti.“ Tūmet ir kuningija dlėsi po savam: „vieni tebebudami tarsi katalikais paczias vedė; kiti tapė kalvinais ar liuteriais įgavo moteris; kiti pametė

kuningystę gyveno it siaipjau žmonės; kiti ant galo pavirtę į netikėlių kunigus, tose pacziose bažnyčiose, katrų lyg sziolei buvo klebonais, iszsimanė apsakinėti naują kalvinų tikėjimą. Nelaimingas papiktinimas taip buvo didis, jog Žiamaicziūse viso pro visu septyni katalikų kunigai beliko.“ Ir daugiaus tolygių dalykų randasi apraszyta „Žiamaiczių Vyskupystėje“ Valančausko. Vėlesniai rods katalikiszkoi bažnyčia tapė pertaisyta, žmonės per stangą zokoninkų, labiausiai jezuvitų, atgrįžo į katalikystę, taip kad sziaūdien Kauno vyskupystėje yra tik į 12,000 protestonų lietuvininkų. Prusų Lietuvoje didumas lietuvininkų yra ar Liuterio ar Kalvino († 1564 m.) pasekėjais nū gadynės Alberto, kurs 1525 m. pametęs zokoninkystę ir katalikystę priėmė Liuterio mokslą ir Karaliaucziuje sėdėdamas valdė Rytprusus. Daugumas kryžiojų taip-gi pametę zokoną griebėsi prie Liuterinio mokslo. Paskutiniūse czėsūse ten ėmė rastiesi daugybė skirtvierių, tarp kurių yra paminėtini surinkimininkai su savo sakytojais.

Taip krikščioniszkoi vakarų vienadielvystė užėmė vietą daugdieviszkų senovės pažiūrų Lietuvoje. Kuningija rupindamasi vien tiktai apie savo lepumą ir turtingumą mažai rupinosi apie mokslo platinimą tarp žmonių. Ir nors zokoninkai czia ir ten buvo įrengę mokslavietes, vienok tųjų mieris buvo iszauginti kunigams paklusnias aveles arba papildyti jomis savo eiles. Kuningija labiausiai stengėsi apvaldyti vaidintuvę žmonių; dėlto ji platino ir platina įvairias brolijas, k. a. jau 1636 m. Varniūse kunigų synodas sutarė, „kad klebonai savo bažnyčiose įsteigtu draugystę szv. Izidoriaus, užtarytojo artojų; o isirasziusiejie kad nevien patys mokintusi daigtų tikejimo, bet ir kitus mokintu.“ Pradžioje XVIII amžiaus Karmelitai Kėdainiūse „Klemensui X leidžiant pradėjo raszyti žmones į draugystę szkaplieriaus szvento.“ O jau sziaūdien tokių brolijų Lietuvoje pilna priveista, s. Pranciszkaus, Brigitos, szirdies Jėzaus, szirdies Marijos ir tt. Visur buvo skelbiami badėjimai ir naikinimai kuno; liepta bažnyczias lankyti už kelių mylių, jau nū pradžios XVI amžiaus lankė žmonės įpacziai Kalvariją, o vėliaus ir Szidlavą netik pavienam, bet ir su iszkilmingomis processijomis. Įsteigti tapė prie bažnyczijų atlaidai, į kurius žmonės buvo masinami, kad keliaudami ir dovanas nesztu; ir po sziai dienai dienoje s. Jurgio, Martino, Užduszinėje dienoje žmonės gabena visztas, avis, kiauszius, meitėlius, piningus, surius, zerkolėlius ir daug kitų dovanų dėl apiprakavimo kunigėlių. Kaimūse jaunimai buvo ir yra draudžiami ir keikiami, nors ten jaunūmenė ir mandagiai pasielgtu. „Senovėje klebonai pajutę kokiam nors vargdieniui parapijoje szventomis dienomis į bažnyczią neeinant, žvejojant, darbą dirbant ir su žy-

dais į kelią važiuojant liūb per deszintininkus atvedinti į szpitolę, keletą dienų badu stapinti, ant galo kaip vien reikint kailį iszdirbė, namon atleisti. Taipogi gavę žodį kokią nors mergaitę nusidėjus, vaikina paleistuvaujant ir žmogų paczią vedusį svetmoteraujant, gebėjo apmovę sziaudų kepure, nedėlios dienomis vadzioti po bažnyczią it meszką, arba ties bažnyczios durimis už kaklo prikergti prie sienos, kad žmonės įeidami ir iszėidami isz bažnyczios stebėtumėsi. Dar kartais pas bažnyczios duris, visiems matant, liūb ryksztėmis kaltūsius tvoti. Lygia dalia vyskupas Staponas 1787 m. dideliai užgynė kuningams tokiu keliu vesti žmones ant gero, ir įsakė, kad žmones, dideliai nusikaltusius, apskūstu dvasiszkam sudui arba Konsistoriui“ (Valanczauskas).

Kraipydami iszguldymą gamtos apsireiszkimų kuningai prigelbėjo daugiose vietose padaryti szventūsius į stebuklus; ir szia dien apie Beisogalą, Krakius, Eirogalą, Gerczvaldą, kaip kad kitakart Szidlave ir Ugėnūse, bei kitur kaitri žmonių vaidintuvė regi stebuklus, isz ko piningus ima vietiniai kuningai ir karcziauninkai žydai. Kokia paikysta tie stebuklai pagaminami yra, tegul liudyja szitas sąrašzas isz Valanczausko „Žemaiczlių vyskupystės“: „Pradžioje XVII-to amžiaus, Szidlavos piemenis beganydami bandą pas pat miestelį, iszvydę ant didelį akmenių, beverkiant gražią mergaitę su kudikiu rankose. Pabugę piemenėliai, nedrįsdami patys jos sznekinti, pasiuntė vieną isz savųjų pas kalvinų kuningą, kad atėjęs su ją pasiszneketu. Kuningas su mokintoju Salamonu tūlyd atvykusiū pasiklausė: „Mergaitė ko verki?“ O ta atsakiusi: „Ką dirbsiu neverkusi, toje vietoje kanakūmet mano sunus buvo garbinamas, o dabar ariate ir sėjate.“ Tai isztarusi akies mirksnyje kanakur buk padingusi. Kuningas su mokintoju, panėkinusiu tū apsi-reiszkimu, namon sugrižusiu, o piemenis vakare bandą parginę visiems pasakoję apie mergaitę. Girdėdami tūs dalykus ukininkai viens taip, kits kitaip sznekejo apie tą stebuklą. O vienas senūlis jaunystėje Szidlavos katalikų bažnyczioje buvojęs, sziaptaręs: „Sznekėkit, kaip tinkami, asz vienok jums sakau, jog ne baidyklė kokia ant tū akmeniū pasirodė, bet Szvencziausia Mergaitė su savo sunumi, kurio garbei įsteigta ant tos žiamės kanakūmet katalikų bažnyczia riogsojo, kaip man rodosi pirm kelių deszimtų metų.“ Garsmas to apsireiszkimo per katalikus tapę paplatintas taip, jog bažnyczia nū kalviniszkių tapę atimta 1622 m. ir ten moliavonė Marijos stebuklus smė daryti, taip jog vyskupas Staponas Giedraitis 1786 m. užsimanė „apmauti aukso kepure“ tą Marijos moliavonę, prie kurios progos ten atsilankė per 30.000 žmonių ir kuningams aukso kalnus sukrovė. Tolygių stebuklų nestoka ir mūsų dienose. Suvalkų rėdybos

lietuvininkai dar gerai pamena aną atsitikimą nū 1867 m. Balbicziszių girioje. Ten buvo mat gana navatnas ūsis, kuris pažiamėje turėjo du liemeniu, o augsztai buvo suaugęs į vieną. Kada daėjo garsas, kad po jūmi sėdėdamas koks ten ligotas keleivis išgyjęs, žmonės buriiais plaukė pas tą stebuklingąjį ūsį. Išz tokio žmonių prėtaringumo pasinaudojo tūmetinis Gudelių kuningas: jis pelnydamas gerus piningus ragino žmones, kad lankytu tą stebuklingą medį. O Balbėriszkių kuningai išz pradžios tylėjo, bet pavydėdami Gudelių kuningui piningų, pagaliaus ėmė keikti lankytojus stebuklingo ūsio. Ant galo atsitiko, kad stora žmona, poliegiu serganti, įieszkojo globos pas tą medį, ir jai buvo velyta, kad ji dėl pagyјimo perlistu per tarpmedį. Įlindusi iki pusei ji negalėjo išzlikti nei atgal nei prieszakyn. Tokiame padėjime žmona pasiliko per 24 adynas. iki medis buvo nukirstas; o kad vyresnybei buvo dūta žinia, toji išzdegino ir kelmą ūsio ir uždraudė žmonems tą vietą lankyti. Tokie tai dalykai dėstisi mūsų Lietuvoje. O ką jau besakyti apie ekzortas, išzvarinėjimus velnių nū taip vadinamų apsėstų, gydymus beprotėlių szventintu vandenimi? Kuningai taip czia žmones prie savės pririszio, kad ligose tie ne prie daktaro szaukiasi pirmiausiai, bet prie kuningo. Buvo neseniai atsitikimas, kad moteriszkė, pagedusio szuns įkasta, kaip visi tokie ligoniai, bijojosi vandens; vietinis kuningas Vaszkūse apskelbė ją ėsant velnio apsėsta, ir szlakstydamas ant jos „szventintą“ vandenį tai išzrodinėjo — nės moteriszkė vandenio lyg ugnis bijojo ir purtėsi ir kelė riksmą! Išztvirkimas eilėse kuningijos yra taip didelis, jog vyskupas Paliulionis ne per seniai kuningams uždraudė spavėdoti žmones per prieszakį spavėdnyczios, nės vyskupui išz visų pusių ėjo skundai ant kuningų, kurie laike spavėdės daugiur pasinaudoją dėl nepadorių apcziupinėjimų

Popežiui Gregorui XV 1623 m. paliepus burtininkus ir raganius tremti ir persekioti, synodas ketvirtas prie vyskupo Jurgio Tyszkevycziaus 1643 m. nutarė: „Žavėtojai, burtininkai ir visi, kok'a nors eile sądarus su velniais darantieji, turi buti kankinti ir išz drangystės žmonių išznovyti.“ Poto prasidėjo baisus persekiojimas tukstanczių nelaimingų žmonelių; ik valei buvo kam kysztelti liežuvi, jog tas ar kitas kas ėsas velniui parsidavęs, idant pastatyti nebaga ant kankynių. Kad toks nelaimingas „gynėsi ir sakėsi nesumanas žavėti, sudžios, suriszdinė jam rankas, metė į vandenį, ir veizėjo, kaip jam plaukytiesi klosis? Jei veikia skendo, skaitė jį už nekaltą, bet jei aptartas mokėdamas plaukti bent biszkį pluduro, sudžios skaitė jį už kaltą. Kiekvienas žmogus skėsdamas, kaip įmanas muszakojomis ir nenori grimsti, todėl daug nekaltų, maž ką plau-

kusių už žavėtojus buvo paskaitytų. Išszvilkę iš vandens su-
cziuszkusi aptartą žmogų, antru atvėju klausė ar moka žavėti?
Ginanties: užrisza jam akis, supanczioję geležiniais kojas, ran-
kas užpakalyje su virvėmis suveržė ir į augszlą imetė bosą.
Dienoje kartą iš boso jį išstraukę žudė, kaip įmanydami. Taip
darė per tris dienas. Toms praėjus jei žmogus nebtekęs kan-
trybės pasisakė kaltas esąs, tūjau jį gyvą degino. Nėkartą
taipo-gi kliuvę į nagą baisių sudžių, bengė amžių ant laužų
žmonės balsu skelbdami nekaltybę savą. Tokia eile žuvo lieps-
nose daugybė žmonių butinai nekaltų: o minios laužą apstojus-
sios, nevien vaitojanczių nesigailėjo, bet dar gėrėjosi tūmi, jog
mažinasi neprėteliai pasaulės. Szaukė rustybės Dievo kraujas
be reikalo varvinamas; bet žmonės neapszviesti. jo szaukimo
nei truputėlio neklausė“ (Valanczauskas). 1703 m. karalius
išleidė įsakmę, uždraudžianczią nū to laiko visas raganas ir
žavėtojus sudyti ne-kuningams. Galiaus ir vyskupas Jūzapas
Karpis, 1737 m., ne-kunigams nebleidė persekioti raganių; o
vysk. Antanas Tyszkewyczia 1752 m. nekuningus, kurie kiesz-
tusi į raganų provų dalykus, žadėjo išskeikti. Bet dar ir
1807 m. atsitiko apskundimas išz priežasties žavėjimo ir bu-
rimo! Dar ir sziađien atminimas tų nekystų nėra išz omenies
žmonių išzravėtas! Pasidėkavokiams už tas geradarystas „va-
dovams į dangų!“ . . .

Kuningija lietuvių tamsius žmones neveda ant kelio szvie-
sybės, bet tamsos. Retas kuningas yra tiek apszvietas, kad
jis žmonėms privelyja eiti į mokslus ir skaityti moksliszkas
kningas; o daugumas jų sako vengkite mokslų, nės tie ardo
tikėjimą!! Kuningai lietuvininkus suartino su airiais, kurie
kuningui dūdasi nors ir lazdomis muszti, ir įgyję žmonių išzsi-
tikėjimą žadina jųse fanatizmą be galo ir kraszto. Lietuvi-
ninkai senovės, budami „pagonais“, gūdojo tikėjimiszkas nū-
mones kitų žmonių, katalikai ir stacziatikiai valnai tarp jų ap-
sigyventi galėdavo; o sziađien kuningija žmones perdirbo ant
savo kurlpaliaus: lietuvininkas neapkcenzia žydo, protestono ir
valnatikio, savę tiktai priskaitydamas prie „giminės išzrink-
tųjų.“ Prietarai visur yra priaugę prie lietuvininkų; kūmet se-
novėje vaiskumas kuno buvo garbe tarp mūsų gentės, dabar
randasi motynos, kurios vaikus dėl garbės dievo prižada laikyti
per ilgesnį ar trumpesnį laiką neprastus; ir tai jos daranczios
pasekdamos anūs viduramžių palaimintus ir szventus žmones,
kurie dėl įtikimo dievui prisizadėdavo nekūmet kuną nemazgoti!
Verkia žmogaus szirdis tokius vaizdus regėdama. Doriszkas
jausmas yra išz szirdiės žmonių išzrautas, jeigu ir vagis eida-
mas vogti meldžiasi, idant dievas jį laimintu prie vogimo.
Žmogžudystos, provos (bylos), o labiausiai kazyriavimas ir gir-

tūklystė iš paskutinės nugrynyja žmones. Žinoma, kad medegiszkas buvis turi savo įtakmę į sugadinimą gerą papratimų, bet didesnė dalis kaltės čia pūla ant iszkraipymo dvasės žmonių per kunigus, kurie ažūt tarnavimo dievui yra paklusnus piningsams; kurie ažūt mokslų sėja tikėjimą į svajones, o ažūt meilės artimo mokina klausyti tų, kurie yra plėšzikaish ir apgavikaish. Ko gero yra galima laukti nū žmonių, jeigu Konsistorijose, po szonais vyskupų, yra szia dien už pinigus perdirbami metrikaish ir kiti dokumentaish! O vėl seminarijos ir klebonijos yra židiniais liežuviavimų ir nelabo pasielgimo.

Kuningija Lietuvos nėkaish szia dien nestoja už vargdienį; ji pati skendėdama turtūse pucziash ir pūsziaish, laiko puikius arklius ir važnyczias su liberijomis, važinėjasi koczūse į sveczius pas ponus ir turtingus ukininkus, o trobelę vargdienio kuningas atlanko ant trumpos valandos jei tik tada, kada ateina praszydamas „kalėdos“ arba kada yra parkviecziamas pas ligonį. Toks kuningų pasielgimas visai sutinka ir su jų mokiniu iš ambonos, kad vieni esą dievo sutverti, idant čia — ant tos „aszarų pakalnės“ — vargtu ir kėstu, o kiti gyventu lepume! Gink dieve jeigu kur darbininkaish matydami savo prispaudimą ima sutartis daryti prieš savo samdytojus dėl pakėlimo jau ir taip nėkingos algos; kuningas bažnyczioje tokius nepaklusnius samdininkus iszbara, iszkeikia ir į spavėdę nepriima.

Taip tai esant, nėkas nenusistebės, kad polytikiszkai kuningija tarnauja valdytojams mūsų žiamės — maskoliams. Nėgana, kad bažnycziose visur tapė įvestos maldos už carą; nėgana to, kad Vilniaus rėdyboje jau tulose bažnycziose žmonės per priežastį kuningų gieda rusiszkas giesmes ir iš ambonos kuningai mokina, kad žmonės atidūtu ciesa riui, kas yra ciesa riaus, ir jo klausytu. Kas kuningams rupi, kad žmogus szia dien budamas priepaudoje savo ponams jau visokių mokesczyų per jų daugybę nei iszmokėti negali! Kas kuningijai rupi, kad caras ir jo urėdininkaish siurbia žmonių kraujo paskutinį laszą! Mažai yra kuningų, kurie kitaish elgiaish, ir tie turi slėptiesi nū kitų!

Dėlto bus suprantama koždam, kad tokiaish dvasei tarp kuningų pucziant, lietuviszki rasztai, kokie ne nū seniaish pradėjo iszeiti Prusų Lietuvoje ir Amerikoje, nelimpa kuningams prie szirdies; ir jie tūs rasztus iszkeikia ir iszdargavoja, ar kur prisisukę, cenzurūja! Kaip tai gailu, kad Lietuva pagimdė taip nelemtus vaikus, kurie savo stono interesais persigėrę gatavi yra nutrieksztai kožną lietuviszkos dvasės ir lietuviszko mokslo apsireiszkimą! Kada P. Vileisziš 1877/8 m. apgarsino keletą veikalėlių, jis pakėlė tarp kuningų didelį truckszmą, nės pasijūkė sz jų nemokslo, ir kn. Baranauskas tvirtino, kad kuningams nė-

ties mokslu reikia, kiek ūlybės; ir jis kerszyjo, jeigu Vileisziis taip toliaus raszysis, ant to stropaus tėvynainio mesti — anathēmą! Kada iszėjo „Auszra“, tarp kuningų naujas kilo subruzdimas, ir dėlko? dėlto kad „Auszra“ emė žmones budinti isz ilgo miego, ir kuningai nevienoje bažnyčioje ją iszkeikė. Iszėjo „L. Balsas“ Amerikoje, ir koks trukszmas tapė priesz jį pakeltas per visus praskustgalvius bei jų szunszūdegius! Jau tik isz priezasties mažos broszuraitės, vardu „Iszganymas Vargdienio“, kuningų įrankys „Apžvalga“ turėjo triuso gana raszi-
nėti per isztisą metą!

Trumpai sakant: krikszcionybė Lietuvoje toli-toli atsi-
traukė nū ano jieszkinio, kokį bažnyčia turėjo prie jos įstei-
gimo per Kristų. Kūmet bažnyčia anose gadynėse turėjo buti
dvasiszka ir medegiszka pagelba dėl tamsių ir beturczių žmonių,
sziądien krikszcionybės ganytojai Lietuvoje rupinasi tiktai apie
savo kiszene, kurią pripažįsta esant lengviaus pripildyti, kada
žmonės nėko nežino ir yra prietaringi. Ana idealiszka Kristaus
bažnyčia iszvirto Lietuvoje į namus, kur „perkama ir parda-
viama“ yra, į namus doriszko nupūlimo! . . . Ir nedyvai yra,
kad sziądien ir tarp tamsių žmonių atsiranda tokie, kurie mato
nesutarimą tarp musdienės bažnyczios ir tarp bažnyczios įsteig-
tosios per Kristų. Dėlto negalima yra abejoti, kad tarp lie-
tuvų veikiai įsigaus stiprus dvasiszkas judėjimas, ir pasikėlę
žmonės galėtu sukrėsti visus pripelėjusius namus kuningijos.
Ar nebutu laikas kuningams jau dabar pamislyti apie pataisymą
klaidų, kurios įsimerkė į jų tarpą?

III.

Politika ir bažnyčia.

Lietuv-latviszkoji giminė Europoje labai ilgai stengėsi
priesz krikszcionybę; dėlto ją isz visų pusių apspito krikszcio-
nys varginti ir maitoti. Aplink X-tą szimtmetį Lietuv-Latvija
buvo padalinta į daug kunigaiksztysczių; visatiniu raiszcziu
anos gadynės buvo reikalai tikėjimo, ir Kryvių Kryvaitis per
savo Kryves, žynius, vaidyluczius ir kitus kuningus valdė visą
kraszta. Normanai atplaukę isz Skandinavijos plėszė mūsų pa-
mariszkius gyventojus: isz rytų spendėsi į Lietuv-Latviją rusai,
ir czia ir ten prispyrė mokėti dūnį; isz pietų lenkai degino
kaimus prus-lietuvų ir ardė judvyžnius, ir dar to nepakako:
Kundras, kuningaisztis Mozurijos, parkvietė kryžeivius ir jų pa-
sodino Kulmijoje, idant isz vakarų naikintu Lietuvą Kryvių
Kryvaitis, apspitus Lietuvos neprieteliams isz visų pusių, ne-
įstengė ar nesirupino visą tautą suvienyti dėl apgynimo jos
valnybės; dėlto vainose su kraujagėringais krikszcionymis ga-
lybė kunigaikszczių kassyk augo didyn, nors vėl kunigaikszcziai,

tankiai vienas kitam priesingi, ar be sutarimo, neįstengė lizdą neprietelių išsdraskyti. Ant galo vokiečiams pasisėkė žemę apvaldyti ir tokiu būdu likosi valnybėje viena Lietuva. Tokiose tai gadynėse ana kuningiszka valdžia užėmė vietą antraeilę, žiamesnę, o pasikėlė augsztyn valstijinė galybė. Veikiai tarp kuningaikszečių Ringaudas įgyjo virszesnybę, ir nors jo daugiems įpėdiniams karės su prieszininkais nesisėkė, dynastija Liutavoro, kadą į valdymą parėjo, ant trumpo laiko pakėlė Lietuvą į europiszką galybę. Gediminas, Algerdas, Keistutis ir ir Vytautas su savo karžygiskais kareiviais perbėgo žiamę nū žiamės, visur viską po savo valdžia patraukdami, ir Lietuvos rubežiai pasiplatino anūmet nū Pskovo iki upei Dono, o nū Baltijos marės traukėsi iki Jūdajai marei. Lietuva stovėjo ant cziukuro savo polytiszkos galybės.

Tūmi tarpu prusiszki kryžeiviai, visos vakarinės Europos paremiami, įaugo į galybę, ir tapė pavojingais Lietuvai, kaip ir pacziai Lenkijai. Lenkija matė savo nelaimingą likimą, jeigu jai nepasisėks ant savo pusės patraukti Lietuvą. Lietuvos kuningaikszečiai apsirato su krikszczionybę, kurios pasekėjų buvo Lietuvoje daug apsigyvenę jau tai kaipo vergai-suiminiai, jau tai kaipo zokoninkai, jau taipo kaipo prekiotojai ar rankpelniai, ir susigentino su daugumu rusiszku kuningaikszečių, o ir nū lenkų nesiszalino, Aldona iszėjo už Kaziemierio Didžio. Minksztpautis Jagela džiaugėsi isz progos, kad galės Lenkiją su Lietuva suglaudęs įkurti galybę lygia vokiečių Romos ciesorystei, ir Krokuvoje priėmęs kriksztą vedė lenkiutę Jadvygą ir tapė karaliumi lenkų. Berods ant trumpo laiko netruko pavirszutiniszkos puikės namams Jagėlos, nės 1471 m. Vladyslovas, vyresnysis sunus Kazimiero Jagėliuno (1447—1495 m.), įgyjo czeķų sostą, o neužilgo jis gavo ir sostą Vengrijos; taip kad giminė Jagėlos anūmet valdė didelį plotą žiamės. Bet savo tėvynę Lietuvą Jagėla ir jo giminė nuskriaudė, pamindami jos reikalus. Dėlto Vytautas, gynė Lietuvą nū aplenkinimo jos, ir „lietuviszki didžiunai, kaipo raszo Chociszevskis, netik kad nenorėjo su Lenkija arcziaus susijungti, bet dar nū Lenkijos atgriebė žiames ir visatinai elgėsi prieszingai lenkams.“ Besitąsant taip Lietuviai su Lenkija augo galybė carų Moskvos, kurie atėmė nū Lietuvos Novgorodo miestą ir kitas vietas. Lenkai negelbėjo Lietuvos, kaip prigulėję, nū įgrobimo carų, ir dėlto carai kassyk smarkiaus ėmė smerktiesi į Baltijos pamari. Isz to iszėjo, kad Ėstija arba Įgaunija pasidavė szvedams, o Kurszas parėjo po apieka Lietuvos į rankas Gotthardo Kettlerio. Prasidėjus vainoms už tą musų puikią žiamę, 1660 m. sądoraunant Olyvoje szvedai įgyjo Vidžiamę, iki galiaus 1721 m. maskoliai Nysztadto sądoroje tai vis į savo rankas pacziupė.

Ir Kurszas nū 1737 m. nusiskyrē savā kuningaiksztī Jonā Ernestā Byronā, bet jau 1795 m. lūmos szalies susirinkusios pasidavē Maskolijai be jokiū iszlygū. 1773 m, teko maskoliams ir lietuviszkoji Vidžiamē.

O paczios Lietuvos likimas buvo apverktinas. „Jau nū seniai lenkai stengēsi, taip raszo lenkas Chociszevskis, standžiai su Lietuva susivienyti, bet kluodē tā darbā galīgi Lietuvos ponai, baimydamiesi, idant jų galē nenupultu.“ Žmonēs tūmet kassyk arcziaus vergiami polytikos reikalūse nekiek balso turējo, nors szirdyse savo lenkų neapkentē. Bet Zygmantai stengēsi, kad kokiū nors budu vienybę įsteigti, ir ant galo 1569 m. Liublino mieste, nors Lietuvos ponai nepritardami suvienijimui Lietuvos su Lenkija iszvažinējo, lenkų karalius Sygmantas Augustas savo karaliszka galybe patvirtino isznaikinimą Lietuvos, ā prijungda mas prie Lenkijos.

Nū 1572 m. Lenkijos sostas nebebuvo pavaldytinis, ir karaliai buvo renkami; karaliszka galybē galutinai sumožo, o prie karalių rinkimo bajorai pareidavo į vaidus, musztynes ir karę. Stepas Batory (1576—86) dar maž daug laimingai muszosi su maskoliais. Zygmantas III Vaza (1587—1632), sunus Katrės Jagėliunutės, nelaimingas buvo kovoje su szvedais, nedaug kā taipgi pelnē nū maskolių ir turkų. Isz priežasties prispaudimo Rusijos ir prispirtino tarp rusų platinimo katalikystės prie Vladyslovo IV (1632—48) prasidėjo karės su kazokais, katalikų kuningija nenorėjo į senatą priimti rusiszkių kuningų; kazokai pasidavē maskoliams. Prie Jono Kazimiero (1648—68) szvedai atēmē Vidžiamē, Prusija tapē pripažintā už nepriegulmingā, ir 1667 m. Andruszevo sadoroje maskoliai paēmē dalį Ukrainos. Veltū Jonas Sobieskis (1674—96) pergalejo turkus pas Viennā 1683 m. Po to zakrai parėjo ant sosto. Pridrikis Augustas II (1697—1733) visā žiamē buvo prapuldēs szvedams, priesz jį tapē iszrinktas karaliumi Stasys Leszszynkis (1705—09). Su pagelba maskolių tape toliaus aprinktas Pridrikis Augustas III (1733—63). Ant galo sostas pateko Stanislovui Poniatovskui (1764—95), numylėtinui carėnės Katrės. Toje gadynėje tarp lenkų žydėjo: tamsa, nesutikimas, puikė, paleistuvystės, girtūklystė; bajorai tarėsi, kad valnybē pasiremianti ant galėjimo daug gerti ir ulevoti. Tankiai vėl buvo keliamos naminės karės. Nū Jono Kazimiero laikų, kada Sycinskis seimą sutramdē, seimai negalėjo nekūmet pareiti iki galui; o juk ir sudai buvo pertraukiami. Algos žalnėrių tankiai buvo neapmokėtos ir tie plėszė, kā kur galėjo. Prieg tam parėjo persekiojimai už tikėjimą, ir, „dissidentai“ praszē apgynimo nū Maskolijos ir Vokietijos, o namie 1768 m. tapē įsteigta Baro mieste *Konfederacija* dėl apgynimo katalikystės. Toks tai pasielgimas lenkų užtrauke

korą: 1772 m. Maskolija atėmė nū Lietuvos rėdybas Mogylevo ir Polocko, i 1795 ketvirtainiszkas mylias. Buvo suszauktas 1788 m. „didysis seimas“, ir 3 d. gegužio 1791 m. tapė iszdūta Konstitucija, kuri panaikino iszrenkamumą karaliaus, paszolino „liberum veto“, nors vėl akyse įstatymų visiems nesuteikė lygių tiesų. Dėl iszardymo tos Konstitucijos įkurė Torgovicoje konfederaciją Potockis, Rzevuskis ir Branickis. Maskoliai ir vokiečiai isikruszo i vidų valstijos, ir 1793 m. antru sykiu Lenkija buvo dalinama, prie ko nū Lietuvos pagauta Minsko rėdybą su 1730 ketvirt. mylių ir 850,000 gyventojų; szitą syk atėmė maskoliai ir Ukrainą, Padoliją ir Volyniją, kurias, lietuviams snusterėjus buvo lenkai pasisavinę prie Zygmanto Augusto. Veltū Kaszcziuszką įrengė sukilti 1794 m. Krokuvyje veltū jis maskolius pamuszo pas Raclaviaus, veltū Varzava, pasikėlusi iszvyjo maskolius, Kaszcziuszka pats tapė sumusztas pas Szczekociną, o jau kovoje pas Maciejoviaus valnybė Lenkijos tapė palaidota, Varzava tapė Suvorovo įimta; 1795 m. įvyko paskutinis iszardymas, ir likusi dalis Lietuvos pateko maskoliams. (Lietuviszka rėdyba ir rėd. Slūnimo, paskui padaryta i rėd. Vilniaus ir Grodno) ir vokiečiams.

Toku tai keliu Lietuv-Latvija pateko i svetimas rankas. Lietuvoje stabmeldiszoje, kovose su svetimžiamiečiais, susistamantrino valdžia Didžio Kuningaikszezio, kuri sutrėmė galybę Kryvių Kryvaiczio, ir įsigavo biurokratiszka patvaldystė; isz lauko pusės rubežiai Lietuvos platinosi. Krikszezionybė Lietuvoje tapė įvesta polytikos dėl, dėl lengvesnio susiejimo Lietuvos su Lenkija. Namie valdžia Didžio Kuningaikszezio susilpsta, vajavodai, kuningaikszeziai ir bajorai įgyja tiesas, kokios buvo Lenkijoje; o vėl pražuvus tokiam žadintojui, kokiu buvo senoviszkas visdievybinistikėjimas Lietuvoje, kariszka įstanga nupūla; prasidėjo naminės karės kaip dėl gylybės, taip ir dėl tikėjimo, nės katalikai ėmė persekioti kitatikius. Ant galo pražuvo valnybė Lietuvos ir Lenkijos. Lietuva pateko po valdžia Maskolijos ir Vokietijos. Vokietija per įvedimą liuterybės Lietuvą Prustuse suvokietino; Maskolija dabar mėgina eiti tokiu pat keliu: 1874 m. 6 latviai priėmė stacziatikiszka tikėjimą, o 1885 m. miestuse persikriksztijo 325 vyrai ir 263 mergos, pavietuse vėl 269 vyrai ir 169 mergos; ir jei taip laipsniszka augtu permaina tikėjimo, po 20 metų visi latviai turėtu buti stacziatikiais! O vel Kauno rėdyboje yra stacziatikų i 23 000 prie 20 parapijų; vyresnybinių-gi mokslaviečių czia randasi i 200, ir bažnyt-parapijinių 6. Nū 1884 m. Kaune atidaryta tapė Nedėldieninė Mokslovietė. Ir skaitome „Pravytelstv. Viestnike“, kad vyresnybė pasirupinsianti įrengti geresnes apmaskolinimo moksaines, o labiausiai dėl mergų, su stacziu paženklinimu, kad jos iszaugintu „rūsiszkas“

moteriszkės Lietuvoje. Vilniaus-gi stacziatikiszka szv. Dvasės brolija nū 1865 m. daro darbus apmaskolinimo, ir 1885 m. turėjusi savo priežiuroje 672 bažnyt-parapijines mokslavietes, kur mokinosi 12739 vaikai ir 1350 mergės, tarp kurių katalikais buvę 979 vaikai ir 36 mergės ir 16 vaikų liuteriszkų. M. Friedeberg'as raszo, kad Maskolija iszdūsianti maskoliszkai patrijotiszka istorija Lietuvos dėl lietuvininkų patraukimo prie caro, ką ir iszpildė. Žodžiu sakant: Maskolija tiekiasi sziądien per perkriksztystę lietuvių ir per maskoliszkai lietuviszką raszliavą bei mokslavietes įleisti į tarpą mūsų tautos apmaskolinimo szaknį! Ar įstengs ką tūmi visu peszti, mes abejojame, nės sziądien jau ir tamsiausi žmonės pradeda matyti, kad gyvenime tautų tikėjimas yra įnagiu dėl nuvaldymo žmonių, o vėl vyresnybiniai rasztai ir mokslavietės maskolių ar vokiečių ne dėl žmonių naudos patiekiami

Ir taip, stabmeldiszka Lietuva augo ir stembo; katalikiszka Lietuva neįstengė žmonių dvasę prabudinti ir apginti tautos valnybę; tik kuningija ir ponai kalti yra už suvienijimą Lietuvos su Lenkija; o vėl lenkai yra kalti, kad jie Lietuvą suvylioję pragėrė savo žiame ir prapuldė Lietuvą. „Lietuva po mirimo Vytauto, raszo M. Friedeberg, neturėjo savo neprėgulmingos istorijos, geležiniame apglėbime lenkiszko susėdo lietuviszkoji tauta artinosi pakersztingam nužuvimui, nū kurio ji tik neseniai ėmė rupintiesi pasisaugoti“. Dėlto sziądien Lietuva naujai isz miego prabusdama ir gesūdama valnybės, vėl stengiasi nors bent dvasiszka suvienyti lietuvių - lietuviszką tautą, o per tą vienybę ir per apszvietimą laukia atgrįžimo valnybės. Mes stipriai tikiame, kad tiktai apszviesta Lietuva ir Latvija mokės įgyti valnybę tautos ir tą valnybę apgins per vienybę.

IV.

Medegiszkas kuningijos buvis.

Gadynėje įvedimo krikszcionybės Lietuvoje ant žmonies kassyk sunkesnis jungas buvo uždedamas, žiamė ir žmogysta valdytojų žiamės atiteko rankosna bajorų. Krikszcioniszka kuningija nepanėkino tokio drangijos padėjimo, bet iszrado jį geru, kada-gi isz jo ji turėjo szaunų įėmimą: kuningaikszcziai, bajorai ir kiti žmonės dovanodavo kuningijai savo žiames su žmonymis ir piningais. Pasiturėjimą kuningijos yra galima apsudyti pažiūrėjus į istoriją.

Turtingiausia ir seniausia Lietuvos vyskupyste yra *Vilniaus vyskupystė*. Ji prasidėjo ant pasparos bullės popėžiaus Urbono VI 1388 m. ir apėmė į savo valdžią visą Lietuvą ir Rusiją, kuri tūmet prigulėjo prie Lietuvos. Pagal rasztą 1387 m. nedėdienyje op Kalėdų Vytautas ir Jagėda vyskupui davė kaipo

„stalinį turtą“ 13 215 valakų žiamės. Berods tos žiamės triketvirtis buvo apdengtas girėmis, ir tik ketvirtidalis buvo ariamos. gyventojų buvo ar nedaug iš priežasties bepertrukinių vainų su kryžiais, rusais, tutoriais ir lenkais, ir kuningai gūdėsi, kad įėjimais iš tų turtų buvę maži. Dėlto tai Vytautas ant tų dovanų neapsistojo, bet tarp 1390 ir 1429 m., kaip rodo Liber Privilegiorum, jas padaugino daugybe dvarų, taip kad iš viso nū įsteigtojo katalikystės Lietuvoje vyskupas Vilniaus įgyjo 32 000 valakų žiamės. 1434 m. Zygmantas Keistutaitis dovanojo 1600 valakų; 1495 ir 1503 m. Aleksandras Jagėliūnas priteikė 265 valakus, o iš dovanų Zygmanto Seniuko 1525 m. pribuvo 920 valakų. Tai-gi giminė Jagėlos suteikė vyskupams Vilniaus žiamės 34 000 valakų, ir jūs turtūse sulygino su kuningaiksztiszkomis giminėmis Lietuvoje, kaip va Kiežgaila, Gosztautu, Radivilu; nū tos gadyinės Vilniaus vyskupas buvo daug turtingesnis negu daugybė vokiszku skirtkuningaikszczių, nors rods vyskupas Krokuvos dar dusyk už jį daugiaus turėjo.

1618 m. vyskupas Eustakas Valavyczius tą visą lobį išmieravęs padalydino ant dvylikos „raktų“: Satakių, Kogutiszkių, Tauragės, Starszių, Pėžiszkės, Meszkiszkės, Malatėnų, Vydzzių, Ubartų, Igumenės, Vyskupiszkės ir Verkių. Tie tai visi žiamiszki lobiai atneszdavo vyskupui Valavycziui mažiausiai 100,000 auksinų, kas lyginasi szios dienos pinigais su virszumi 150,000 rublių.

Tais skarbais nevienas vyskupas, mirdamas, apdovanojo savo giminės, o gyvi budami neskupėjo jų savo „gaspadinėms“.— Vienok jų tarpe keli buvo iš namų jau didžturcziais, kaip va Jonas Taboras, kilęs iš lietuviszkųjų kuningaikszczių, Povilas kuningaiksztis Olszanskis, du Radivilu, Voinai, Tiszkevyczius, Valavyczius, Zavisza, Sapiega, Pocius, Brastauskas.

Vilniskė kapitula pradedant nū Zygmanto I sulyg 1863 m. turėjo kelioliką apszvistesnių žmonių savo tarpe. Iš kitur vyskupai, kaip Bialozoras, Kotavyczius, Brastauskas, Zgierskis, Pancežinskis, Gasievskis, pasikėlę iš kanauninkų ir pralotų Vilniaus į vyskopus Smolensko, įieszkodami turtų stengėsi prigulėti prie Vilniaus kapitulos. Juk ir po iszardymo Lenkijos bei Lietuvos tarp 1796 iki 1808 m., valdant Jonui Nepomuce-nui Kosakauskui, kapituloje Vilniaus randama buvo 11 vyskupų. Taip mat žmonės godus yra pinigų! Karaliskos dovanos atneszė kapitulai plotą žiamės — 11.865 valakus, nū vyskupų ir kitų žmonių ji įgyjo 5005 valakus, taigi iš viso valdė 16 870 valakų; o pinigais turėjo: nū dovanų karalių 15 000 dukatų, kasmetinės czizės iš Vytebsko po 4000 auksinų, iš dovanų-gi vyskupų ir kitų žmonių 245 000 auksinų. Jog czia yra

viskas tik mažumoje parodyta, tegul ta aplinkybė paaiszkina, kad 1621 m. prie vyskupo Eustako Valavyciaus kožnas iš 15 sąnarių kapitulos, atskyrus jo paties įėjimus, kokius turėjo išz dvarų, pririszų prie beneficijų, kurias arendavo o, už vien tik prigulėjimą prie pareiginio kanoniszko choro gaudavo kožną nedėlę išz kapitulinės kasos po 100 lietuviszkų graszių, t. e. 1000 auksinų. Taigi kožnas pralotas ir kanauninkas, jeigu tikt kožną dieną prigulėjo prie choro, nesznekant jau apie jo dide-lius įėjimus išz dvarų, ėmė po 600 dolerių ant mėnesio?

Vikarų pagal įsteigimą vyskupo Tabaro, prie vyskupinės koplyczios ir dėl jų tik sluzbos paskirtų 1495 m., turi buti septyni, o apart tų pagal kapitulos statutą, dūtą vyskupo Jono, sunaus Zygmanto I, 1521 m., turi buti dvylika, dėl kurių už-laikymo buvo priskirti tam tikri turtai.

Regite, kaip tikėjimas turtais apdovanojo kuningiją, nors Kristus nevelyjo jai turtus rinkti!

Vyskupinė Vilniaus *seminarija* turėjo 350 valakų žiamės, ir geležinio kapitolo kasmetinės czižės nū klebonijos Naujapilėnų ir „sztempelinės“ akmenyczios Vilniuje isznaszumas siekė 300.000 auksinų.

Kuningijos turtai *parapijose* taip pat buvo nemierūtai di-deli, nės jau tik prie pirmųjų keturių vyskupų parapijos turėjo 4645 valakus žiamės ir 20 000 dukatų piningais. „Status Dio-ceseos Vilmensis“ ant 1773 m., valdant vyskupui Massalskiui, parodo 507 bažnyczias, išz kurių 422 parapijos o 85 filijos, su turtu 15 650 valakų žiamės prie metinio įėjimo dėl vien tik klebonų iszlaikymo 1 609 505 auksinų! O kada-gi tūmet para-pijose buvo kuningų 422 klebonais ir 456 vikarais, užtatai ap-skritai sakant kožnas išz jų gaudavo 1800 auksinų!

Valandoje pirmo dalinimo Lietuvos ir Lenkijos 1773 m. katalikų bažnyczia vien tiktai Vilniaus rėdyboje, ir tai tik dėl iszlaikymo baltosios kuningijos turėjo: a) stalinių lobių vyskupo 34 500 valakų žiamės; b) turtais kapitulos Vilniaus 16 870 va-lakų žiamės, o piningais į 1 260 000 rublių; c) turtais vyskupi-nės seminarijos 350 valakų žiamės ir piningais apie 100 000 rub.; d) turtais klebonų 15 650 valakų žiamės ir piningais aplink 2 103 970 rublių. Isz viso 87 370 valakų žiamės ir 3 463 970 auk-sinių rublių.

Antrą vietą pagal turtingumą įima *Vyskupystė Žiamaiczių*, įsteigta D. L. Kuningaikszečio Vytauto 1411 m. Neturėdamas piningų Vytautas apdovanojo gausiai bažnyczią žiamėmis; taip dėl iszlaikymo vyskupui 1421 m. davė 16 000 valakų žiamės, kaip sako Valanczauskas. O kapitula gavo: arkidijkonija 44 valakus, prepozitura 100 vlk., džiakonija 65 vlk., kustodija 4.683 rbl., scholastorija 2250 rbl., kantorija 1800 rbl., septy-

nios kanonijos 461 vlk., o likusioji kanonija 4501 rbl. Atmetus tas izsgalines dovanas, kapitula turėjo visatinio lobio 50 250 rbl. 75 valakus žiamės. Piningai senovės monėtose buvo daug didesni ne kad czion yra parodyta. Žiamaiczių seminarija turėjo 100 vlk. žiamės ir 50 160 rbl. Atsitarnavusieji kuningai turėjo 5 377 rbl. — Sziadieniszkoji Kauno dijacėzija, atskyrus senovės dalį Vilniaus dijacėzijos, turi dar Kursą ir Žiamgaliją, paskutiniame laike priesz iszardymą Lietuvos ir Lenkijos padarydama vyskupystę Vidžiamės. Lobiai vidžiamiszko vyskupo, kapitulos ir klebonijų laikuse maskoliszkojo užėmimo iszneszė 1½ milijono dorelių. Vyskupystė Žiamaiczių savo senoviszkuse rubežiuse pirm 1847 m., kaip ją apraszo Valanczauskas, turėjo 109 parapijas, o bažnydzių parapijinių 109 ir 82 filijas. Klebonijos ir filijos turėjo drauge 2939 valakus žiamės, o piningais, kurie buvo pririszti prie tų klebonijų, kaip ir prie altarijų — o tųjų prie kožnos bažnyczios budavo po kelias — turėjo 538 125 rbl. (Czerskio apraszas žiam. dijacez., Vilniuje 1830).

Apie *Seinų dijacėziją* pranesza Szernas žinią, jam priteiktą per pasimirusį vyskupą Hollaką: „Dijacezija Seinų įrengta per Pijų VI 1798 m. dėl iszpildymo noro Prusų vyresnybės. Jije vadinosi pirmiausiai Vygrų dijacėzija, nės katėdra buvo Vygrituse, kur pirma buvo buvęs kliosztorius Kamedulų, panai-kintas per Prusiszkąją valdžią. Vygrių dijacezija laikesi iki 1818 m. Tuse metuse Pijus VII, pildydames norą vyresnybės Maskolijos, apvedė rubežių dijacėzijos ir permainė jos vardą ant dijacėzijos Seinų arba Augustavo; nū to czėso ir katėdra vyskupo perkelta likosi į Seinus. Iki 1866 m. dėl laikymo vyskupo vyresnybė dūdavo po 40 000 lenkiszkių auksinų per metus; po tam czėsui jo alga sumažinta ant 5 000 rublių. Katėdra Seinuse pastatyta tape 1820 m. Pradžioje vyresnybė dėl kapitulos dūdavo po 20 000 lenkiszkių auksinų, o po 1866 m. dėl keturių pralotų moka po 375 rbl., o dėl keturių kanauninkų po 300 rbl., ir keturi pagarbės kanauninkai yra be algos. Iki 1863 m. Seinų dijacėzijoje buvo dvi seminariji: Seinuse ir kn. Misijonorių Tykocine. Vyskupas Lubenskis suvienijo abidvi seminariji į vieną, esanczią dabar Seinuse, dėl kurios vyresnybė dūda 3145 rbl. kasmet. Seinų dijacėzijoje buvo 1886 m. 294 kuningai, 25 zokoninkai ir 75 klėrikai. Kliosztorių dijacėzijoje buvo seniaus: Karmelitai Naumiestyje ir Vāsocziuje; Domininkonai Seinuse, Liszskave, Virbaliuje; Pranciszkonai Slaviszkiutė; Bernardinai Tykocine; Reformatai Smalėnuse; Marijonai Myroslave; Misijonoriai Tykocine. Po kasacijos kliosztorių dabar pasiliko tiktai: Kapucinai Lomzoje, Marijonai Starapolėje ir Benediktinkos Lomzoje. Dėl iszlaikymo zokoninkų vyresnybė

dūda po 120 rbl. dēl kožno kasmet. Buvo dar seniaus Jezuvi-
tai Lomžoje, kurių vietą paskui paėmė Pijorai. Lobius po ka-
sacijos atēmė vyresnybē maskolių. Kaip kur mokslavietēs buvo
prie tų klosztorių.“

Dabar pasznekėsime apie *zokonus*.

Dēl *Jėzuvitū* užraszai prasidėjo 1670 m. ir traukėsi iki pa-
naikinimui jų zokono 1773 m.; tame tai czėse nors vajavodai,
atmonai, kanėbriai ir kaszteliokai gaudė jų vurtus, vienok jų
daugybės ir likosi, apie ką randasi žinios „historijoje mokslainių
Lenkijos ir D. K. Lietuvos“ Jūzo Lukoszevycziaus (Poznaniuje,
pas Župański, 1849). Lietuviszkose vajavodystėse jėzuvitai isz
viso turėjo 16 412 valakų žiamės, vertybėje į 40 milijonų rbl.
O jų mokslavietiniai namai, per maskolius apversti į sudo butus, ma-
gazines ir kazarmes Vilniuje, Kaune, Kražiūse, Dūnaburge, Grodne,
Illukszte, Naumiestyje, Paszauszėje, Žodiszkiūse, Mirėsėje, Jiel-
gavoje, Szönberge, Slonime, Kėdainiūse, Vilkaviszkyje, Minske,
Nesviežiūje, Orszoje, Pinske, Vytebske, Žeraminėje ir kitūse
miesteliūse tūmet turėjo į 600 000 rbl.

Dovanos *Benediktinams* prasidėjo Lietuvoje nū 1440 m.
Pirmas jų Vytautas parszaukė, ir pasodino sostapylėje Trakūse,
isz ten jie nuėjo į Gorodiszczią, Minską, Nesviežiū ir Paszal-
tenį. Vertybę lobių Benediktinų Lietuvoje ir Benediktinkų, jų
namų ir kningynių galima yra rokūti į 500 000 rbl.

Cistersai ir *Cistersės* Kimberuvkoje ir Visztytyje tapė apdo-
vanoti kaimais Kazlavieczyų, Buczemlo, Alzaravos, Stavo, Pa-
upių, isz viso 80 valakų žiamės ir piningais 15 000 rbl.

Kamedulai Pažaistyje, ten dovana Kristupo Pociaus, kancle-
rio D. K. Lietuvos 1662 m. Lobiai žiamės 500 vlk., piningais
32 500 rbl. Nū 1831 m. ten — cerkvė.

Misijonoriai pertraukti į Lietuvą 1685 m. per Vilniaus
vyskupą Kotavyczių, czėse pakasavojimų 1842 m. turėjo savo
klosztorius, buveines ar seminarijas Bialostoke, Bebrunūse,
Krieslaunkyje, Glindūse, Illukszte, Dvetoje, Glindiszkiūse, Minske,
Kamadliszkiūse ir tt. Namas Vilniuje turėjo du palivarku,
atneszancziū 8000 rbl., 100 valakų ir piningiszkų užraszų dēl
atlaikymo kasmet skatytinių miszių — 110 152 rbl. Be to jie
dvi kningyni vertybėje 20 000 rbl., spaustuvę ant 10 000 rbl.
Nū 1873 m. zokoninkų namūse patilpo maskoliszka draugystė,
vardu: dobrochotnaja kopeika. Dēl jų seminarijos buvo pri-
skirta 12 502 rbl.; dēl szpitolės 100 000 rbl.; kningynė isz
6507 kningų verta buvo 6000 rbl. Namas Vilniuje be žiamės
isz viso buvo vertas 158 654 rbl. Kiti czia paminėti namai
turėjo žiamės 470 vlk. ir 332 655 rbl.

Bonifratrai parvežti į Lietuvą 1635 m. per Vilniaus vyskupą
Abromą Voina turėjo buveines Grodne, Lucke, Minske, Nau-

miestyje, Rokave, Vilniuje, Augszt. Litovske. Vertybė jų namų ir szpitolių pereina 100 000 rbl., o piningais turėjo į 50 000 rbl.

Rokytai parvežti į Vilnių 1713 m. per vyskupą, Konstantiną Brastauską, turėjo savo namus Kenstaicziūse, Kaune, Minske, Vilniuje ir Varniūse; turėjo szpitoles; piningiszkas jų turtas neszė į 30.000 rbl., namai į 75 000 rbl.

Kanauninkai pakutos arba Baltieji Augustijonai (vadinami pagal baltą aptaisą su raudonu kryžiumi ant krutinės) parėjo į Lietuvą pasibaigiant XIV amžiui. Pirmąjį kłosztorių pasistatė Rystricoje, czia jiems Jagėla dovanojo 5 palivarkus. 1391 m. antras jų kłosztorius pasidarė Medininkūse, kurį Jagėla ar gausiai apdovanojo. 1501 m. trečią kłosztorių pasistatė Tvercziuje. 1620 m. kuningaikszciziai Giedracziai pastatė kłosztorių savo dvare Vidmiszkiūse, atidūdami zokoninkams 250 vlk. žiamės. 1653 m. Jonas Brastauskas, referendorius D. K. Lietuvos, pastatė kłosztorių Mikoliszkiūse, dovandamas kieturis kaimus su 180 vlk. žiamės. Martynas Giedraitis apart kłosztoriaus Vidžiamiūse pastatė kłosztorių Paniamunėlyje, dūdamas jam 80 vlk. žiamės. Vilniuje 1644 m. prie bažnyczios szvento Baltramiejaus pastatė jiems kłosztorių miesczonis Zalamajus, dūdamas dėl iszsilaikymo tris akmenyczias ir plecius. Po 1650 m. jų kłosztoriai atsirado Meriūse, Paberžiūse, Kvetkūse, Južintūse, Kurkliūse, Skiemeniūse, Smalvūse ir Suvicke. 1842 m. laike pakasavojimo Baltieji Augustijonai turėjo Lietuvoje 15 kłosztorių su virszumi 100.000 rbl.

Lateraniszkius kanauninkus parszaukė į Lietuvą Mikalojus Volskis 1617 m. ir pastatė jiems kłosztorių bei naminę bažnyčią savo dvare Kremienyczioje pas Grodną; prie gyvos galvos jiems atidavė dvarus Kvaterių ir Martyniszkių 100 vlk., o po jo myrio pagal testamentą visas jo lobis isz 10 kaimų, 200 vlk. armenos ir 500 vlk. girių pavaldė kłosztorius. 1619 m. Chodnevyczius Ažerėnūse ir Stary-Bychove, Mogylevo rėdyb., davė 750 vlk. žiamės. Ketvirtą kłosztorių Slonime pastatė Jonas Sapiego 1650 m. dūdamas jiems Darevos dvarą pas Naumiestį. O jo brolis Kazimieras dovanojo jiems Tetelių dvarą; kłosztorius turėjo žiamės 670 vlk. 1668 m. Vilniuje jų pasodino Mikolas Pocius, vajavoda Vilniaus, prie bažnyczios szv. Petro; lobiu to kłosztoriaus buvo dvarai: Vydžiai Braslavos pavietyje, akmenyczia Vilniuje, Jakentėnų kaimas Aszmenės pavietyje ir Milatiszkės pas Vilnių; isz viso žiamės 485 vlk. Apart parapijų jie laikė mokslavietes Vydžiūse ir Slonime, iki 1831 m. Vertybė jų namų ir bažnyczijų, paverstų paskui į cerkves, padaro mažiausiai 420 000 rbl.; o žiamės isz viso buvo 2605 vlk.

Pjorai, mokintiniai Jūzo Kalasantės, kurs pirmą mokslavietę dėl beturczijų įsteigė Romoje 1612 m., tapė į lenkų žiamę par

kviesti per Vladislovą IV 1642 m., o į Lietuvą per vyskupą Konstantiną Brastauską 1722 m., kuris jį pasodino Vilniuje be visatinio turto; tiktai Antanas, Kazys ir Rachele Sapiegai atidavė jiems dėl gyvenimo ir kolegijos savo dvarą, kitur užrašydami 2400 rubl. ir Sabaliskės palivarką; potam jie gavo Dukštus ir palivarką Vilebniskės Tamulinę su ažeru ir 70 valakų žiamės, palivarką Taltunaviskės 50 vlk. Kningynas jų turėjo 4014 tomų, o spaustuvėje dirbo 12 zecerių. Apart kolegijos, kurią zokoninkai pasistatė drauge su bažnyčia ant Sapieginės rinkos, jie dar gavo 1774 m. po kasacijos jėzuitų išdygusių klostorių Vilniaus priemiestyje, Sznipiskėje, su bažnyčia szv. Ratalo; tą klostorių pijorai 1799 m. pardavė vyresnybei. Kningynė ir spaustuvė iszneszė į 20000 rubl. Pijorai turėjo savo brilius Vilkmėgėje, prie to palivarkas Pamuszių 30 vlk., Kausziskė 15 vlk., kaimas Jūdanczių ant rubežiaus Kurszo 50 vlk. Panevėžyje su dvaru Daujėnų 71½ vlk., Panslavių kaimas 18 vlk., Lidoje su dvarais Lapaciskės, Vilkunczių, paliv. Pastaviskės isz viso 60 vlk., prudas ir malunas. Lietuvizskame Szczuczine pas Lidą su parapija Jatviszkėje murytą aptieką, žiamės 30 vlk. Liubieszave pas Minsko turėjo du dvarus Pniovno ir Zeliaznica 190 vlk. žiamės ir 906 žmonis vyriszko gimimo, 45000 rubl. dvare Kolkiai kugszczio Karolio Radivilo, o 50000 rubl. isz užrašų kugszczio Ignoto Czetvertynskio. O isz užrašų Kuženievskių 1768 m. 41000 rubl. Obligacijos kitų žmogystų dėl pijorų iszneszė per 80000 rubl. Pijorų gimnazija Liubieszave 1833 m. turėjo 318 mokintinių. Czion mokinosi garbusis Tadas Kaszcziuszka. Isz viso zokoninkai Liubieszave turėjo žiamės 190 vlk. ir 216000 rubl. kapitole. Apart didelių lobių, kokius suteikė pijorams Jurgis kugsztis Liubomirskis Volynijoje, pijorai buvo dar Raseiniūse ir turėjo ten 14000 rubl. ir tt.

Domininkonai pribuvo į Lietuvą dar Mindaugni karaliaujant 1252 m.; nū to czėso jų skaitlius labai pasiplatino. Valandoje kasacijos 1832 m. jie turėjo klostorių Lietuvoje ir Rusijoje 126, ir jūse buvo 1205 zokoninkų. Domininkai Lietuvoje pasijūsdavo jūdą jūstą; jie laikė gimnazijas iki 1832 m. Grodne, Zabeliūse ir Žiamaiczių Kalvarijoje, ir 4 progimnazijas Merkinėje (Merecziuje), Nesviežiūje ir Novogrodke. Prie gimnazijos Grodne buvo kningynė isz 15 000 tomų, vertybėje 20 000 rubl., o kningynė klostoriaus turėjo 5317 kningų. Novogrodko domininkonai buvo mokintojais Adomo Mickevycziaus. Jų lobiai Raseiniūse iszneszė 300 vlk. žiamės ir 14 895 rubl., Vytebske 30 vlk. ir 13 000 rubl., Žiamaiczių Kalvarijoje 9 vlk. ir 14 385 rubl., Slonime 200 vlk. ir 84 500 rubl., Pasyniūse 247 vlk. ir 3000 rubl., Zabeliūse 1100 vlk., Kriczeve 15 000 rubl., Grodne 250 vlk. ir

30 000 rbl., Vilniuje 360 vlk. ir 25 000 rbl., Ostrovce 98 vlk. ir 6330 rbl., Naumiestyje 160 vlk. ir 23 657 rbl., Paparniūse 120 vlk. ir 23.600 rbl., Trakūse 180 vlk., Szunskūse 165 vlk. ir 11 576 rbl. Dominikonai Vilniuje, Naumiestyje ir Kamienec Podolske turėjo 385 vlk. ir 65 000 rbl.; kiti kłosztoriai ar mažiaus turėjo ar gyveno iszkvestorystės. Isz viso lietuv-rusiszki dominikonai turėjo 6020 vlk. ir 968 164 rbl. Vertybė jų kningynių gimnazijose ir kłosztoriūse iszneszė daugiaus negu 260 000, o lobiai į 1 125 700 rbl.

Redemptoristai arba *Trinitoriai*, kuriūs dėl iszpirkimo suiminių nū turkų pargabeno į Lenkiją Jonas Sobieskis, Vilniaus Antkalnėje pasirodė 1693 m., Trinopolėje pas Vilnių 1695 m., Lucke Volynijoje 1717 m., Molonecznoje 1758 m., Vytebske 1758 m., Kryvicziūse 1772 m., Bobinavycziūse 1777 m., Jona-voje 1780 m. ir kitur, isz viso 17 redemfcijų. Per szimtą metų savo darbsztumo jie tik 517 lenkų iszpirko už 573 427 auksinų. Po iszdalinimo Lietuvos jie laikė tulose parapijose pradines mokslavietes. 1832 m. jų lobiai iszneszė 510 vlk. žiamės ir 185 000 rbl., vertybė-gi jų namų į 150 000 rbl.

Bernardinai į Lenkiją atvyko 1443 m., o Lietuvoje Kaune pirmą savo kłosztorių įrengė 1468 m. Tas zokonas buvo prisiėkęs ant bėdnystos ir ant gyvenimo isz paszalpos, ale mažmonėms dāvanas dūdant ar-gi jas szalin mestum?! Isz 64 kłosztorijų Lietuvos ir Rusijos geriausiai jiems ėjosi Žiamaicziūse, taip Kretingoje jie turėjo metinių įėmimų piningais 1734 rbl. ir 4 valakus armenos, ir parapiją su 4 200 „duszių“: Tytuvėnūse parapiją su 2310 „duszių“, 18 vlk. armenos ir 5600 rbl., Telsziūse 5 vlk. ir 5700 rbl., Dotnave 3 vlk. ir 5900 rublių. Veliūnoje kleboniją, 50 vlk. ir 235 rublius, Kaune piningais 30 000 rbl., Vilniuje-gi 34 100 rbl., Slonime 74 346 rbl., Trasz-kunūse 35 000 rbl., Bienicoje 8400 rbl. — *Bernardinkos* Vilniuje turėjo dvarus: Izabelinas, Pranapolė, Užbaliai pas Vytebską, Rabunai pas Minską, Kiena pas Vilnių, isz viso 3400 vlk, ir pavietinį miestą Liepelnį, piningais-gi 28 227 rbl.; Grodne 78 vlk., Kaune 50 vlk. ir 15 530 rbl. Isz viso vertybė 66 vyriszkių ir 7 moteriszkių kłosztorių lyginosi 1 700 000 rbl, piningų buvo 640.782 rbl. ir žiamės 3.776 vlk.

Karmelitai valandoje kasacijos 1832 m. turėjo Lietuvoje ir Rusijoje 18 kłosztorių: Kvolainiūse 300 vlk. ir 6500 rbl., Kėdainiūse 4 vlk. ir 7500 rbl. — czia ir ten laikė gimnazijas; Glebokoje pas Dzisną turėjo dar 1639 m. nū Jūzo Karsoko dvarą Lastaviną 850 vlk., kas dūdavo iki 1650 m. įėmimo po 100 000 auksinų; Linkavoje 30 vlk. ir 4700 rbl., Raseiniūse 13 057 rbl. Apart to Rusijoje turėjo kłosztorius Lucke, Kru-piūse, Slabadoje, Annapolėje, Vyszniove, Labuniuje, Garadysz-

czijuje ir Sudlykave, ir Lietuvoje: Vilniuje, Zasvėriuje, Grodke ir Kaune. Jų gražios bažnyčios tapė paverstos į cerkves. Iš viso, 1832 m. jų lobiai išsneszė 2.500 vkl. žiamės ir 125 683 rbl.; vertybė-gi mantos 1 230 000 rbl.

Pranciszkonai Padolyjoje atsirado jau XII-me amžiuje, turėjo kłosztorius Volynijoje ir Ukrainoje. O Lietuvoje jų kłosztoriai buvo: Alszenūse, Pazmenoje, Drohczine, Novogrodke, Ivieniece, Minske, Grodne, Alkeninkūse, Svyslocziuje, Lapencyzioje, Pinske, Kaltinēnūse, Užvaldūse, Palatske, Dzisnoje, Gubine, Lukomlėje ir žiamaiczių Zaginėje. Toje paskutinėje pranciszkonai turėjo 105 vlk. armenos ir 5100 rbl. Iš viso savo 30 kłosztorių jie turėjo 1050 vlk., 183 605 rbl., o vertybė jų mantos siekė iki 600 000 rbl.; jų 25 bažnyčios tapė paverstos į cerkves.

Katarinkos Krakiūse, *Brigūtkos* Lucke ir Grodne, *Marijonkos* Vytebske ir kiti moterių Rusijoje zokonai iki 1863 m. turėjo 380 vlk. žiamės, 1 755 680 rbl. ir pensijose 180 000 rbl.

* * *

Retai kuri žiamė turėjo tokią didelę armiją baltų ir jųdų kuningų kaip Lietuva; mes galėtumėme prilyginti prie savo kraszto jeigu tikt Belgiją, kurioje skaitlius zokoninkiszų brolijų kaip ant mielių auga, taip kad ten sziađien yra į 80 000 zokoninkų ir zokoninkijų. Berods Lietuvoje taip jų didelis skaitlius nebuvo, bet vis-gi zokoninkai turėjo czia aplink 507 brolijas!! Lietuva beveik turėjo daugiaus zokoninkų ne kad karėvių, ir žinoma, valnybė mūsų žiamės prapūlė, ir prie karsztų maldų kuningijos

Mateme, jog kuningija *Vilniaus dijacėzijoje* valdė 87 370 valakų žiamės ir turėjo 3 463 970 rbl. auksu (aplink 1773 m.), o *dijacėzijoje Žiamaiczių* drauge su Vidžiamė 19 784 vlk. žiamės ir 2 157 146 rbl. auksu (1842 m) Čzia nesakau nėko apie dijacėzijas Seinų ir Barmijos. O lobiai *zokonų*, išsneszė iki 37 000 val. žiamės ir 7 000 000 rbl. auksu. Visi tie skarbai buvo surinkti nū vietinių gyventojų, kurie vargingą buvį turėjo gadynėse baudžiavų, kurias kožnas iš mūsų pamena su szirdpersza Kuningijos reikalai anose gadynėse supūlė su reikalais ponų ir didžiunų, su kuriais kuningija sulygėjo kapitolūse, žiamėse ir žmonyse. Dėlto tai meilė dėl žmonies negalėjo būti didelė, jei kuningai apkentė ir užstavinėdavo nuvergimą žmonių, o baudė jų už pasikėlimą priesz savo perdetinius. Nors kuningija (labiausiai zokoninkai) turėjo po savo priežiura ir vada ten ar czia mokslavietes, mokinama ten buvo scholastika ir poteriai, ir nedaug kas daugiaus. Mažai galėjo būti dorcs ten, kur mokslavietėse mokintinius plakdavo ryksztėmis, o bažny-

cziose augusius žmones spirdavo klausyti ponų ir kuningų, neva vyresnybės siųstos nū dievo!

Ir kam anie turtai ir lobiai pateko? Trumpas czion atsakymas: lietuvių sziądienykszcziam arsziausiam prieszininkui, maskolių vyresnybei, kuri Lietuvoje užgrėbė turtais ir pininiais sumą mažiausiai į 171 845 000 rbl.!! Ir kad tai maskolių vyresnybė tūs lietuvių turtus apverstu dėl naudos Lietuvai!!

Kadą įvykusi yra sziądien didelė dalykų atmaina, kadą tapę panaikintos baudžiavos, kuningija nelaike draugės su vargužiais, o tik su turtingesniais ukininkais ir dvarponiais, o stebėtiesi reikia, kad su maskoliszka vyresnybe, nės liepia žmonėms klausyti valdžios, kuri juk paeinanti nū dievo, nors Maskolija mūsų žemę ne iš milystos dievo, o tik par kraugerybę gavo . . . Nereikia mums czia sznekėti apie Žilinskį, Nemėkszą, Senczykovskį, Kopciungevyczių ir daugelį kitų, kurie atvirai lenkiasi priesz maskoliszkaį mamoną, o ir pats vyskupas Valanczauskas (miręs 1875 m.) davė savo paraszą vyresnybei, jog pritaria ant įvedimo maskoliszku literą į lietuviszčius rasztus!!

Doriszkas pamatas krikščionybės, sako esąs ans prisakymas: „mylėk artymą kaip pats savę“. Iš istorijos matome, kad kuningija, baltoji ir jūdoji, *savę*, savo kisznę, labai mylėjo ir tebmyli, nės kaip atskira draugijos lūma, „kasta“, įgyjo milžiniszkus lobius žiaminius ir pininginius, ir sziądien, kadą vyresnybė tai vis konfiskavojo, kuningija turėdama neiszsiamamą szaltinį, butent nežinią žmonių, apgrynyja vargdienius ir laikosi su ponija . . . Kuningija iš visų savo pajiegių sziądien spiriasi priesz paputimą naujos žmonyse dvasės, priesz draugigijiszčiai dvasiszka žmonių krutumą, nės mat tame yra patybinis interesas bažnyczios.

Kuningija gadynėse savo valdymo dėl pagerinimo medgiszko buvio vargdienių nėko nedarė ir nemislyjo daryti. Kuningija, kaip skelbusi, tebskelbia vargdieniams: „jieszkokite turtų, kurių nei kandys nesugriaužsz, nei vagys neiszsvogs, nei ugnis nesudegins“, o pati tūs turtus glemžė ir glemžia iš visur, kaip tik įmanydama, nės žino, kad turtai yra galybe . . . O tos galybės kuningija pavydėjo ir pavydi dėl beturczių žmonių...

Jeigu kuningija rupintusi apie žmonių labą, Lietuvoje galėtu rastiesi daug ligonbuczių, szpitolių bei prieglaudos namų dėl vargdienių, ar kaip nors kuniszškai pažeistų žmonių. Prie kožnos bažnyczios berods randame szpitoles, kurių paszaukimas kitose žiamėse senovėje buvo dorus; bet Lietuvoje tentelpa tarnai bažnyczios ir bernai bei mergos, kurieina į kleboniją dirbti dėl naudos kuningo, lyg kad jis pavelyja jiems gyventi szpitolėse, priiminėti žmonių „apėras“ ir kalėdoti per parapijonis sykį ir dusyk ant metų . . . Negana, kad žmonės kuningai apmoka

gausiai ir dosniai visus tikėjimiskus įmonius, jie apmoka ir kuningijos samdininkus, kuriūs pas mus paprastai vadina ubagais. Tie ubagai jeigu tiktai tiek tulamjam parapijonui gero padaro, kad pamokina žiemos czėse vaikus skaityti ant kningos dėlko ir atsieina, kad „ubago plaktus“, beje ubago mokintus vaikus nesunku yra Lietuvoje užtikti. Vienok geriejie krikščionys žino gerai, kad szpitolėse ne vieta turi buti dykadūnių sveikų vyrų ir gražių mergų (ar jos „szventabėzdės“ ar „proczkos“ ar kitokios butu), bet dėl tikrai vargingų, dvasiszškai ar kuniszškai ligustų žmonių, Priglausti ant visūmeninės dūnos reikia ne tinginius bei drutus darbininkus, kurie galėtu savo darbu užsipelnyti szvietė dūną, bet susilpėlius, persenėlius, naszlaicius, suzeistinius ir tt.

Gal vienas ar kitas skaitytojas ras mano žodžius ėsant asztriais, bet kožnas pritars tam, kad jie yra teisingi. Jau nū daug metų su szirdgėla asz stebiūsi į daug nū tikrojo kelio nukrypsių atsitikimų lietuviszkoje draugijoje, ir matau, kad vienatinė gydykla dėl mūsų draugijiszų žaizdų yra atviras kovojimas priesz tai, kas nėra geru, doru ir naudingu mūsų tautai. Tiktai aiszčiai pažinę savo ligas mes galime pradėti isz jų gydytiesi ir lukėti pasveikimo.

V.

Apszvietimas lietuvių ir kuningija.

Stabmeldiszkoji Lietuva turėjo savą apszvietimą. Negriebsiu czion atgal į tas gadynes, kur — anot dro Basanavicziaus — lietuviai Europai arklius priteikė, naują tikyba pagamino aukso bei sidabro padarynes vartojo ir tt; gana to, kad jau sziaudykszcziūse Lietuvos rubežiūse stabmeldžiai mūsų proseniai turėjo runiszką rasztą, užsilikusį dėl paminėjimo szian ar ten ant akmens ar gal net kningose, apie kurias eina visokios paskalos; nekurie Lietuvos kuningai netik patys tą rasztą mokėjo, beje kryvaicziai, bet dar ir szvietą mokino istoriją, tikėjimą, pažintį gamtos, tulas žinias astronomijos. Nežiurint į tai, kad įtikėjimas lietuvių buvo karsztas, vienok ir meilė valnybės, drauge su tikėjimu, o taipgi dorybė buvo senovės kuningų sėjamos tarpe lietuvių. Juk žinome, kad paleistuviaivimas tarp lietuvių anose gadynėse buvo retas, o ir tai net myriū korojamas; goslybavimasi nesiplatino, nežiurint į tai, kad ženybos tiktai pusamžiams žmonėms pavelyjamos tebuvo. Isz to tai pasiaiszkina, dėlko senovės lietuviai taip labai mylėjo savo kuningiją: kuningija buvo mokintoju ir vadovu žinojime, dorybėje, valnybėje lietuvių tautos. Ir kaip tokius vadovus nemylėti? Juk po jų įtekme Lietuva mokėjo atkarti antpuldinėjimus skandinavų, lenkų, rusų, o net vokiečių bei kryžiokų.

Teisybė, mes daug ką skėlime narsumui, iszmincziai ir taktui savo vėlesnių D. Lietuvos kuningaikszczių, bet ir dorybės kuningaikszczių nedaug ką butu gelbėjusios be tam tikro žmonių nūmonių prirengimo per kuningiją lietuvių.

Tūmi tarpu Lietuvoje ėmė szian ir ten platintiesi krikszcz oniszkasis tikėjimas. Pirmus skelbėjus jo, Brunoną ir Vaitiekų, lietuvių giminė pasmerkė. Bet pėdomis tų pirmų skelbėjų kassyk vis daugiaus krikszczionių kruszosi į Lietuvą netik isz vakarų pusės, bet ir isz rytų. Palengva pravoslavijos ir katalikų kliosztoriai tapė įkurti sostapylėje pagoniszkosios Lietuvos. Kūmet Europoje kitatikiai per katalikus buvo kardu ir ugnimi naikinami, prigirdomi, smaugiami ir deginami, tai pagoniszkoji Lietuva leido kitatikiams savo bažnyczias steigti, o net ir prozelytus isz lietuvių daryti. Bet tūmi tarpu kryžieivių galybė mets į metą Lietuvą baudė ir skriaudė, susikviesdama skriaudikus isz visu kampu Europos; pribuvusiejie svecziai atlikdami keliones į Lietuvą vardan Dievo degino kaimus, grobė gyvulius, teriojo žmones, moteris ir vaikus, apkalindami ar į vergystę pardūdami. Lietuvių kudikiai negimė taip tankiai, kaip grybai po lietaus. Giminė, pirma skaitlinga, ėmė mažyn eiti. Tada tai atėjo valanda, kada priėmimas krikszczionybės pasidarė neatidėtinu ant toliaus. Jagėla apsigėdė su lenkų Jadvyga, ir isz rankų lenkų Lietuva susilaukė taip karczios dovanos, beje lenkiszkos kuningijos. Tūjau isz Lenkijos traukė pulkai vanagų į lietuvių szalį; ten, kur lenkai pirma tik smarkybę pažinti gaudavo, dabar rado pasidavimą isz pusiau valnos valios . . . Lenkija tūjau pasirupino ir apie mokslavietes dėl lietuvių, kuriose jaunūmenė galėtu pažinti lenkų gudrybes; tokia mokslainė tapė įrengta Pragoje Czekiszkoje per Jadvygą, Krokavoje (1401—3 m.) per Jagėlą ir tt. Ir paczioje Žiamaitijoje jau XV-ame szimtmetyje radosi keletas mokslainėlių. Bet czion nėks nemokino lietuvių jaunūmenę buti gerais lietuviais, stembti mokslūse, gyvenime reikalingūse, augti dorybėje, bet prieszingai, žmoniszki jausmai jaunūmenės tapė paikinami pavirszutiniszka politura, protas-gi visai apstabdytas savo veiklume, ukėsiszkos pareigos nū žiamės tapė nukeltos į dangų, dvasė lietuviszko perkeicziama į dvasę lenkystės, o reikmenės valnybės pamainomos tapė idėalais nūlankumo, baudžiavų, vergavimo. Ir sztai po įtekme naujų mokintojų Lietuva likosi be tvarkos, be drąsybės, be drutybės ir galingumo, iszpaikinta pasielgime, iszromyta ant dvasės, isztėžusi ant kuno, užmirszusi apie savo didybę praeitėje Lietuva tekina bėgo pasiskandyti į lenkiszkas „civilizacijos“ mares! . . . Kuningai ir ponai virto kulvirte į lenkus, graibstė ir gėrėjcsi lenkiszkomis liecybomis, o žmonės palengva tapė įjungti ir vaitojo netik namie, bet ir

toli kur harėmuse turkų ar tutorių. Polytikiskzakai pagaliaus Lietuva tapė visiszkai su Lenkija suvienota 1569 m.

Isz tolo žybtėrėjo Lietuvai ugnėlė iszganymo. O tai buvo reformacija. XVI-ame szimtmetyje į Lietuvą atkeliavo ne su kardu, kaip kryževiai, bet su meilės žodžių skelbėjai naujo mokslo. Žmonės ėmė lyg isz miego atsikvoszėti, ir matydami klydimą savo dvasiszkų ir szvietiszkų vadovų, mielai ėmė mainyti savo viera. Visoje Žiamaiczių vyskupystėje likę buvo tik septynetas katalikiszkų bažnydzių Kalviniszkiai ir liuteriszkiai dėl žmonių geresnio prijaukinimo ėmė spausdinti savas kningas lietuviszkoje kalboje. Jau lyg likta buvo buvę Lietuvai atsigimti.

Sztai nelaimė suteikė Vilniui vyskupą Protaszevyczių. Kaip mozurai seniaus užtraukė galvažudingus kryžiuokus, taip dabar 1570 m. vysk. Protaszevyczius parkvietė į Vilnių — zokoną jėzuvitų. Kryžiuokai kariavo ginklu, jėzuvitai — melais, vylylionėmis, apgauliais, pasalavimais. Vietą įtekmės Krokaviszskės akademijos dabar Lietuvoje ėmė užimti akademija Vilniaus jėzuvitų. Veikiai jėzuvitų visur buvo pilna musų žiamėje. Szale jėzuvitų ir kiti zokonai veisėsi. Zokonai dabar pasiėmė karianti su reformacija ir bukinti protus žmonių. Kaipogi visokiomis suktybėmis, nesykį padegliojimais, užmuszėjystomis, palengva pasisėkė žmones sužvejoti į senoviszkus tinklus. Jėzuvitai, įgyję sylą, netik jau neužkentė kitatikių, bet pradėjo atviras kares vesti su kitais zokonais, kaip ana pijorais ir k., siundė netik studentus savo priesz neprilankius jų zokonui žmones, bet ir bajoriją arzino savitarpyje, isz vaidų mokėdami dėl savo zokono naudą isztraukti. Bėgant laikui zokonai įsivieszpatavo, įgyjo nemierūtus turtus. Drauge su galingumu zokonų ėjo ir nykimas buvio žmonių, kurių jau tiesiok už gyvulių laikė, su kuriais arė ir akėjo kuningija bei ponija; taipgi fanatizmas augo be galo ir kraszto. Žmonės bažnycziose apnūgintas nugaras plakė iki kraujui tryksztant, o kas savęs pats už kaltenybes neplakė, tą kuningai rakindavo pas bažnyczią prie retėžio, ar maiszą užmovę vedžiojo dėl gėdos po bažnyczią, plakė ryksztėmis ir tt. „Senovėje, raszo vyskupas Valanczauskas, klebonai pajutę kokiam nors vargdieniui szventomis dienomis į bažnyczią neeinant, žvejojant, darbą dirbant ir su žydaus į kelią važiūnt, liūbia per deszimtininkus atvedinti į szpitolę, keletą dienų badu stapinti, ant galo kaip vien reikint kailį iszdirbė, namon atleisti. Taipogi gavę žodį kokią nors mergaitę nusidėjus, vaikina paleistuvaujant ir žmogų, paczią vedusį svetmoteriaujant, gėbėjo apmovę sziaudų kepure, nedėlios dienomis vadžioti po bažnyczią it meszką, arba ties bažnyczios durymis už kaklo prikergti prie sienos, kad žmonės įeidami ir iszeidami

isz bažnyczios stebėtusi. Dar kartais pas bažnyczios duris, visiems matant, liūbia ryksztėmis kaltūsius tvoti. Lygia dalimi vyskupas Steponas 1787 m. dideliai užgynė kuningams tokiu keliu vesti žmones ant gero, ir įsakė, kad žmones, dideliai nukaltusius, apskustu dvasiszkam sudui arba Konsistoriui „Kitoje vietoje tas pats rasztininkas raszo: „Kitą kartą visi katalikai gėbėjo už savo nusidėjimus patys save szveisti. Svetimoms szalims tą paprotį pametus, žiamaicziai ilgai dar nemetė. Kaipogi visi plaktiesi norintieji, užvis didelioje nedėlioje, bažnyčioje savo parapijos liūbia eiti į pereinamąją zokrastiją, virszutinius drabužius nuvilkti ir maiszais apsimautyti. Tie maiszai buvo erti, dengė visą kuną žmogaus, tiktai rankoms, nosei, lupoms ir akims buvo prapjautos skylės, o nugaroje tyčziomis prakirptas prarėžukas. Įlindusieji į tokius maiszus, ėmėsi sziksznogalius arba strikgalius ir sustojo į dvi eili. Tūjaus vadovas, kryžių pagavęs, žengė per slenksnį, o visi jo pasekėjai įkandina tvylino. Didžioje petnyčioje atėję pas grabą Kristaus, o kitūse laikėse viduryje bažnyczios suklaupę, pirma biszkelį meldėsi, paskiaus vadovas skaitė balsu septynes psalmes Dovydo, kiekvieną eilę perskaitęs truputį apsistojo, o tūtarpu maiszūtėjie diežė mažne nūgas savo pakalas. Taip vadovas psalmes perskaitęs, kalbėjo litaniją visų szventų, o maiszūtėjie atsakydami: *melskiesi už mus*, vien raizė sav per kuprą, nekurie taip stipriai, jog ir kraujas tekėjo. Iszsipėrę grįžo į zokrastiją, padėję maiszus ir apent sąvotiszškai apsidarę, ėjo kur tinkami. Tam buriui savą darbą atlikus, kitas isėjo į bažnyציą ir taip darė per kiauras dienas. Vyskupui Steponui Giedraicziui nepatiko toks žmonių elgimasi, todėl 1779 m. įsakė kuningams, kad peiktu tą paprotį, o paskiaus užgynė maiszus bedūti. O žmonys, visūmet klausantieji balso dvasiszkos vyresnybės, būtinai liovėsi kailį savą diežti“ Negana to. Darbymetėje žiamaicziai turėjo su processijomis, lyg turkai į Mekką, traukti isz aplinkui per 10 mylių į Szidlavą ir į Kalvariją ir tt. Tūmi tarpu dėl apszvietimo žmonių nėks nebuvo daroma. Lietuviszki rasztai nesiplatino ir nebuvo kam raszyti ir dėl spausdinimą kasztą dūti po to, kaip spaustuvė Radivilo sunyko. Jėzuvitai savo spaustuvę panaudojo dėl lotynizavimo ir lenkinimo lietuvių, o ne dėl budinimo tyčzia sumigdintų protų. Mokslainės Lietuvoje, budamos po įtekme Vilniszskės akadėmijos, nėkam vertos nebuvo ir dabar, kaip ir seniaus. Aklinimas, o ne szvietimas, buvo jų mieriu. Per du szimtmecziu dėl Lietuvos spindulių szviesos nebuvo visai regėti. Naktis vieszpatavo.

Toje tai gadynėje surembėjimo, isztvirkimo, doriszko nusialinimo ir perdėjimo Lenkijoje 1700 m. gimė St. Konarskis. Ugterėjes jis įstojo į Pijorų zokoną; mokinosi Lenkijoje, paskiaus

Romoje. Prisižiūrėjęs dalykams gyvenimo ir apszvietos svetur, Konarskis sugrįžęs namon rįžosi visa gale permaintyti kelius auginimo ir mokinimo jaunūmenės. Po jo įtekme ir tapė Lenkijoje apszvietimas dideliai pakylėtas augstyn. Matydami taip naudingą apasztalą mokslo, jėzuvitai ir Krokuvos akademija ėmė pamėgdžioti pijorams, ir nors dvasėje nepasitaisė, tai nors formoje daug ką pagerino. Paveizdą lenkų pasekė szian ir ten Lietuvoje dalykūse apszvietimo, bet tai tiktai augsztesniamjame moksle: žiamutinis, kaip buvo netikęs, taip ir liko. Didis apszvietėjas Lenkijos, kn. Stasys Konarskis, mirė 1773 m. Jis per vėlai atsiradęs jau buvo. Tegul pats popėžius Benediktas XIV pakasavojo neprietelius žmonių tikros apszvietos — jėzuvitus 1773 m., bet blėdis, per kelis szimtmeczius Lenkijai ir Lietuvai isztaisyta, netaip greitai galėjo buti atitaisyta. Užstojo gadynė Komisijos Apszvietos. Įrengta tapė daug naujų mokslainių; sistėma mokinimo likosi daugiur atmaintyta; mokslas tapė taikinamas netiek prie dangaus, kiek prie žiamės reikalų. Bet jau adyna iszmuszė valnybės dviejų szalių, Lenkijos ir Lietuvos. „Taip yra, tamsybė, o ne kas kitas, užskiepyta valdant Zygmantui III per mokslaines jėzuvitų ir per Krokuvos akademiją, platinama ir glamonėjama stropiai per tai įrėdnes net dar laikūse, kada jau visoje Europoje mokslai atsigimė, žengė milžiniszkus žingsnius, buvo vieninteliu szaltiniu praloszų ir nelaimių musų. Kas jų kitur kur įieszko, o ne klaidžiame auginime ir mokinime jaunūmenės, tas panėszus yra į aną, kurs valdžią gerą ir galybę norėtu įteikti Hottentotams ar Kaframs, neparengęs barbarų pirmiaus ant to geru užauginimu jaunūmenės“. (Łukoszewicz). Negelbėjo nėko, kad Lenkija ir Lietuva turėjo į 100 000 kuningų ir zokoninkų (vaisko gatavo laikoma buvo į 24 000), kūmet kliosztorių buvo keli szimtai, du isz jų net ginklūtu, tai gintavių buvo vyresnybinių 1, privatiszkų 3—5, miestinių 5 Ir maskolių durtuvai pasirodė esą drutesni už maldas 100 000 kuningiszkių liežuvių! Negana dar to viso. Turtai, kokius musų krasztas per kelis szimtus metų sudėjo į rankas kuningijos, tapė per maskolių valdžią konfiskavoti, ir taip pateko per 171 milijoną rublių į rankas to musų naujo teriono!

Taip Lenkija ir Lietuva pateko galutinai 1795 m. po valdžia maskoliaus. Berods maskolių vyresnybė apmaldė ambiciją musų kuningijos; daugelis žmonių įgyjo progą nuplėszti nū savo akių kleisterį keliais szimtais metų uždžiovintą — bet ir maskolių mokslainė nevertesnė yra už mokslaines jėzuvitų. Prieg tam ir maskolių vyresnybė nepatiekia lietuviams valnybės spaudos, o persekioja musų kningas, laikraszczius, kalbą, tikėjimą . . . Nežiurint į tai vis, lietuvių giminė szia dien įgyjo

mokslininkų savo kelis tukstanczius, ir tarp tų randasi vyrai, ką negailistauja nei skatiko, nei darbo dėl apszvietos žmonių. Apszvieta, kokią nesza szvietiszkoji inteligencija, yra kožnam aiszkiai matoma, ji apcziupinėjama. Kur nerastum naudos isz szvietiszko mokslo? Juk tik kožnas pripažins, kad visokios gudrybės parėjo ne isz bažnyczios, o isz prablaivinto mokslais proto: paaiszkina tai juk geležinkeliai, telegraphai, phonographai, orlaiviai, garlaiviai maszinos visokios ir prietaisai, be kurių nei žingsnio žmogus sziądien nežengtum; juk tai vis yra mokslo vaisiai, o ne tikėjimo!

Vaisiai mokslo ir tikėjimo pasirodo sulyginant szalis žiamės. Ten, kur geriaus yra jaunūmenė mokinama, kaip va Pranaczijoje, Vokietijoje, Anglijoje ir k., ir kultura augszcziaus stovi neigu žiamėse, kuriose žydi fanatizmas ir klėrikalizmas. Sakykiamė Equadore ant kožnų 150 gyventojų pareina po 1 bažnyczią; Belgijoje randasi į 80000 kuningijos; Szpanija, kitados garsi karalystė, sziądien silpna ir tt.; ar-gi nupūlimas szitų ir kitų žiamių pareina per negabumą jų gyventojų? Ne, bet per tai, kad kuningija nesirupina apie labą auginimą ir mokinimą žmonių, neeina takais, kokius skynė St. Konarskis ir kiti tikri žmonių mokintojai; tai vis pareina isz savnorybės kuningiszkos lūmos, kuri paglemždama visą ką dėl savės vienos, pavydi žmonėms tikros apszvietos, tikro mokslo, tikros teisybės.

Tokia pat dvasė, kaip seniaus tarp jėzuvitų, vieszpatauja ir sziądien tarp lietuvių kuningijos. Kuningai nori būti gūdonėje žmonių, nori geresnio buvio, dėl savės trokszta apszvietos ir mokslo; bet dėl vargdienių žmonių — tik savo žirkles galanda! Nors ant lupų visur žodžiai meilės artymo ir apszvietimo girdisi, tacziaus gyvenime kuningija tų idėjų nesistengia, kiek galėdama, įkurti. Žinoma, kad tarp daugumo randasi ir geradėjų apszvietime tautos. Bet jeigu mes paminsime, jog nū įvesdinimo krikszczionybės Lietuvoje mes turėjome nū 1386 m. arti vieno milijono kuningų, o tarp tų randame jeigu tik keletą deszimezių užsitarnavusių ant paminavonės ateinantems gentkartėms, tai visatinai imant drąsiai galime sakyti, jog kasztai paneszami per lietuvių gentę dėl užlaikymo tos lūmos, labai menkai atlyginti pasiliko.

Žinau, jog mano iszvedžiojimai daugiems sziurpulį įvaro ... Bet asz ne savo iszmislus czion perstatau, o tik nūmoniavimus, paremtus ant faktų. O kas galėtu priesz faktus kovoti?

Dabar nevienam taps suprantama, dėlko taip asztri nevie-nur kova vedama yra tarp kuningų ir tarp inteligentų. Czion einasi už buvį lūmos kuningų. Mokslas neprapuls, jis kassyk platesnę dėl savės dirvą atranda; bet gali prapulti gangreit tie, ką priesz mokslą ir tikrą žmonių apszvietimą kariauja. Asz isz

savo pusės kuningijai velycziau su nanda dėl draugijos dirbti ne tamsybės, bet szviesos dvasėje, religiją taikinti su mokslu, tapti tikrais žmonių mokintojais, kaip Konarskis, ir atsilyginti draugijai (iki toji jų tarnystos reikalauja) už suteiktą jiems prakilnesnę poziciją ir apszvietą — tada tai isznyks vaidai tarp apszviestunų ir kuningų, tada pražydės mūsų žmonių tarpe žinojimas, apszvieta, dorybė, o su tūmi drauge ir valnybė.

VI.

Kuningija priesz lietuvizką tautybę.

Kuningiszka raszliava, mokslavietės ir bažnyczia negelbėjo Lietuvai atsigausti isz nuvargimo ir pabusti isz miego. Jau krikszczionybė Lietuvoje savo mierių aiszčiai parodė, kad 14 d. gegužio 1581 m. jėzuvitai Vilniuje sudegino senoviszkus rasztus . . . drauge su naujagadyniszkais. Mokslainės buvo mēkos ir kuningų bei zokoninkų rankose. Daugiausiai jeigu žmones galėjo į mokslus eiti pavietinėje mokslavietėje, isz kurios lietuvininkai tankiausiai iszejavo į klėrikus seminarijosna. Augsztesnės mokslavietės ir universitėtas Vilniaus buvo prieinami beveik tik tiems, kurie buvo bajorais - szlėktomis. O prieg tam tos augsztesnės mokslavietės kiau rū kiau rai stojo priesz lietuvizką tėvyniszką dvasę. Dėlto negalime nusistebėti, jeigu Lietuva gadynėse baudžia vų nedaug pagimdė vyrų, garsių savo mokslingumu ir lietuvybe. Antrapus kaip labai buvo mokslavietės persigėrusios prieszinga Lietuvai tėvynybe, mums parodo atsitikimai, isz gadynės jau iszdraskymo Lenkijos. Łuksziūse, kur tarp kitų mokintojavo kn Tatarevyczius, vaikams kabinėdavo ant kaklo lentgalį, vadinamą *nota linguae* (kalbos ženklas), kaipo žymę apgėdinimo už sznekėjimą lietuvizškai. Griskabudyje, Sintautūse, Pilviszkiūse ir tt. buvo vartojama „asilinė kepurė“ dėl to paties mierio.

Isz to iszėjo, kad mokintas lietuvininkas geriaus mokejo lenkiszką szneką negu savo tėvyniszką prigimtą kalbą. Isz Vilniaus, sostapilės Lietuvos, po mirimo Szirvydo 1631 m., lietuviszkoji kalba tapė iszvartyta. Ir nors Lietuva pagimdė tokius vyrus, kaip Mickevyczius, Narbutas, Kraszevskis, Lelėvelis, Adinczius, Kondratavyczius, Koszcziuszka, Limanovskis ir kitų daugybę, tie negalėjo pasirodyti ant lietuviszkos parodvietės, nės butu neturėję klausytojų (žmonis buvo nuvergtas), taigi buvo prispirti dirbti dėl lenkų — kada-gi lenkiszka kalba buvo suprantama kuningijai ir bajorams Lietuvoje. Kraszevskis gromatoje, prisiūstoje 1883 m. į rėdystę „Auszros“, labai gailistauja, kad jau esās persenės, idant dar galėtu ganėtinau iszmokti lietuviszką kalbą dėl sądarbystos . . .

Laukas raszliavos szia dien dėl lietuvininkų dar yra pilnas erszkėczių, ir tai tik isz tos priezasties, kad Maskolija uždraudė

pasinaudojimą lotyniszkų rasztženklių. Vienok galime lukėti, kad Lietuva ne nusilenkimu, bet doriszka priespara įgys ir chia valnybę, kuri negali buti atskirta nūbutybės nei vienos tautos.

Ir tikėjimas daug gelbėjo Lietuvą naikinti. Jau veikiai po įvedimo křiščzionybės lenkų karalėnė Jadvyga Pragoje Czekijos įrengė dėl lietuviszkos jaunūmenės, einancijos į kunin-gystę, augštesnę mokslavietę, su linkėjimu, idant tie pažinę anūmetiną kultūrą lenkų pasirengtu ją pasėti Lietuvoje. Di-jacėzijose Vilniaus ir Varnių ant vyskupinio sosto sėdėjo ar lenkai ar lietuviszkiejie didžiunai, kurie rupinosi jau tik nedau-giaus apie laimę Lietuvos, su mažomis iszskyromis. Dijacėzijoje Seinų regisi iki sziądien nebuvo vyskupo lietuvininko, ir kn. Oliakas buvo bene mūsų pirmas viengentis, įgyjęs vyskupo pramintį. Ar galima yra dyvytiesi, kad ponai vyskupai, len-kais budami, siunczia lenkiszkus kuningus į parapijas lietuvisz-kas? Daug galima butu tokių paveizdų dūti isz Seinų Dijacė-zijos, o dijacėzijoje Vilniaus toks padėjimas veszėti vesza ir tiktai kelios lietuviszkos parapijos prie vyskupo Hryniewieckio gavo kuningus lietuvininkus. Ar toks nerėdas galėjo Lietuvą prabudinti? Ar tai vis daroma buvo be pasalios linkmės?

Jog kuningai iktūlaik Lietuvą nupūlimon vėdė ir veda yra galima matyti ir isz to, kad jie klebonijas padarė lyg kad ugnavietėmis dėl platinimo lenkystės; netik kad jie patys kal-bėjo ir tebekalba lenkiszkai savo tarpe, bet liepė tai daryti savo szejmynai ir szpitolninkams, ir ragino visus, kurie stovėjo arcziaus jų, laužtiesi ant lenkystės. Tik pacziamė paskutiniame laike įsigimė nauja tekmė tarp kuningų, atsirado nors mažutis skaitlius tokių, kurie sulenkintus žmones baudžia, idant vėl grįžtu lietuviystėn . . . Bet tokie kuningai randa didelį truk-dymą isz dalies per kalčzią naujalenkių, isz dalies lenkų ir su-lenkėjusių kuningų, kaip parodo atsitikimai Visztytyje ir Pun-ske ir kitur, kur lietuviszkose bažnycziose tapė atgrąžinta lie-luviszka kalba ažūt lenkiszkos. Juk nesykį bažnyczioje atsitiko pesztynės beveik ir barnys, kada žmonės reikalavo giedojimų ir pamokslų lietuviszkoje kalboje, kaip kad tikosi Prienūse, kur kun. Kravczinskis su mieszczionymis susitaręs stengėsi perga-lėti lietuvininkus. Negeriaus pasielgė Starapolėje kun. Mikne-vyczius, kurs reikalaujant mokintiniams, idant bažnyczioje dėl jų sakytu pamokslus lietuviszkoje kalboje, nū to atsisakė, gra-sindamas, kad jis greicziaus maskoliszkoje kalboje skelbsis pa-mokslus negu lietuviszkoje. Daug tolygių atsitikimų galėtume pridurti isz Vilniaus ir Žiamaiczių vyskupysczijų; bet jau pa-minėtų dalykų ganės dėl paženklinimo geismų kuningijos Lie-tuvą sulenkinti per tikėjimą.

Greta polytikiszkų linkmių, kokios pasiženklino katalikų bažnyčioje Lietuvoje, tikėjimas išsaugino fanatizmą be galo ir kraszto tarp lietuvininkų. Gadynėje Spinozos ir Leibnitz'o pasudyjamos buvo moters ir mergos ant myrio už kerėjimus. Apie išgilinimą į tikėjimiską philiozophiją negali būti sznekos, ir kuningai atlaidūse iszkelia czesnis, kur patys jūkiasi isz to, ką skelbia szventu. Bažnyczia nesirupino nei nesirupina apie gerovę lietuviszkosios tautos, ir pati neyra tautiszka įrėdne, o laikosi didžiuniszkai patvaldiszkų jieszkinių ir principų. Jeigu radosi anoks Valanczauskas, ir jei galime kelis kitus kuningus paminėti, kurie dirbo ir dirba dėl Lietuvos, vienok jų skaitlius yra labai menkas ir nenusmerkia visatinės linkmės bažnyczios Lietuvoje.

Ko norėti, kad isz sėminarijų galėtu iszeiti dori kuningai ir tėvynainiai, jeigu perdėtiniai sėminarijų yra palinkę į lenkų pusę ir, lyg muzulmonai į Mekką, jie laiko nukreipę savo akis į Varsavą? Antrapus klėrikai, kaip kožnas žino, yra retai buvę dora is mokintiniais gimnazijose, o dar recziaus jie yra baigę nors penkias kliasas mokslo. Vaikiai, kurie gyvenimo nepažista nei yra įgyję stamantrias bei draugijai naudingas pažvalgas, skubinasi išvilkti į kuningiszką drapaną, idant jaja apsidengę galėtu prisotinti savo goslybę ir godumą. Ir tėvai bei giminaicziai mokintinius spirtinai spiria, idant „iszsizszventinę“ kuningūсна tiejie atsimokėtu, nū kitų iszplėsztais piningais. Daugumas klėrikų, kūlaik buvo gimnazijose, vedė nepadorų gyvenimą, idant iszmėginti tai, kas paskui jiems tampa uždrausta. Ant galo sziaūdien tankiai randasi vaikinai, kurie patys tingėdami mokintiesi kitiems piningus moka, idant apgavingu būdu įgytu atestatą apie laipsnį mokintumo, ir potam svetimomis plunksnomis apsidabinę eina į kuningystą, kuris stonas, kaip sako pavyskupė Baranauskas, nereikalaujas mokintumo, o tik ūlybės, fanatizmo. Isz tokių tai žmonių susideda Lietuvos klėrikija. Mokintojai jų per keturis metus muguliūja, lenkina, ir galiaus paleidžia į szvietą, idant eitu žmones mokintu . . . nedorybių!

Vienok kassyk didinasi reikalavimas ir doriszka priespara įsteigti tautiszką bažnyczią, kuri tautos reikalus negaiszintu, o paremta butu ant pamatų dėmokratybės. Kuningija mūsų, kaip reikia tikėtiesi, veikiai perpras svarbumą ir teisingumą to reikalavimo, ir dėl gero tėvynės Lietuvos numes nū savęs liczyną klėrikaliszko savnorumo, o dirbs dėl apszvietimo žmonių ir dėl iszplėszimo savo kraszto isz po jungo priespaudos polytikiszkai ekonomiszkos. Juk visatybiszkos pažiūros tarpe kuningijos paplatintos tapė nū gadynės Gregoro VII († 1085 m.), o kada-gi jos nei vienai tautai neatneszė naudos, Lietuva ir kitos žiamės

sziadien teisingai reikalauja įsteigimo tautiškos, dēmokratiszkai valnatikybiszkos bažnyczios.

VII.

Elgimasi kuningų.

Dabar likosi man priminti skaitytojams nekurius dalykus, labai akyvus, isz naminio pasielgimo kuningų; ir kad tai czia žmogus galėtų pasigėrėti darbais taip vadinamų vadovų į dangų! Visur matome nupūlimą, apgavystą, priespaudą, nekęstį, suktybes ir vylionę. Tos nedor/bės juk yra perkeliamos ir į bažnyčią. Taip antai Vaszku bažnyczioje altoriuje stovi vaizdas motynos dievo rožanczinės su iszgarytoju ant rankos, kurį vaizdą tēpiojo koks ten rusiszkas assesorius. O kad tai žmonės žinotų, kieno vaizdas tai yra isz tikro! Nebagai suėję į bažnyčią meldžiasi priesz paveikslą Klementinos Makauskiatės, numylėtos pusseserės kn. Stasevycziaus, kuris tą vaizdą padarydino, idant pamąžinti paminėjimą savo numylėtinės!! Bet tai neyra vienintėlis atsitikimas Lietuvoje, randame tokius apgėdinimus bažnyczios jau ir seniaus. Zygmantas Augustas, karalius lenkų, vedė pacią isz Lietuvos, beje Barborą Radiviliūtę, berods priesz valę ir norus savo padonų lenkų. Gražiąją Barborą motyna karaliaus Bonna nužudė. Gražybė Barbės ir jos augsza kuningaiksztiszka kilmė buvo priežastimi, kad paveikslas Barbės pateko į altorius bažnycziose Lietuvos, ir po szitai dienai ūlus lietuvininkai tebesimeldžia priesz paveikslą Radiviliutės, tikėdami, jog tai yra tikras paveikslas motynos dievo! Lietuvoje ir daugiau tokių pažiaminanczių kuningiją ir tikėjimą atsitikimų yra galima rasti, ir dėlto nėra įstabu, kad kuningai savo susirinkimūse jūkaujasi isz szventenybių, kokias patys sutvėrė žmonėms dėl akių apvylimo.

Apie tai, kad daugiur Lietuvoje klebonijos yra vietomis szokimų ir czesnių, asz nėko placziaus neraszysiu, nės tas dalykas yra kožnam ik valei žinomas. Bet negaliu užtylėti to, kad bažnyczioje atsigarsi tos klebonijų linksmybės: neretai priesz miszias, miszparus ir tt. vargonininkas užrėžia polionėzą, polką ar kitą koki šoki, taip kad žmonės bažnyczioje trepczioja kojomis lyg kad taisydamiės ant szokimo ir atsigręžę su džiaugsmu žiurinėja į viszkas. Kaip tolygius dalykus sutaikinti su askėtiszkai szmurgniomis nūmonėmis bažnytinkų, nežinia.

Kad priesz tolygius atsitikimus mokietesni lietuviai sziausziiasi ir savo nepritarimą iszreiszkia, laikraszcziūse, žinoma kuningai mokslininkus keikia ir draudžia laikraszczius skaityti. Toks likimas užkliudė ir „Auszrą“, kuri nesykį paminėjo apie kuningėlių negerus pasielgimus, įpatingai gi neapikantą kuningų pelnės yra „Lietuviszskasis Balsas“. Idant pamažinti prieszgį, nybę, kuningai lietuvių draudžia žmonėms skaityti kningas

tasias iszkeidami per pamokslus, o kur pasiseka, kningą sugriebe akyse žmonių degina, kaip kad darė kn. Marcinkus Žagarėje. Budžeika Garliavoje ir tt. O kas dar bjauriaus yra, kuningai atkalbino tėvus, idant savo vaikus neleistu į augštesnį mokslą, o tiems mokintiniams, kurie jau pateko priesz jų valę, į universitėtus, idant nedėtu medegiszkos paszalpos, isz ko atsitinka, kad daug studentų beveik mirsztą isz bado be tėvų pagalbos. Tokį persekiojimą mokslų retai kur kitur užtiktum kaip Lietuvoje. Negana, kad Maskolija kningas cenzurūja ir lietuviszkus rasztus uždraudžia, kuningai juk ir patekusius rankosna žmogaus rasztiszkus veikalus keikia, degina, plėszo, nēkina, — o mokslininkus bei raszytojus mokslo rasztų iszdergia ir iszkeikia. Argi prie tokio pasiēlgimo kuningų gali kait pelnyti mokslas, apszvietimas žmonių, o ir pats tikėjimas?! Ir tokias usnis musų draugijoje sēja vadovai į dangų, kuningai! . . .

Berods toks nelemtas darbas yra daromas ne be vilties pelno: kūmi mat avelės yra kvailesnės, tūmi lengviaus yra pie-menims jų vilnelę kirpti. Kuningas nei žingsnio nežengs be dosnaus apmokėjimo: ekzekvijos, miszios, laidotuvės, krikasztas, szliubas, metrių iszraszymas, poteriai, varpai, vargonai, žvakės ant altoriaus ir prie grabo — viskas turi buti apmokėta žvarbiais piningais. O kad ateina reikalas pataisymo bažnyczios, vargonų, altorių, klebonijos, arba kad reikia aprėdų bažnyczioje ir papūszalų, kuningas kreipiasi prie parapijonių, idant tieje nesztu piningus ir kuningui mokėtu. O gink dieve, jeigu kur žmonės norėtu kontroliuoti įēmima ir iszleidimą tų piningų, kuningelis isz savo mylistos keikia „netikelius“ „masonus“ už maiszymąsi už bažnyczios reikalus . . . Negana tų szaltinių dėl pralobimo kuningams: dėl ponesnių lietuvininkų, dėl bajorų szlėktų, kuningai įsimanė bažnyczioje sūlus, vadinamus lonkomis; žinoma, kad už tokią mylistą reikia gerai užmokėti. O atsitinka, kad ir vargūliai įsismerkia į lonkas, arba lietuvininkai užima vietą lenkų, kuriūs kuningai ir bažnyczioje pagūdžia; tada tarp lenkų ir lietuvininkų, arba tarp turtingesniųjų ir beturczių pasikelia barnys, o kartais pesztynės bažnyczioje, kaip kad ne per seniai buvo Kalvarijoje, Pernaravoje ir tt. Taipgi labai pagausina turtus kuningų — kalėdojimas. Mat bažnyczia szventa dėl savo didesnių pelnų pasidarė įstatymą, kad parapijonys kasmet kuningams atidėtu deszimtinę, t. e. deszimtą dalį savo ūdarbo. Kad kuningas su pulku savo ubagų nuvažitūja kalėdo-damas į kaimus Lietuvoje, negana to, kad jis prisigeria už dyką ir privalgo su visa savo szejmyna, bet dar ir kiszenę primuszta piningais parsiveža ir maiszus pripildytus javų. Prie to viso, ant bažnyczios užraszomi piningai ēina į rankas kuningo, ir dėlto nevienur tokie piningai prapūla, kaip kad buvo Garlia-

voje, Sziupyliūse ir tt. Kartais atsitinka kuningams iš netyčių daug pelnyti, kaip antai kun. Budžeika paėmė ant sykio 3000 rublių už palaidojimą Kazio Garliaucko iš Preidos, nors ant garbės mirusiojo uždegė bažnyčioje tik 40 žvakgalių. Tulas kuningas prisirinkęs daugokai pinigų pameta savo parapijonis: taip antai kun. Pruselaitis iš Garlevo išsišivėžė 20 000 rbl., ir Varšavoje su „gaspadine“ poniszkai gyvena prie Nowy Świat, lenkams literataudamas. Sztai ką raszo vienas mano gentis iš Kauno rėdybos: „Kuningai dailiai atsisiurbę szampano ir kitų siurbalų savo czesnyse sėdasi kazyrūti. Tinkasi taip, jog kitas iš papirusių kuningų prakazyriūja po du ar tris tukstancius rublių. Numilžtas kuningas važiūja namon: parvažiavęs nū savo parapijonių pinigų lupa kiek tiktai įgalėdamas; o mirus kokiam nors vargszui-žebrokiui toksai kuningas nei iš triobos nejuda, tardamas: „juk ašz turiu puikei gyventi, ant to ir kuningu likausi. O nujusdami kuningai, kad dar kas yra pasituris, nepaleidžia jo patolaik, iki nenutaiso visiszkai. Taip antai prie Kauno parapijos bažnyčios yra jau seniai išiziedėjęs klebonas, kuris paskolinęs buvo žydams labai daug mantos, vildamasi atlupsis geras nūmas; bet jūdbarzdžiai kuningą nukiszo, nes iki 30 000 rbl. nebegalėjo atjieszkoti. Tūmigi tarpu tasai pats kuningas, kad jam nunesza kudikį apkriksztyti ir padeda už darbą kelias grivinas, pagreibes pinigų sviedžia į aslą, tardamas: „nedirbk vaikų, kad nenori man užmokėti rublių.“ Ne be priežasties stacziokėliai žmoneliai galvomis luksnoja ir klausia vieni kitų, kas tik toliaus bus“... Kitas vėl lietuvininkas, buvęs Amerikoje, o dabar gyvenantis Lietuvoje, szitaip raszo: „Kningų pas pardavėjus karabelninkus Zaliosios gminoje, Vilkaviszkių pavietyje, po teisybei sznekant nėra nei jokių; tiktai kaip buvau per atlaidus Rožanczinės Viskakio Rudoje, pas vieną macziau apie dvejas lenkiszkas, o sziaip nėkur neesu matęs jokių kningų. Kas atsieina priežasties to viso, visą kalczią meta žmones ant kuningų, kurie neapkęsdami dabar išzeinanczių lietuviszkių kningų ir kitų rasztų, padavė skundą į vyresnybę, idant nedūtu pardavinėti žmonėms nei jokių kningų. — Kuningai jau ir su visu pradėjo szvietą lupti, jau už skaitytas miszias ima po rublį, už ekzekvijas po 6 ar 8 rbl.; uždraudė laidoti kitose kapinėse kaip tiktai parapijos, už kurį laidojimą, kad ir bėdniausias, turi užmokėti mažų mažiausiai 10 rublių, o kur atvežimas numirėlio? kad ir už dviejų mylių, turi samdyti važnyczią, kas savo arklių neturi; vienok tai vis kuningams nerupi, jeib tik jiems užmokėtu, kad ir vogęs“... Toks tai yra sziaudien spaudimas kuningų... Žmonės nevienur susiburė, su kirszo, pakėlė pamiszymus, ir ar dyvai, kad vyresnybė įsi maiszė į szitą dalyką. Sztai ką skaitome Nr. 154 už 1886 m. „Vil. Viestnik'e“: „Šzitose dienose Varšavos generol-guberna-

torius praneszė gubernatoriams Prievyslinio kraszto, idant asztriai žiurėtu, kad esanczios taksos ant mokesnių, kokias ima Romos katolikų kuningija už atlikimą dvasiszkių reikalų, butu butinai iszkabinėjamos dėl visatinės žinios bažnycziose ir parapijinėse kanceliarijose, kaip tai yra isakyta aplinkrasztyje vyresniojo direktoriaus, laikiusio pirmsėdystę buvusioje vyresnybės komissijoje dėl naminių ir dvasiszkių reikalų nū 8 d. vasario 1866 m., ir kad be to tos taksos maskoliszkoje kalboje su iszguldomais į lenkiszkią ar lietuviszkią szneką, žiurint pagal sznektą vietinių gyventojų, butu iszkabintos ant matomos vietos magistratūse ir valsčziūse, o taipgi butu sūntinėtės szaltysziams dėl supažindinimo gyventojų su isakymais, ten aprasztytais. Priežastimi dėl szitokios isakmės buvo, pagal žodžius „Warsz. Dniownik'o“ pastebėtas paskutiniame laike įvyksnis tarp žmonių daug kaimų szito kraszto kurczios neapykantos kuningų už tai, kad tie ėmė per didelius mokesnius už dievmeldystės dalykus, tie mokesniai kartais siekė gana stambaus didumo. Prieg tam pasiaiszkino, kad tokį užmokesnį Romos katalikų kuningija iszgauna nevien praszymais ir graudėnimais, bet ir kerszyjimais sunkaus atsakymo aname gyvenime, ir kad ant tokių iszliežimų piningų nėra padūdami skundai į vyresnybę isz tos priežasties, kad žmonės neganėtinai žino isakmes vyresnybės, kuri apsklembia tikslią kuningų imant užmokesnį“. Regimai, kad lupimas turėjo buti neszvietiszkas, jeigu vyresnybė, sziadien kuningijos sadorininkas, matė esant reikalingu daiktu paasztrinti isakmę apie taksas už dievmeldystės dalykus.

Ir kad tai kuningai iszgrėbė žmogaus sunkiai užprakaitūta skatiką ant gero apverstu! Retai kur kuningas gelbti mokinti jaunūmenę, retai kur savo giminėms dūda paszalpą ukaujant; tankiausiai užgrėbtus piningus jie prageria, pralėbauja pokyliūse ir atlaidūse, prakazyriūja, pramerginėja. Taip juk kuningija ant savo peczių nenesza valstijos pareigų: nerupi jai kelių taisymas, nerupi pagalvės, nekaiti nei kariszkoji tarnysta; į kuningų vietą visur stoja juk beturtis, vargdienis, tamsusis žmogelis! Kuningija mat padaro valstiją valstijose, kuri dėl savęs reikalauja visoko, pati nėko nėkam nedūdama.

Klebonijos, kaip visi žino, yra namais liežuviavimų ir piktžodžiavimų: nėkur kitur taip pikti liežuviai nesigirdi kaip tūse priebažnytiniūse lizdūse. Šeimyna, „szpitolninkai“, net vikarai-kamendoriai (kaip „Apžvalga“ № 16, 1892, raszo), klebonijose turi ar daug kentėti; negana kad jie turi nusilenkti kuningų-klebonų „gaspadinės“-priegulkėles, ir pats klebonai szejmyną kolioja, vaiko, algas nusuka už mažiausią prasikaltimą. Kas pažįsta Kriokialaukio kleboną Ramanauską, tam nereikės daugiaus paveikslų dėl nurodymo papiktinanczio ir begėdiszko

pasielgimo kuningų su jų „padonais.“ Jau daug didesnę meilę klebonijose ir didesnį išsitikėjimą turi Morkeliai, Chackeliai, Irszkės ir kiti ilgapeisiai, kurie ir piningų gauna ant paskolės ir javų, kiek jiems tinka — už tai tik žinoma, kad jie atveža sšnapsą, vyną, ir taip visur faktorauja . . .

O kas labiausiai žmones piktina, tai paslaptas kuningų giminiškas gyvenimas. Kaip žinoma yra, popiežius Gregoras VII, geisdamas kuningiją išlavinti taip, kad ji būtų gatava ant tarnystos savo lūmai kožnoje valandoje, uždraudė kuningams vesti paczias, nors tai buvo paprasta per deszintį szimtmečių nū gimimo Kristaus. Nors prieszginybė buvo tūmet labai didelė, tacziaus bepatystė kuningų gavo virszų, ir sziaūdien katalikui įstabu būtų matyti pacziūtą ir vaikūtą kuningą. Vienok ant uždrausto daigto kožnas žmogus yra smilesnis. Nors įstatymiszkai kuningai paczių neveda, tai jie gyvena paslapta su moterymis, mergomis, davatkomis - szventabezdėmis, gaspadinėmis ir kaip jų sugulovės ten nesivadintų. Jeigu kuris man užmestu melagystą, asz tam tiesiog į akis pastatyti galiu szimtus įvairių įvairiausių placziai apgarsėjusių atsitikimų isz visų kampų Lietuvės. Kn. Narkevyczius isz Linksnos (skaityk N. 17, „Vie-nybės“, 1891 m.) nugramzdino visą giminę Kaczenauskų isz priežasties tvarkumo jaunos Onutės. Kn. Žeimiui isz Senapylės kliosztoriaus baltųjų Marijonų mergos drapaną sudraskė. kada tasai neturėjo gana piningų dėl užsimokėjimo. Pas kn. Rukuižą Vaszkūse per dienų dienas ant stalo budavo vynas, medus ir verdantis virdulys; moteris atėjusias į kleboniją su reikalais, kuningėlis nugirdydavo, o paskui su jomis darė, ką norėjo; jeigu kuri moteriszkė antru sykiu nebegriždavo ant tokios czesnies, kuningas, ją parsivyliojęs kokiū nors būdu į kleboniją, smarkiai iszpliekdavo ir muszdavo. Kn. Natkevyczius Veiveriūse savo gaspadinei užgyveno vaiką, ir velyjo kudikį, ką tik gimusį, įmesti į kiaulių tvartą, kur kiaulės vaikėlį suėdė. Kada policija gavo garsą apie tokį atsitikimą, kuningas policiją perpirko, o merga tapė toliaus per porą parapijų nuvežta ir paleista ant valnybės Bobrevyczius Joniszkėje ir Kauszas Paszvitinyje yra garsus kuningai mergininkavimu. Pernaravoje buvo ne per seniai kn. Birsėnas, kuris beveik per visą nedelę kėlė įeibi kaimūse su mergomis, tai vėl parsivesdavo jų burius pas vietinį žydą Zundelį; tas kuningėlis ir ant miszių eidavo pasivalgęs ir atsilakęs Kn. Gutauckas Sziupyliūse dvi seseri Kir . . . czias, vieną po kitos, padarė motynomis. Kn. Zukas Garlevoje pas mokintoją paleistuvį Povylaitį atsidūdavo orgijoms netikėtinoms; dabar tas kuningėlis persikraustęs yra į Vilniaus dijacėziją. Seniaus zokoninkai avinvedžiai kvestoraudami per kaimus moteris iszvedžiodino isz kelio įkalbinėdami joms, kad jeigu jie

neprisidėtu, vaikai jų gimsi be rankutės, kojuciu, galvutės ir tt. Syki yra atsitikę Lietuvoje, kad moteris per svodbą smaltstų kuningelį, ant lovos prasivertusios, užriso dvikartėje . . . Daugiams bus pažįstamas didelis paleistuvis kn. Jonkaitis Borgla-voje. Reikia pasakyti kad paskutiniame laike kuningai savo akį nukreipė ant davatkų; retai kuri mergina ar moteriszkė su-
davatkėjusi nėra sugulėta kuningo; ir czia dorybė taip yra nu-
slydusi, jog nupūlusios „szventabezdės“ skaito už nudėtą prasi-
kaltimą sziaip su vyrais, o už garbę, jeigu kuningas savo szven-
tybėje jas apvaisinęs . . . Vienok nesyki ir davatkos negeidžia
gimdymo, ir dūdasi kuningams gemalą nuvaryti, kaip kad pa-
darė kn. Racziunas isz Liepunų su kantarka Garlevoje. Ame-
rikoje lietuvių kuningai goslos dalykūse yra įpatingai garsus,
nerastum czion nei vieno, apie kurį nebutu žinoma visokių na-
vatnų navatnesnių „baikų“; bet labiausiai prō kitus prasikisza
kn. Varnagiris (negarbios dar atminties isz Zapyszkio), kn. Jū-
diszius girtūklis bei kekszininkas, ir tt.

Jog ne mūsų tiktai gadynėje kuningai tokį nelemtą veda
gyvenimą, nors nusidūda esą szventais akyse žmonių, parodo
vyskupas Valanczauskas, apraszydamas Žiamaiczių vyskupystę,
kurioje jis nepasigailėjo nei žiamaitiszkų vyskupų; velyju tą
veikalą Valanczausko kožnam lietuvininkui pasiskaityti.

Toks tai yra, trumpai pasižiūrėjus, gyvenimas vadovų į
dangų Lietuvoje. Ar kitūse krasztūse yra geriaus, reikia labai
abejoti. Ar toks gyvenimas neparodo supuvimą principų, ant
kurių kuningai savo mokslą paremia? Tūs dalykus tegul kož-
nas pats sav apmisyja.

VIII.

Lietuvių bažnyčios Amerikoje.

Pranaszavimai J. A. Viszteliaucko iszsipildė: kad atsiradus
lietuvių Amerikoje kuningai sekė paskui jūs ir gludninsis prie
žmonių, ne dėl meilės dievmaldystės ar religijos, bet dėl meilės
„vilnelių“, piningų . . . Isz tikro Amerikoje per keletą metų
priviso lietuviszkų kuningų, kaip vilkų tyrelitūse. Isz viso skai-
tlians tū vilnkirpių rasi daug kekszininkų, girtūklių, szykszczių,
gobszų; mokslo-gi ir pasiszventimo su vargu tarp didumos jiesz-
kotum. Tokiems „geradėjams“ skaitymas kningų patiems nėra
mėgus, už tai jie netik isz ambonų skelbia nėsą valė skaityti
nėko, kas protą prablaivina, bet ir per laikraszczius garsinasi
esą cenzoriais lietuviszkų rasztų, kontroliūja lietuviszką pressą,
iszdavinėja net kningas, kurių mieriu yra apsvaiginti protus
nekaltų žmonių.

Bažnyčias tie ilgaskverniai užsimanė visur statyti, kur
keletas lietuviszkų giminių gyvena; gana suėjime riktelti vie-
nam ar kitam quasi parapijonni, jog reikia bažnyčios ir ku-

ningo, kaip sžtai, apie vilką prasznekus, vilkas tarp avių atsi-randa. Prasideda visokios vilionės piningų isz žmonių kiszenės: kolektoš, „fair'ai“ (liūterijos), priverstinė deszimtinė, pokyliai ir tt. yra įrankiais rinkimo piningų. Bet nereikia tikėtiesi, kad taip renkami piningai visi pareina dėl naudos statomų bažny-czių: kuningėliai moka piningus pakreipti į savas kiauras masznas.

Kilant rentiniui bažnyczios augsztyn, ir kuningų įėmimai auga didyn; bažnytėlė vienval gremzda į skolas, kuningėlis vienval-gi renka deszimtdolėrines, o tankiausiai daug daugiaus, ir taip eina metų metus, iki galiaus „jiegamasczių“ kiszenės pripunta deszimtynis tukstanczių dolerių, o parapijonų rugonės ir pasisziauszimai ganėtinai pasiasztrina, taip kad isz lengvo ir skolos pasvira linkon mozimo. Prieg tam nereikia didesnės pameklės kaip toji, kad dėl piningų rokundos parapijonys renka isz savo tarpo „komitėtus“, kurių sanariai tacziaus ar mažai ką iszmano ir priesz kuningą dvilinki riecziasi, ar kuningo per-pirkti su jūmi vieną dūdą puczia ir pelnikauja isz bėdnų-varg-dienių; tie-gi vargdieniai dūda nū savęs po kelioliką skurų nu-dyrinti.

Iki tam laikui reikalas butu buvęs turėti ne daugiaus kaip dvi-tris lietuviszkas bažnyczios Suvienytose Valstijose, beje di-desnėsėse naujokynėse lietuvių, kaip Shenaudoah, Pa., Pitts-burgh, Pa., New Yorke; Sziądiengi visose pakampėse priviso bažnyczzių ir koplytėlių. Dar kad tos koplytėlės nors turtų lie-tuvių butu pasilikusios! Dabar-gi kuningėliai mūsų, suvyliodami žmonės, pakiszo bažnyczias vyskupams, kurie beveik visi czion varo ties lietuviis tą paczią polytiką, kaip maskolių vyresnybe Lietuvoje, t e. vyskupai reikalauja, kad lietuviai kūmi veikiau-siai susiamerikintu ir prapultu vilnyse angliszskumo. Ir tiems tai tigeriams į koseres žmones pavedė savo bažnyczias! Kad lietuviai vėliaus prabus isz miegustumo ir apsvaigimo, kad jie norės turėti savo lobelį, nors dėl apszvietos dalykų, tai vyskupai jiems pakiszo szpygas po nosių!

Kas link mokslainių, tai mūsų kuningija — jeigu kada, nors aplink „sudną dieną“, mokslainės prie bažnyczzių taps įreng-tos — rupinasi jas patalpinti pobažnyczziūse, sklepūse, kūmet savo klebonijas jie statydinasi ant augsztesnių ir szviesesnių vietų. . . . Kad lietuviai iszmintingesni butu, tai jie ne kle-bonijas statytu, nės kuningas gali jeib kur buti ant gaspados, kaip visi kiti žmonės, ale mokslavietės, prie kurių laikytu ap-szvietus vyrus už mokintojus, taip jog vaikai lietuvių, iszeitu ant žmonių, o ne ant „loafer'ių“, palaidunų, jeibininkų. Jeigu pradžioje žmonės neįstengtu užlaikyti gerą mokintoją, tai tegul patys kuning-palaikiai mokintu ažūt ką jie per dienas balado-jasi pakarcziamiais ar pakuronamais.

Žmonės patys kalti yra, kad jų kuningai esti pasileidę. Kur-gi ne? Moka tiems „vadovams“ iš viršaus suderėtas algas; negana to dūda už dyka kurą, dūda ruklėdį ir naminius baldus, dūda gyvenamą namą. Regisi, jog iš to jau ponai avikirpiai galėtu poniszkai gyventi! Bet ką sakysi skaitytojau, kad mūsų praskustgalviai nepasikakina tūmi visu? Įeina kollektka bažnycioje, toji tenka į kiszenę kuningėlio jiegamasties; mokestys už szlūbus didelės, už pagrabus nemenkos, už kriksztus begėdiszkos, už miszias nepakeltinos — ir tos visos mokestys telpa masznon tų paczių kiaurakiszenių kuningų. Nėra tos parapijėlės, kur įėmimai kuningo mažiaus isznesztu per 250 dol., o neretai pasiekia 1000 dolerių ant mėnesio. Na, ir dyvyjasi žmonės, kad jų „jiegamascziai“ anga storyn, iszbliurksta, pasileidžia, savo dūnos davėjus keikia ir darko, nesykį net apranko! Mūsų kuningai isz raskažiaus ir bedarbės pasileidžia! o isztvirkti jiems gelbti patys žmonės, vargdieniai!

Jeigu kuningas samdomas yra ant mėnesio už suderėtą algą, ir gauna tą algą isz yždo parapijos, tai visokie reikalai dėl parapijonų turi būti atlikti ant kuningų už dyka; o galiaus jeigu sziek-tiek įėjimų pasidarytu, tai piningai turi eiti į visatinę parapijos kasą. Taip esant, parapijos augtu kaip ant mielių turtūse, butu isz ko užlaikyti mokslaines ir mokintojus, ažūt ką dabar kuningai namus pirkinėja dėl savo „gaspadinių“ ir piningus gulto tukstanczių tukstancziais į geležinius bankus.

Tarp lietuvių Amerikoje buvo didesnė meilė ir didesnis sutikimas, iki buvo mažiaus lietuviszkų bažnyczių ir lietuviszkų kuningų. Dabar žmonės tokius maiszus szerdami nežino, isz kur skatiką iszgriebti, ir nėra to suėjimo, kur barnių nekiltu dėl dėjimo piningų ant bažnyczių. Taip, taip, ir Amerikoje lietuvių bažnyczia nėra kas kitas, kaip ardytoja drutybės lietuvių ir jų gaivumo; bažnyczia, sakau, kaip vėžys kremta lietuvių dvasę ir lietuvių turtą, nedūdama jiems atpildos už tai. Kūmi veikiaus lietuviai savo bažnyczias pavers į mokslaines ar kitas tolygias jų szvieczianczias irėdnes, tūmi greicziaus lietuviai iszszipainios isz kilpų, ant jų suspęstų per visokius jų „penėtus bedievių“, tūmi veikiaus jie pasikels isz savo nūvargio ir nupūlimo kaip medegiszko, taip dvasiszko bei polytikiszko.

IX.

Užbaiga.

1886 m. sukakę yra penki szimtai metų nū laiko, kada Lietuvoje krikszczionybė prasiplatino. Sziađien jau galime matyti vaisius, kokius krikszczionybė mūsų tėvynei atneszė. Vienađievystė Lietuvoje isikerėje, isigyveno, ir tikėjimas priėmė pavidalą fanatizmo, kuris užmusza lietuviszką tautą dvasiszškai; prieg tam melė artymo pranyko visai akyvaizdoje betiesiszko

padėjimo žmonies ir akyvaizdoje visagalingo pono bei kuningo. Berods vyresnybė valdžią ponų sziadien jau sunaikino nors isz dalies, ale sulyginimas lūmų ir priderintis žmonių apszvietimas pareis tik per pasiplatinimą mokslų. Lietuviszkoji tauta polytikiszka prapūlė per netikusį darbsztumą kuningijos, kokia isigavo Lietuvoje po pasiplatinimo krikščionybės. Kuningija sugrėbė į savo rankas pusę turtų visos tautos, ir tūs turtus savo laiku atidavė „skaiscziausiamjam monarchai“, priesz kurį „Przegład Katolicki“, laikrasztis kuningų, žiamai lenkia galvą. Dvasę žmonių krikščioniszka kuningija atbukino dėl persekiojimo tolynžengybės ir mokslų. Nupūlimas doriszkas lietuvininkų isz dalies priguli nū tokio pat nupūlimo jos buvusių vadovų į dangų, ir dėlto žmonės sziadien turi pagelbos visūse savo reikalūse jieszkoti — *mokslo* ir *gerame auginime* naujos gentkartės. Likosi tik vienas kelias dėl Lietuvos: vienytiesi, mokintiesi, auginti szviesiai ir doringai vaikus. Kuningija per 500 metų skandino Lietuvą, ir laimė dar, kad neįstengė galutinai ją nugramzdinti į bedugnį. Mokslams buvo likta pareiti Lietuvai į pagelba, ir tegul mokslai per ateinanczius penkis szimtus metų bus vadovu ir parama Lietuvos, ar kas gali abejoti, kad Lietuva kils, stembs ir iszaugs į milžina! Mokslai dėlto tegul buna mums pirma viso ko!

Iszpažintis.

(Paraszė Guy de Maupassant.)

Margarita de Thėrelles gulėjo bemirsztanti. Nors susilaukė penkių-deszimezių ir szeszių metų amžiaus, ji rodėsi turinti septynesdeszimts penkis mažių-mažiausiai. Ji nublanko, tapė baltesnė už popėrą, krecziama baisingo drebulio, jos gymys susiraukė, akys sunožmėjo, tarsi ji buvo macziusi tulą baisingą daigtą.

Jos vyresnėji sesū Zuzana, szesziais metais senesnė, verkė klupodama szale lovos. Ant mažo stalelio, pristumto prie gulyklos mirsztanczios moteriszskės ir uždengto su skepetaitė, stovėjo dvi užžiebtos žvakės; kuningas buvo toje pat valandoje laukiamas dėl suteikimo patepimo ir komunijos, kuri turėjo būti paskutine.

Kambarys turėjo tą liudną iszveizdą, tą orą bevilingų atsisveikinimų mirsztancziųjų. Bonkutės nū gydyklų stovėjo ant rakandų. Skalbiniai gulėjo kampūse, pastumti į szalį koja arba szlūta. Isztvarkintos kedės rodės patys savės baidosi, tarytum jos buvo bėgę, visose prasmėse žodžio. Giltinė, nūgandžioji, buvo tenai, pasislėpusi, laukianti.

Dviejų seserų istorija buvo labai įgriebianči širdį. Ji buvo pasakojama visoje apielinkėje; daugelis akių apsisiazarodavo ją beklaupt.

Zuzana, vyresnėji, kitkart buvo paszėlusiai pamylėjusi vieną jauną vaikną, kuris taipogi mylėjo ją. Jiedu buvo susiziedavusiu, ir laukė dienos paskirtos dėl sutūktuvių, ko — Andrius de Lampierre staigu pasimirė.

Jaunosios merginos gailėstis buvo neszvietiszkas, ir ji prisiekė nėkadods neisztekėti. Ji iszlaikė savo žodį. Ji apsilvilko naszlės drapanomis, kurių nėkūmet nenumetė.

Tada jos sesė, jos jaunesnėji sesė Margarita, kuri turėjo vos tik dvyliką metų, priėjo prie vieną rytą pulti į glėbį vyresnės, ir tarė: „Didesnėji sesele, asz nenoriu, kad tu butum nelaiminga. Asz nenoriu, kad tu raudotum per visą gyvenimą. Asz nėkūmet neapleisiu tavės, nėkadods, nėkadods! Asz — asz, taipogi, nėkadods, neisztekėsiu. Asz liksiūsi prie tavės visados, visados, visados!“

Zuzana, sujudinta prisiriszimu kudikio, buziavo ją, bet netikėjo.

Vienok mergaitė laikė savo žodį, ir nežiurint ant prikalbinėjimų tėvų, nežiurint ant praszimų senesniųjų, ji nėkadods neisztekėjo. Ji buvo graži; ji atmetė daugelį jaunikaiczių, kurie regimai mylėjo ją isz tikro; ji nėkadods neatsitraukė nū savo sesers.

Jodvi gyvenod kruvoje per visas dienas savo gyvenimo, nepersiskirdamos nei ant trumpiausios valandėlės. Jodvi vaizszciojo greta, neperskiriama suvienytos. Vienok Margarita rodėsi visūmet nuliudusia, suspausta, melancholiszesne už vyresnęją, tarytum jos prakilnuszis pasiszventimas butu sutrupinęs jos dvasią. Ji seno greicziaus, turėjo žilus plaukus susilaukus trijų deszimczių metų amžiaus, ir dažnai sirguliūdama, rodosi turinti kokią paslaptiszką graužiancią ligą.

Dabar jai parėjo pirmai mirti.

Nū vakar dienos ji negalėjo jau sznekėti. Ji tik isztarė pasirodžius pirmiems progiedrulėliams szvitos:

„Paszaukite kuningą, valanda užstojo.“

Ir ji pasiliko nū tos valandėlės auksztieninka, mėszlungio traukoma, su krutanczioms lupomis, tarytum baisyos žodžiai veržėsi isz jos szirdies ir neturėjo vieko iszsiveržti laukan, jos akys pilnos iszgąszcio, baisyos dėl pažiurėjimo.

Jos sesė, gailėsčio drąskoma, nožmiai verkė, parėmusi kaktą į lovos szoną, vienval kartodama:

„Margot, bėdna Margot, mano mažiute!“

Ji visados vadino ją „Mažiute“, lyginai kaip jaunesnė ji visados vadino ją „Didžiute“.

Ant trepų kas-žin-kas susibaladojo. Atsidarė durys. Klap-
cziukas pasirodė, o paskui jį senas kuningas su stula. Pamaczius
jį, mirstancioji moteriszkė, su vienu sudrebėjimu, atsisėdo,
atidarė lūpas, sumurmėjo du ar tris žodžius, ir pradėjo drąskyti
paklodę su savo nagais, tarytum ji norėjo padaryti joje skylę.

Abatas Simon prisiartino, paėmė jos ranką, pabucziavo jai
į kaktą, ir minksztu balsu tarė:

„Dieve atleisk tav, mano vaikia; buk drąsi, valanda jau
prisiartino, sznekėk.“

Tada Margarita, drebėdama nū galvos sulig kojų, padre-
bindama savo lovą su nerviszku judėjimu, sumurmėjo:

„Sėskis, Didžiute . . . klausyk.“

Kuningas pasilenkė prie Zuzanos, kuri dar vis klupojo
prie lovos kojos. Jis pakėlė ją, pasodino į kreslą ir paėmęs
seserų rankas į savą, tarė:

„Vieszpatie, Dieve! Suteik joms stiprybę, nepalik jas be
pagailejimo savo.“

Ir Margarita pradėjo sznekėti. Žodžiai išsiveržė iš jos
gerklės vienas paskui kitą, kymus, su asztriaais protarpiais, nors
ir labai silpni.

„Dovanok, dovanok, Didžiute; oh, dovanok! Kad tu žino-
tum, kaip asz baimyjausi szitos valandos per visą savo gyve-
nimą . . .“

Zuzana susznabzdėjo per aszaras:

„Dovanot tav — ką, mano Mažiute? Tu atidavei viską
man, paszventei viską; tu esi aniolas . . .“

Bet Margarita pertraukė ją:

„Tylėk, tylėk! Dūk man sznekėti . . . nepainiok man.
Tai baisus dalykas . . . dūk man pasakyti viską . . . sulig
pacziam galui, be išleidimo. Klausyk. Tu pameni . . . tu
pameni . . . Andrių . . .“

Zuzana sudrebėjo ir žvilgterėjo į savo seserį. Jaunesnėji
traukė toliaus:

„Tu turi girdėti viską, kad suprastum. Asz buvau dvyli-
kos metų, tiktai dvylikos; tu pameni gerai, ar ne taip? Ir asz
buvau išdykusi, asz dirbau kas tik man patiko! Tu juk pa-
meni, kaip jie išdykino manę? Klausyk. Pirmą kartą jam
atėjus, jis dėvėjo blizganczius batus. Jis nuszoko nū arklio
prieszai didžiūsius trepus, ir praszė dovanojimo už savo aprėdą,
bet jis atneszė tulas žinias dėl tėvo. Tu juk pameni, ar ne
taip? Nesznėk — tylėk. Kada asz pamacziau jį, mano galva
visiszškai apsisuko, asz iszradau jį taip gražiu; ir asz likansi
stovinti *saliono* kampe per visą laiką jam sznekant. Vaikai yra
navatni . . . ir baisus. Naje . . . Asz sapnavau apie viską tą.

„Jis vēl sugrižo . . . keletā kartų . . . Asz ziurējau ī jī akis iszputus, isz visos savo duszios . . . Asz buvau per didelē savo mettuse . . . ir daug daugiaus žinanti, negu kas mislyjo. Jis ateidavo ļažnai . . . Asz mislyjau vien tik apie jī. Asz tariau, labai pamažu:

„Andrius . . . Andrius de Lampierre!“

Tada jie man pasakē, kad jis ims tavē už pacziā. Tai būvo skaudu; oh, Didžiute, skaudu . . . skaudu! Asz verkiau per trīs naktis be miego. Jis ateidavo kasdien, po pietų, po užkandžiui . . . tu pameni, ar ne taip? Nesakyk nēko . . . klausyk. Tu iszkepei jam pyragaiczius, kuriūs jis mēgo . . . prie valgio, su sviestu ir pienu. Oh, asz gerai žinau kaip. Asz ir dabar galēcziu jūs iszkepti, jeigu butu reikalas. Jis valgē jūs su pasimēgimu ir . . . ir po to iszgērē stiklą vynu, ir po to jis pasakē: „Tai puikus.“ Tu pameni, kaip jis sakē tai?

„Man buvo pavydu, pavydu! Sutūktuvių diena artinosi. Likosi jau tik dvi nedēlios. Asz iszėjau isz proto. Asz tariau sav: „Jis nebus Zuzanos, ne, asz nedaleisiu to! Manē jis turi imti, kada užangsiu. Asz nerasiu kito, kurį mylēcziu taip labai.“ Bet vienā naktį, deszimeczia dienu pirm szliubo, tu iszėjai pasivaikszczioti su jūmi ī sodnā mēnesienoje . . . ir ten . . . po puszia, po didžiaja puszia . . . jis pabucziavo tavē . . . pabucziavo . . . laikydamas tavē savose rankose . . . taip ilgai. Tu pameni tai? Regisi pirmā sykį . . . naje . . . Tu buvai taip nublankusi, kada sugrižai ī *salonā*.

„Asz macziau judu abudu; asz buvau tenai, krumūse. Asz buvau pikta! Kad bucziau primanius, asz bucziau užmuszusi judu abudu!

„Asz tariau sav: „Jis neves Zuzanos, nēkados! Jis neves nei vienos! Asz turiu buti taipogi nelaiminga.“ Ir staigu asz pradėjau jo neapkēsti baisingai.

„Tada, ar tu pameni, kā asz padariau? Klausyk. Asz buvau macziusi sodininkā darant kulkutes dėl žavinimo svetimų szunų. Jis sugrude bonkā su akmeniu ir īdėjo stiklo miltus ī valgomā kulkutē.

„Asz pasiēmiau nū gydyklų bonkutē, kuriā mama turėjo; miltelius su plaktuku, ir isidėjau jūs ī kiszenių. Tai buvo blizgus milteliai . . . Ant rytojaus, kada tu padariai piragaiczius... asz perpjoviau jūs su peiliu ir īdėjau ī vidurį stiklo miltų . . . Jis suvalgē trīs . . . asz taipogi, asz suvalgiau vienā . . . Pasilikusius szezis imecziau ī prudā. Dvi gulbi pastipo po trijų dienu . . . Ar tu pameni? Oh, nēko nesakyk . . . klausyk, klausyk. Asz, asz viena nemiriau . . . bet visados sirgau. Klausyk . . . Jis pasimirē — tu gerai žinai . . . klausyk . . .

tai, tai nēko. Bet paskui, vēliaus . . . visados . . . arsziausias . . . klausyk.

„Mano gyvenimas, visas mano gyvenimas . . . kokias torturos! Asz tariau sav: „Asz nēkados neapleisiu savo seserī. Ir myru valandoje pasakysiu jai viskā . . .“ Ten! Ir sulig sziai valandai asz visūmet mislyjau apie tā adynā, kada tav iszpāsakosiu viskā. Dabar jī atējo. Tai baisu. Oh . . . Didžiute!

„Asz visūmet mislyjau, gulant ir keliant, dienomis ir naktimis: „Sykī asz turiu pasakyti jai tai . . .“ Asz laukiau . . . Kokios kankynēs! . . . Dabar pasakiau. Nēko nesakyk. Dabar asz bijausi . . . bijausi . . . oh, bijausi. Jeigu asz einu susitikti su jūmi vēliuk, tūjaus, kada numirsiu. Susitikti vēl su jūmi . . . pamislyk apie tai! Pirmiausiai! Priesz tavē! Asz neiszdūstu. Asz turiu . . . Asz mirsztu . . . Asz reikalauju tavo atleidimo . . . Asz reikalauju . . . Asz negaliu eiti pasitikti jī be to. Oh, sakyk jai . . . Meldžiu tavēs, padaryk tai. Asz negaliu mirti be to . . .“

Ji nutilo, sunkiai kvēpūdama, ir drāšēydama paklodē savo nuvytusiais nagais.

Zuzana paslēpē savo veidus tarp delnų ir nesikrutino. Jī mislyjo apie jī, kurī gal butu mylējusi taip ilgai! Kokī laimīgā gyvenimā jiedu butu turējusi kruvoje! Jī pamatē jī dar sykī tūse isznikusīse pereitūse laikūse, toje senoje praeitēje, kuri atsitolino nū jos ant visados. Numylētinis numirēs—kaip tas drāsko jusū szirdis! Oh, tas pabucziavimas, jo vienintelis pabucziavimas! Jī paslēpē jī savo duszioje. Ir po to nēko, nēko daugiaus visame jos gyvenime!

Staigu kuningas atsistojo ant kojų, ir tvirtu drebanēziu balsu tarē:

„Zuzana, tamistos sesū mirsza“:

Tāda Zuzana, iszsklēidusi savo delnus, parodē savo veidus sumirkintus aszaromis ir pūlusi ant sesers, bucziavo jā isz viso savo vieko, murmēdama:

„Dovanoju tav, Dovanoju tav, mano Mažiute“.

Ateitē žiamēs.

Idant atsakyti ant klausimo, kokios bus permainos žiamēs ateitėje, mes turime pažvelgti į musų susėdiszkā plianētā, Mars'ā, ir į viernājį palydovā musų žiamēs, mėnuli. Kaip vienas, taip ir kitas matomai jau tolokā laipsnī iszsilankstymo yra pasiekę, o pagal jūs mes galime nūmoniauti ir apie ateitinį likimā musų žiamēs. Plianēta Mars, kuriā ipa-

tingai pastarūse metūse isztirinėja garsus italų astronomas Schiaparelli Milane, turi atmosphėrą tokią pat kaip žiamė, tik jos stangumas yra menkesnis už musiszkę atmosphėrą, taip-gi prietaikmė žiamės prie vandens yra ant pavirszio plianėtos Mars'o kitokia kaip ant žiamės. Tiktai mažne pusė pavirszio Mars'o yra apdengta vandeniais, kūmet skritulys žiamės turi 3-syk tiek vandens kaip sausžiamio. Pats-gi sausžiamis nepadaro vienlydžio kontinento, bet dalinasi į daugelį didesnių salų. O kas link mėnulio, tai jis neturi jokios atmosphėros ir vandū yra prapūlęs nū jo pavirszio. Kas pareina isz tokio stovio tuđviejų dangiszkų gumulų tēmytino dėl ateitės žiamės? Kada-gi Mars'as yra žymia mažesnis už žiamę, tai ten atvėsimo processas yra toliaus nužengęs, ir dėlto didelė dalis vandens ir atmosphėros per palengvų susigėrimą nuseko į gilumą, o ant mėnulio, kuris yra visiszkai atauszęs, visas vandū ir visa atmosphėra tapė sugerti į kietumą paties gumulo. Taip turbūt viskas dėsīs ir ant žiamės; mes žinome, kad akmenynai žiamės yra suvilginti drėgme, taip vadinama „kalnų drėgme“; žiamei vienval labiaus ir labiaus atausztant, kassyk nauji akmenynai taps sugabus sugerti vandenį į savę, ir tokiu budu palengva pilningos marės taps susiurbtos per kietumą žiamės. Taip lyginai, kaip yra tariama, atsieis ir dujoms atmosphėros. Acidum carbonicum susivartos ant karboniszkų sujungmių ir ant gyvenimo processų augalų bei gyvunų; oxygena isz oro paims geležis ir oxidai galežies, taip kad atsiliks tiktai nitrogenas (azotas), poto kaip nelikus vandens, karboniszko acidumo ir oxygeno jau nū seniai bus pragaiszusi beėsanti jeib kokia gyvybė ant žiamės. Mes negalime to nematyti, jog sziądien dar nemierūtas daugis karboniszko acidumo ir vandeninių garų atmosphėroje pareina isz vidurių žiamės; ipatingai tai dedasi ugnia-kalninėse szalyse, kur tos dujos nemierūtame daugyje yra iszmetamos isz kvatierių ir iszgarūja isz karsztos lavos. Už tai mes negalime nuspręsti, ar vandū ant žiamės pavirszio pasidaugina ar pasimažina, ar atmosphėriszkame ore karboniszkasis acidus ir oxygenas dauginasi ar mažinasi. Ką mes galime tvirtinti, tai yra tas, jog daugis karboniszko acido po kelių tukstanczių metų butu suvartotas, jeigu jo

vienval nepributu išz vidurio žiamės. Užtai hypotėza, jog gyvastis ant žiamės kūmet nors pasibaigs per netekimą vandens, karboniszeko acido ir oxygeno, nėra pilnai isztikima, o tiktai nūmoniavimu, jog tai gali įvykti.

Kitą hypotėzą pabruko suskeveldėjimas sausžiamio Mars'o. Szitoji aplinkybė nurodo, jog kalnynai ant tos pianėtos yra labai silpname iszsiplėtojime. Kalnynai žiamės, kurie pasidaro per karsztį vidurių žiamės ir per susitraukimą ar raukimąsi žiamės jai atvēstant, bėgyje ilgų gadynių yra nuneszami po įveikme lytų, tekanczių vandenių, marės vilnių, szalczių ir tt. Pragaisztis kietumos žiamės pavirszio sziaūdien dar vis yra atpildoma; ale kad sziluma vidurių žiamės syki labai pasimažins, tada atpildymas tos pragaiszties ar su visu neįvyks ar tik labai miernai. Kontinentai tada vis labiaus iszlygės ir turbūt pasidalins į daugelį salų. Taigi pavirszis žiamės priimtu pavidalą dabarnykszczio pavirszio pianėtos Mars'o.

Treczioji hypotėza galiaus yra ta, kad galas organizskam gyvenimui ant žiamės pareis per szaltį. Musų vienutėlis szilumos szaltinis, saulė, regimai yra processe atauszimo. Radimaisi saulės plėmų, kurios gal yra pirmapradžia ar pirmtakunais darancziosios plutos ant saulės, rodos tą nūmoniavimą padrutina. Tūmi tarpu mes nežinome, kaip ilgai saulinės szilumos iszteklus dar tesės, ir ar saulė bus atvēsusi iki tam laipsniui, kad buvis gyvybei ant žiamės pastos nebegalimu, iki Merkuras puls ant saulinio gumulo ir taji isz naujo užžiebs nauju karszcziu. Galimu daigtu yra, kad, potam pūlant Venerai ant centraliszeko gumulo, gyvastva ant žiamės prapuls per didelį karsztį. —

Už tai jeigu mes neįstengiamo tikrai pasakyti, kaip ir koku būdu gyvastis ant žiamės pasibaigs, tai vienas dalykas yra aiszkus, beje, kad gyvastva nepateks amžinai, kad ji kūmet nors pasiliaus, bet kad turi dar pereiti ilgos gadynių gadynės, iki toji pragaisztis įvyks.

H. Hennings.

Baisūlis.

Apysaka Ursyn'o.

Praminē jī Baisūliumi — ir teisingai.

Buvo tikrūju baisūliumi, nēs ir negražus ir susivēļs. Vaikai ant kiemo ir ant gatvēs neszinosi nū jo szalin isz baimēs, o vyresniejie isz szlyksztumo. Baisūlis buvo prisi-dengēs su kokia tai striuka rudine, pilna lopu, skyliu, dul-kiu purvu, o burna ir rankos buvo suliesėjusios, jūdos, ide-gusios.

Pagal žodžius minios, jis nebuvo anei paikszu anei be-procziu, bet kūmi tai tarpe tų dviejų. Ant jo veido pir-miausiai puldavo į akis jo didelės jūdos akys, kurios žerėjo lyg anglys numestos ant sniego, o valandomis gana nožmai spindėdavo po apžėlusiu susiraukusiu skrūstų.

Kūmi Baisūlis užsiiminėdavo, niekas gerai nežinojo, nēsa gali buti kad užsiēmimo jokio neturėjo — kas jam ką butu davēs veikti!

Turėjo jis po teisybei vieną ipatingą užsiēmimą, apie kurį net gana placziai sznekėdavo, bet tai nebuvo nūlatinis užsiēmimas.

Baisūlis skandydavo szunis.

Tegul tiktai apielinkēse, kur jisai gyvendavo atsirado keletas szunyczių ir kad apsirokavę neketindavo jūs szerti ir auginti, o mielaszirdingosios ir jautriosios szirdys nenorėjo užsiimti jų nužudymu, szaukdavo Baisūlį.

Dagirdēs apie tai, jis bėgdavo greitai ir rodydavo bal-tus ir sveikus dantis, pamatēs gūlyje gulinczias aukas. Stverdavo jas tada rankomis, žerincziomis akymis žiurėdavo į užakusias dar akis ir ką tiktai iszėjēs už vartų suspaus-davo jiems gerkles.

Ilgai, gisloti jo pirsztai nerviszcai tada drebėdavo, o žerincziomis akymis prisižiurėdavo kanczioms ir nusibaigimui mažųjų gyvulėlių

Bėgdavo tada su jaisiais už miesto ir jūkdamasi įmes-davo į upę, o paskui ilgai, ilgai dar žiurėdavo, kaip vandū kassyk platesniais skriduliais užlygindavo kapą palalaidotų jų gilumoje . . .

Jau vien tikt to dēlei visos jautriosis szirdys jautē neapikantā dēl jo.

— Szaldra tas! — sakydavo — gyvalių nemyli, tai ir žmogų gali nuskriausti!

Už tatai gyventojai namelio, ēsanczio kraszte miesto, palei upę buvo nesuvisai sąjausmingais sargui tų namų Povilui, kuris gailėdavosi tokio „palavyko“.

O gyventojų namo, kuriame uktveriavo Povilas, buvo apszcziai, ba ir namas buvo ertas, nors tiktai ant vieno augszczio, bet su dideliu kiemu, kuris pavasarį ir rudenį buvo paszvinkęs ir pilnas lugimų, vasarą dulkių, o žiemą pilko aprukusio sniego.

Tas namas paminē dar senesnęją gadynę, buvo geltonai nudarytas ir turėjo mažus, apdulkėjusius langelius, kurie isz užpakalio nū kiemo, budavo saulės apszviecziami. Isz pryszakio už tai buvo tamsu, ba gatvė buvo siaura, o kitoje pusėje užstatyta augsztais senoviniais trobėsiais.

Name gyveno visokių veislių darbininkai drauge su savomis szejmynomis, vādennesziai, perkupecziai, visoki tarnai — abelnai visa toji žiamiausioji lūma, taip gausiai užkemszanti tamsiasias pakampes didžiojo miesto.

Per visą sanvaitę nū ryto iki nakecziai viskas tenai gyvavo lyg virte virė. Sunkusis darbas dēl kašnelio sausos dūnos, sujungtas su pasibaisėtiniausiomis sunkenybėmis, aplietas prakaitu nū nūalsio, pertraukiamas dusavimais arba kosėjimais, paeinancziais isz ligustų krutinių, kvėpūjanczių sugedusia sunkia atmosfera, vieszpatavo visur kožname kam-pelyje geltonojo namo. —

Per pryszakinius langus buvo girdėti kalimai į sziaucziszskąjį kurpalį, vienodas tarszkėjimas maszinos, sukamos koja darbszczios siuvėjos, bildėsis nū obliūjamo medžio; ant kiemo, per plyszius langūse ir duryse kamūliais vertėsi garai nū muilūto vandenio, smarvė ir gailūs dumai, iszejnantiejie isz kaminėlių, kur buvo myldažis . . . Riksmas apleistų, vargingų vaikiszczų, valkiojancziųjūsi tarp vartų ir po kiemą, szaukimai praeinanczių kaularinkų, perkupeczų ir vežanczių smiltis, garsus sznekėjimai uktvėrių-kaiminkų, susitinkanczių ar tai pas szulinį, ar tai palei mėsžlyną, ēsantį pacziame

viduryje kiemo, kurs buvo vieta dėl visokių seimų, kokius laikydavo nedaaugusieji gyventojai namo — viskas tas susi-
maišęs, darydavo neiszpasakomą trukszmą.

Povilas, kaip Cerberis, negalėjo skūstiesi, kad daug darbo turis apie namus, kada -gi, po teisybei, nėko neveikė.

Jis skaitėsi prie tų žmonių, kurie tvirtai tikėjo į gamtą bei į jos galybę ir iszganingąją iškėmę.

Taigi jai viską ir pavesdavo.

Saulė iszdžiovindavo pati balas pamazgų, lietus apkrapindavo sausiasias smiltis, kurios vėjui paputus debesiais lekirodavo po kiemą, visoki-gi trupiniai ir iszmetami daigtai, arba patys sumirkdavo vandenyje, arba pasidėkavojant kojoms gyventojų isimindavo į smiltis, arba pasidėkavojant ėdrumui Baisūlio, kuris vertingesnius iszrinkdavo ir suvalgydavo, su visai isznykdavo.

Povilas matomai turėjo gerą szirdį kad nepaisėdamas ant gana asztrių pamokslų, ipacziai nū senosios Motiejienės, kuri ižužusi buvo, kad Baisūlis į bažnyčią n'eina, nesiprausia ir szunį jos, kudlių ganabyja, — kad, sakau nepaisėdamas ant to visko, priglaudė Baisūlį.

Kokia-gi tai buvo prieglauda!

Tur buti, kad neponiszka

Paprastai buvo tai sav kamariukė, prikerhta prie tvoros, pacziame gale kiemo, tamsi be langų. Per tulą laiką ji visai buvo tuszczia, kadagi nėko joje laikyti negalima buvo: malkos puvo labai greitai, rėczkos gedo, bulvės ir daržovės pelyjo, padėti rakandai puvo . . . Teisybę pasakius butu galėjęs joje gerai ir net su pasimėgimu buti tulas gyvulėlis, bet tąjį prasimanyti, nei vienas isz gyventojų geltonojo namo neisztesėjo . . .

Kad pasitaike Baisūlis, Povilas pasigailejęs, pavedė jam kamariukę, nepaisėdamas ant nekantentumo kaimynų, o Baisūlis, kas nakt joje miegodavo, miegodavo matyt gardžiai, nės kaip kada dizeziai sznarpszdavo. Davė jam glėbelį sziaudų ir, vietoje spynos, pagaluką dėl prisitaisymo stumos. Baisūlis džiaugėsi isz to ir, kad jį Povilas pirmu sykiu nuvedė į „stanciją“, net szokinėjo isz džiaugsmo.

Ir nū tos dienos, kas vakaras pareidavo ī savo buveinē ir, nenusirengdamas, griudavo ant sziaudū, kurie kas kart vis labiau susislēgdavo ī drēgnā plytā.

Ausztant paszokdavo nū gūlio ir iszbēgdavo ant gatvės.

Su kepure ant szalies, rankomis mojūdamas, skubindavosi upēs linkon.

Nesiskubindavo tenai, kad nusiprausti — ne, tai jam nēkados neatsitaikindavo, bet ot, taip sav, gal norēdamas sziek tiek szviežiu oru pakvēpūti . . .

Reikēdavo tada matyti, kaip szokinēdavo, perszokinēdavo grabes ir spardydavcsi gīslotomis kojomis, apsuktomi-įvairių-įvairiausiais szkarmalais ir apantomis kūmi tai panasziumi ī czeverykus.

Tose valandose ant tikrųjų iszrodydavo kaip sumaiszyt-protis.

Ilgi, iszsiskleidę jo plaukai, neszami vėjo, lyg plaukiojo ore, o skiderliai balakono, ties liemeniu suriszto szaliku, skrajodavo, iszsispusdavo, susisukdavo ī trubutę, tai vėla nupuldavo ant plonųjų kojų Baisūlio.

Bēgdavo taip ant nēko nepaisēdamas, nežinodamas kur, nežinodamas kelio, kaip kadą stapteldavo ir tada akis savo ir iszplētotas sznirpszles atkreipdavo dangaus link ir, jeigu saulē szviesdavo, grasindavo jai dideja savo kumsczia, jeigu lydavo pracziaupdavo pajūdusias, sutrukusias lupas, gaudydavo laszus ī burnā ir grasindavo tamsiems debesiams

Paskui umai apsisukdavo ir bēgdavo toliaus.

Rodydavosi lyg kad kas jį stumdavo, priversdavo taip dyvinai, jūkingai pasielgti. Nematydavo tada jis nēko, nežiurēdavo nēkur toliau, apart ī savo kojas, ant artimiausiojo akmenio arba pagalėlio, gulinczio szalyje kelio

Kadą vienok iszgirsdavo tiktai lojimā szunies, veikiai sustodavo, atsižiurēdavo ir žiauriai žvelgdavo ant skalyjanczio.

Ir dyvinas daigtas! Szū abelnai nusigāsdavo tojo žiurėjimo, slinkdavo atgalios, priguldavo prie žiamės ir isz tolo vamsēdavo.

Kaip kadą Baisūlis stverdavo akmenį ir su pragaro syla mesdavo tajį link iszirdusio žvėries . . . Padaręs tai, bēgdavo ir vėla jūkdavosi ir szokinēdavo.

Nubėgęs taip plotą kelio, pasukdavo ir siaura ulyczaite eidavo augsztyn į miestą.

Tenai praeidavo greitai lyg vakcze, pasitraukdamas iš kelio praeinantiesiems, o dasigavęs į placzią, dailią gatvę stapteldavo ir apžvalgydavo sargus tenai szlūjanczius, paskui atsargiai praslinkdavo palei murus puikių poniszkių namų

Mieste turėjo savo geradėjus.

Tais geradėjais pirmiausiai budavo vaikai iš vienos vietos, kur mėsą rukindavo, kurie už tai, kad drąsiai galėdavo iki valei prisijūkti ir jeibių su jūmi prikrestti, mokėdavo jam visokiais szmocziukais laszinių arba kumpio. Tają vietą Baisūlis atlankydavo kasdien, o už dovanas atėdėkavodavo kiek tiktai galėdamas, ar tai kiek tikt vaikai norėdavo szokdavo ant kiemo ties langais geradaringosios įrėdnės, ar tai sunesziodamas visokius virvagalius, surankiotus mieste.

Ant to paties kiemo, kaip kada jam ir piningų suteikdavo, kuriūs jis isikiszdavo į czebatą ir nūlankiai padėkavodavo kepurę nusiėmęs. Už piningus pirkdavo dūnos ir tokiose dienose galėjo rokūtiesi gana mantingu.

Turėdamas dūnos su tūmi didesniu džiaugsmu bėgdavo į tulą, senesnėje dalyje miesto esantį kavbutį, kur jam pareikalavus visados dūdavo pūdelį karsztos arbatos, o kaip kada ir bulvių, arba kitų daržovių, kurias tūjan kavodavo už ancizio.

Valdytoja kavbuczio, gera senutė gausiai dalydavo kas pėtnyczia vargszams almužnas, o Baisūliui ir kitomis dienomis neatsakydavo.

Jos mirėsis vyras buvo sumaiszytprocziu, taigi to dėlei gailėdavosi Baisūlio, nėsa ant tikrųjų jį sumaiszytprocziu rokavo. Apie mirusį jį tankiai pasakodavo, sakydama priegtam į kitus, kad jį taip kaip ir žinanti, kad tas susivėlėlis nėko-o-nėko nesuprantas, ką jį pasakojanti. Ot, sakydavo, neprasznėkti į žmogų, pagal nūmonę gerosios uktvėrės — tai buvo tajį per szunį laikyti, o Baisūlis ant tikrųjų rodėsi nesuvisai ją suprasdavo, kada-gi nėko neatsakydavo, žiurėjo tiktai, garsiai srėbė karsztąjį skystimą ir paikai lingūdavo galva. Iszgėręs, pūdelį pastatydavo ant žiamės, nusi-szlūstydavo lupas, pasitaisydavo apsmukusį dirželį, pakratydavo

visą savo suliesėjusį kuną, murmėdavo ką tai po nose, dėkavodavo palenkimu galvos, kaip kada norėdavo net pleksztelti minksztąją rankutę uktvērės, kuri tąją su pasibjaurėjimu kūgreičiausiai už savęs užbrukdavo; kaip kada lyg kad ir netyciomis rikteldavo „jūsų mylista!“ ir pabėgdavo.

Taip bejieszkodamas maisto kasdieną apibėgiodavo didesnę pusę miesto, įbaugindamas praeivius. Kelis sykius buvo apsirupinusi apie jį policija, pastverdavo jį, o kad negalėdavo išz sykio pagal jos reikalavimus išzsuteisinti, įkiszdavo jį į kalėjimą. Po kelių vienok dienų išzleisdavo jį, kada-gi baubdavo uždarytas, kaip žvėris, traukydavosi, daužydamas sienas ir langus Liūsas buvo tykus ir net bailus, kalėjime — įdukęs Reikalaudavo krutėjimo, naujų vaizdų, oro Liūsas nedarydavo trenksmo, nerėkaudavo, neužpuldinėdavo, baugino tiktai akymis, išzžiura ir drabužiais — bet ar-gi tai jo buvo kaltė? . . . Priegtam Povilas turėjo nekurią įtekmtę ir gal jam pasidėkavojant Baisūliui pavyldavo gyventi . . .

Tai-gi Baisūlis gyvavo ir gali buti, kad ganėdindavosi savo gyvenimu. Nors visą mieląją dienele ant kojų, tacziaus nenuilsdavo, neprakaitūdavo beveik nėkados Kad užklupdavo kur katarinką su bezdžionka, arba vandrūjancziają orkestrą, vilkdavosi paskui nū namų iki namų.

Buvo tai jo įpatiszkumas.

Prie garso trubų, flėtų, skripkų apie viską užmirszdavo.

Orkestrų tokių buvo mieste kelios, užtatai ir Baisūlis kasdien kurios nors iš jų buvo palydovu. Daugiausiai budavo tai vokiečiai arba čekai, grajydavo marszus, valcus, net arijas ant kiemų, o Baisūlis szokdavo pagal jų muziką, szokdavo kiek pajiegos tesėdavo.

Pasikėlęs rudinę, nepaisėdamas nei ant purvyno, nei ant szalczio, nei ant žaros, pasiustinai szokdavo pagal grajų, tikt kurcziu balsu garsą išzdūdamas.

Artistai pažinojo jį gerai ir nėko nesakydavo, sargai namų neiszvydavo, o podraug su miesto valkiosais net raicziodavosi išz jųkų pilvus susiėmę, o gyventojai kaip kiek jam ir numesdavo.

Bet Baisūlis viską atidūdavo. Paėmęs nū žiamės apvyniotąjį piningą, iszimdavo išz popierėlės, pažiurėdavo ant

jo ir atidūdavo artistams. Budavo tadą kantantas ir net nusiszypsodavo.

Dėl to tai igyjo jis net tulą prilankumą tarp tų artistiszkųjų kūpelių ir nūlatos szį bei tą ir nū jų gaudavo, kaip szmotelį dūnos, arba nesurukytą cigarą.

Baisūlis dūną pasidėkavodavo, o cigarą padūdavo Povi-lui, ba jis pats nerukė.

Pavakare grįždavo į paupį.

Kaip kada, ipacz giedrose dienose, czionai ilsėdavosi. sėsdavosi pakrasztyje, iszsitiesdavo . . . ir dumodavo. Žiurėdavo į dangų, į saulę, žvalgydavosi į paukszczius, mētydavo akmenėlius į upę ir jūkdavosi isz pliumpsėjimo . . .

Rupėdavo jam taipgi žuvys.

Jeigu turėdavo kiek dūnos, darydavo gumulėlius ir svaidydavo jų. Kad žuvis pagaudavo kurį su savo žiotelėmis, isz džiaugsmo trindavo savo nelygią, tankią barzdą ir niat jūkdavosi.

O, buvo tadą ant tikrųjų laimingas!

Žiemą nueidavo ant ledo ir ant jo iszsitiesdavo. Ilga is kietais nagais vadžiodavo ant pavirsziaus ledo ir mėgindavo pieszti ant jo kokius tai dyvinus ženklus.

Už tai jeigu snigo arba lyjo tai tiktai prabėgdavo pakraszcziu ir greitai skubinosi į savo buveinę.

Sykį tokį darganotą vakarą jau pabaigoje žiemos, kad pargrįžo namon, jis pamatė kampe kokiū tai du žėrinčių daiktų. Pasilenkęs, iszgirdo tykų ir nedrąsų kniaukimą ir pažino katiną. Kokis tai džiaugsmingas szirpulys perėmė visą jo kuną.

Isztiesė liesąją ranką ir paglostė pasisziauszęjusį gyvulėlį. Katinas pasiputė ir rodėsi lyg buvo nusigandęs. Po valandos vienok pajutęs ties savimi sziltą kvėpavimą Baisūlis, nusiramino ir tiktai vėl gailingai susikniaukė.

Baisūlis uždarė dureles, užkimszo diktoką apaczioje skyle sziaudais, lyg, baimindamasi kad katinas nepasmuktu ir atsigulė szale jo. Buvo jam kaip ir smagiaus ir szilcziaus, sumurmėjo ir užmigo, laikydamas ranką ant nugaros naujojo pirmutinio draugo . . .

Ant rytojaus pabudino jį garsus kniaukimas.

Jau buvo szviesu, o naktimis draugas atidžiau žiurėjo į jį.

Buvo tai senas, labiau didelis rainas katinas su dideliais usais, žaliomis akymis, su plaukais kaip kur nusitrynusiais ir susiterszusiais. Szioje valandoje prausėsi laižydamasi raudonųjų liežuviu.

Baisūlis dyrstelejo ant jo, paszoko ir duris atidarė.

Rytas buvo vėsus, lyjo, tarytum isz viedro pylė, isz rynų pūle pilningos kaskados vandenio, kurį darbszcziai gaudė uktvērės geltonojo namo.

Baisūlis pasiraivė, prasytrinė akis, drucziai užsismaukė kepurę ant galvos ir iszėjo.

Tą dieną isz sykio nubėgo į miestą. Norėjo nutildinti alkanumą savo paties ir katino. Pargrižo, kūne už adynos, o nors buvo permirkęs ir sustipęs, akymis jūkėsi.

Pradėjo vaiszinti kampe susitraukusįjį gyvulėlį visokiomis gislomis, taukais, szmocziukais laszinių, o pats suvalgė porą riekuczių dūnos, szmocziukus morkvų, kopustų ir bulvių.

Po pusryczių dar gana ilgai sėdėjo ir siautė su savo draugu. Žiurėdavo jam į dantis, davinėjo jam savo pirsztus kandžioti, kibino, iminėjo tai už ausų, tai už vūdegos.

Katinas sukinėjosi aplinkui, užszokdavo jam ant peties o kaip kada ir diktokai uždrėksdavo, bet Baisūlis viską palaikydavo už baikavimą.

Tiktai po vidudienio iszėjo, o pargrižo vakare maisto pasigaminęs.

Nū tadą kas dieną rinkdavo dėl katino visokius gardumynus ir dalinosi su jūmi savo nelaisve. Katinas sykį atsisalakojęs, jau neapleidė Baisūlio, o Baisūlis su visai prie jo priprato.

Toji pati galybė, ką tai jį stumdavo nū szunių ir privesdavo jų neapkęsti, traukė jį prie senojo katino.

Gal tai buvo dėkingumas už katės milnumą? Szunys jį užpuldinėdavo, kąsdavo, apdraskydavo jam drabužius ir lodavo, kad jis eidavo proszali; — szis atėjo tykus, taip pat susivėlęs, apleistas suvargęs . . .

Prilankumas atsiranda nejuntant. Mylimiejie isz pirmo pasimatymo pajunta savyje kokią tai kibirksztį, kuri veliaus į liepsną iszsipleczia . . .

Dēl Baisūlio katinas pasidarē numylētine.

Valandoje, kada savo gislota ranka dasilytėjo pasisziauszėjusią katino nugarą, jo szirdyje užsidegē toji pirmutinē kibirksztlē. Nū anos valandos, pilnos nežinomų pajautimų, kaip numylētinis savo mielajai, taip jis katinui parneszdavo viską, ką tiktai turėjo geriausiojo . . .

Nožmi, paslaptingoji notura pasidavē tame dalyke visatiniems įstatams.

Tas prisiriszimas buvo net priežasczia, kad tūmi noringiaus pildydavo savo budeliszkaį urėdą. Smaugdavo prieszus savo numylētinės tūmi smarkiaus, baisiaus nusukinēdavo jiems galvas ir isztraukinėdavo jiems liežuvius ir buvo laimingas, kad paskui tūmi patim delnu glostē savo mylētini . . .

Ar ne taip pat darydavo anie senieji ricieriai ir karžygiai? ar ne taip pat daro anie numylētiniai vesdami kruvinas kovas už savo mielasias?

*

Atėjo pavasaris, o drange su jūmi ir saulės sziluma, putimai szvelnaus vėjlio, cziulbėjimas paukszczių, žalavimas krumų ir medžių, kvėpsnumas gelių ir tas viskas, kas sužadina szirdį turtingiausiojo milijonierio ir vargingiausiojo elgētos.

Ir Baisūlis džiaugēsi, ir jis liūsiaus ir pilniaus kvėpavo, ir jis jautē kokią tai sylą, kokią tai pageidimą. Taigi nueidavo toli, leisdavosi net į pakraszczius miesto, į paupį ir mojūdavo rankomis, plaukiojo ir beveik nardē ore. Namon pargriždavo tiktai vakare, o dēl katino sykiu parneszdavo maisto ant keletos dienų.

Prieg tam jis paveryjo tamjam savaimi maitintiesi. Kada tai jis parodē anam mēszlyną, kelis sykius ano akvaizdoje iszkrapstžē po keletą tinkamesnių szmotelių, ir katinas pats pramoko pasijieszkoti maistą ant kiemo geltonojo namo.

Bet czionai pasirodē, kad katinas Baisūlio apgaudinēdavo mylimąį szunį „pryszakinēs“ gyventojos Motiejienės.

Jaungi szū Motiejienės daugiaus tiesos turėjo į meszlyną, neigu katinas Baisūlio, bet kad anei szū, anei katinas neno-

rējo apsileisti, tai-gi ir pasidarē klegesīs. Prietikiāi tarpu dvieju prieszginu kas kart vis labiaus budavo ģtempti, nekartā ir susiimti tekdao, pagaliaus ir kruvina kova ģvyko.

Taip buvo:

Ant mēszlyno atsirado gabalas žalios (nevirintos) mēsos nežinoma isz kur ir kaip.

Galima sakyti, kad mēsa buvo suvisai sugedusi.

Sztai taji gabalā sykiu patēmyjo szū Motiejienēs ir katinas Baisūlio.

Buvo tai diena daili ir spinduliai nusileidžiancios saulės tiesiok apszvietē tā vyliojanti kashneli.

Katinas prisiartino isz deszinēs pupēs, szū isz kairēsēs.

Atstume vieno žmogiszko žingsnio abu sustojo. Szū suurzgē, katinas pasisziauszē. Pažiurējo baisiai vienas ant kito. Szū vamtelėjo, katinas prunksztelejo ir jodu pūlesi vienas ant kito.

Kova buvo smarki. kaip kožna kova — už buvi . . .

Szū, ģdrēkstas katino nagais ģ pati snuki, pastvērē prie-szā dantymis už sprando, paskui už kojos ir pradėjo draskyti nemielaszirdingai. Katinas buvo jau senas ir neperdang guvus, gynēsi, kaip galėjo, ir kruvinas voliojosi ant smilcziu.

Veikiai tarp vartų pasirodē Baisūlis. Pamatēs baisiā kovā sustojo ir lyg mēszlungyje visa burna susitraukē, ģtempdama visus raumenis, kurie, rodēsi, net truksi, taip sudrebėjo.

Akymirkoje pastvērē isz patvorio didelį kūlā ir nelauk-damas nēko, isz visu pajiegū smogē szuniui.

Szū su nulausztomis strēnomis, gailingai staugdamas griuvo ant žiamēs.

Per langus pasirodē galvos žingeidzių gyventojų namo. Uktvērēs su užraitotomis rankovėmis, muilynomis iki alkunių rankomis, arba su skauradomis ir pūdeliais rankose iszbėgo ant kiemo.

Pakilo riksmas, gailystavimas. Szū staugē, vaikai žliumbē, isz baimēs ir gailesczio, o Baisūlis, numetēs kruvinā kūlā ant mēszlyno, pasilenkē, paēmē katinā nū žiamēs ir greitai nuneszē ģi ģ savo kamariukē.

Apstojo visi gaisztantiji szuni.

Atsirado ir Motiejienė ir žodžiais garbstydama, pradėjo keikti ir reikalauti, kad kaltininkas veikia taptu pakorotas.

Nusiuntė paszaukti policijantą. Kada tas atėjo, Motiejienė verkdama rodė jam savo mylėtinį isztisą ant pieskų, sustingusį . . .

Baisūlį isztraukė isz kamariukės.

Iszėjo tykiai, žiurėjo kaip tai dimnai ir nežinojo kas darėsi. Kad policijantas pasiėmė jį už rankos ir norėjo vesti, atsigrižo kamaraitės link, kur ant saujos sziaudų gulėjo sužeistas skundžiantysis katinas, — ir nuėjo. Paskui jį nusitęsė virtynė moterių ir vaikų, pryszakyje kurių buvo Metiejienė.

Policijoje suraszė protokolą ir Baisūlį įkimszo į kalėjimą.

Skundikai sugrižo ant kiemo ir tą paczią naktį, prie mėnesienos iszkasė dūbę palei mėsžlyną ir po akyvaizdą visų gyventojų geltonojo, namo palaidojo joje negyvėlį . . .

Dvi aszari atsisveikinimo, kurios nubyrejo isz paraudonavusiųjų akių Motiejienės, drauge su jūm nuėjo į sierąją žiamelę . . .

Tūmi tarpu Baisūlis sėdėjo uždarytas. Per dvi dieni baladojo į duris, bėgiojo po kambarėlį ir meldžianczia, rėkė.

Atėjus kvotimui persiliudyjo, kad Baisūlis tame atsitikime, netaip labai yra prasikaltęs, kada-gi stojo apgynime katino.

Kad jį paszaukė į kanceliariją ir klausinėjo nekurių dalykų, nėko nesakė, stovėjo tiktai, žiauriai dairėsi aplinkui, raukėsi, rankomis mojavo, trynė plaukus.

Prajūokino tūmi urėdininkus, kurie pradėjo jį arzinti.

Baisūlis sudrebėjo, pūlėsi ant kelių ir grandžių balsu suriko:

— Leiskite! . . . Leiskite! . . .

Valandėlę pasirodaviją liepė jam eiti, kur jis nori.

Baisūlis iszbėgo tarytum vejamas. Nestaptelėjęs nėkur parbėgo į savo kamariukę.

Ant sziaudų gulėjo pusgyvis katinas

Baisūlis priklaupė. Sustingusios katino akys, tiesok jam žiurėjo į akis. Tulą laiką nelaimingasis, tiktai ką iszleistasis

kalinys nožmiai žiurėjo į susirgusį žvėrėlį, pagaliaus pradėjo jį savo kvapu szildyti, pusti, o kad katinas parodė nekurius ženklus gyvybės, iszbėgo, parneszi jam ką nors suėsti.

Patėmyjo tą patį gabalą mėsos pajūdusi ir pripuvusi, už kuri pora dienų atgalios tokia smarki kova kilusi buvo. Pastvėrė jį ir nuneszė savo draugui.

Katinas gardžiai suėdė mėsą.

Tai jį sudrutino.

Ant rytojaus buvo jam jau daug geriaus, isz žaizdų sziaip-taip iszsilaizė ir jau net krutintiesi pradėjo.

Kelias dienas Baisūlis sargiai dabojo ligonį szildydamas jį ir ranka szerdamas.

Bet veikia patėmyjo, kad jau jis namieje ir taip greitą paleidimą isz kalėjimo parokavo už neteisingumą. Motiejienė tiesiok buvo įtužusi. Jos iszirdimas dar pasididino, kad už kokios nedėlos, pamatė katiną besivalkiojantį po kiemą. Buvo mislyjusi, kad seniai pastipo. Pasveikimas prieszio jos mylėtinio-negyvelio jai negalėjo patikti ir, nors katinas szlubavo ir ant vienos akies apjako, vienok Motiejienė szirdo ir dar labiaus pradėjo Baisūlio neapkėsti.

Nenoredama dovaroti, kurią tai dieną pamacziusi kamariukeje nėko nėsant, atneszė kelis livarus vandens ir porą rėczkų pamazgų ir priliejo visą gyvenimą Baisūlio.

Vienok Baisūlis netėmyjo ant to. Parėjęs atsigulė, o nors, kaip griuvo ant sziaudų, ir suburbuliavo ir kojos su klimpo purvyne ir vandenyje, užmigo, ba dėl jo tai buvo menk-nėkis. Užmigo ir katinas ant szlapio gūlio, o ant rytojaus saulė sziaip-taip jų grinczią pradžiovino.

Motiejienė rengė naują atgiežą.

Atėjo karszta vasara. Saulė baisiai degino, visi daigtai budavo kaip įkaitusi geležis. Karsztomis pieskomis prineszdavo akis, kad net parandonūdavo. Vietoje tyro oro, reikėdavo kvėpūti, kokia tai liepsna, susimaisziusia su dulkėmis ir dumais.

Baisūliui tos valandos buvo smagiausiomis. Su pastebėtinu ir neiszpasakomu kantrumu jis szildidavosi ant saulės, pasijieszkodavo, beveik ir adynų adynas sėdėdavo snausdamas iszdžiuvusioje grabėje, kur labiausiai saulė kaitindavo.

Už tatau toje dalyje metų burna dar labiaus budavo jūda, įdegusi, raukszlėta, o lupos sukepusios, sutrukusios.

Saugojosi uksmės, vėsūmo. Išėjęs už miesto bėgo tenai, kur buvo szviesiausia, karszcziausia. Galvą tiktai užsidengdavo kepure ir szaliku nusijūšęs ir, arba sznarpszdavo, arba mislydavo ką nors. Žiurėdavosi į raudonasias muses, lakstancias apie koki tai pajūdusi daigtą, kaip kada gaudydavo jas ir sutrindavo, arba po valandėlės iszleisdavo isz saujos . . . Įkaitinęs vieną szoną, apsiversdavo ant kito, paskui kniupszczias ir taip ilgai gulėdavo dykavodamas ir svajodamas kas-žin apie ką.

Užsimanydavo net ir baikas krėsti. Patėmyjęs kur einanczią kelių mergiszką, užsiklėtusi baltą skepetaitę, užsidengusią akis nū saulės spindulių, kuri neszdavo dvejojėliūse valgi tėvni, dirbancziam mieste prie statymo namų arba prie kanalų, — slinkdavo cziūždamas ant pilvo per smiltis ir umai griebdavo ją už kampuczio prijūstės . . . Kad mergiszczia paraudonavusi kaip batvinis surikdavo, jis jūkdavosi nožmai.

Kytais sykiais iszsiimdavo isz už anczių žalią bulvę arba ropę ir mėtydavo į bobas neszanczias vandenį.

Kiek jis tada džiaugsmo turėdavo, žiurėdamas kaip senoji kūnė dvilinka susirietus po sunkenybe viedrų, skubinosi, baimingai atsižiurėdama ant jūkiancziosi Baisūlio!

Vienok baikomis per daug taip-gi neužsiimdavo ir nei vienam nėko blogo nepadarė, jei bent pagąsdino kada, ir tai tiktai ant valandėlės.

Įsikaitinęs iki valių valei, vėlai eidavo į miesta valkietiesi.

• Eidavo lenktyn su važiujancziais vežimais, perszokinėdavo per užtvėrimus įtaisytus apie taisomus namus, szventdieniais lankydavosi įvairiose vietovėse, kur žmonės susirinkdavo pasi-bovyjimų dėlei. Tenai žiurėdavo į supancziūtus lekajus ir gizelius su pakajankomis ir sluginėmis, nūlatos szokdavo pagal muziką, apžvalgydavo sudynus su limonada ir maiszydavosi tarp žmonių, kad daugelis tarsi elektros užganti pasi-purtydavo.

Tokiose vietose apsilankydamos dar ir tai pelnydavo, kad lengviaus ir gausiaus aprupindavo savo valgdėtę už anczio, kadagi išibovijusieji sveciai viską mētydavo ir daug palikdavo ant stalų ir po sūlais

Buvo tai geras laikas ir dėl Baisūlio ir dėl seno neparangaus katino, kuris gana puikiai mito lindodamas kamari-kėje geltonojo namo.

Tūmi tarpu Motiejienē nemiegodavo.

Jan tai lyg kad ir prigimta žmogaus noturoje, kad vis atliginti.

Katinas Baisūlio tai ēsi, o net pradėjo tukti ir su visai gerai iszrodyti . . .

Tai neiszpasakomai kyrkē Motiejienę. Užmuszti katiną — žėlėk Dieve! — baimyjsi, bet taip sumuszti gerai, isz visos szirdies troszko. Net sielos graužimą jautė.

— Kaip tai — kalbėdavo patį į savę — ans nabagėlis nusibaigė, o szis valkiosis man czionai?

Kelis kartus dabojo prieszą, pasitverti gi ji kaip ir tai nėkados negalėdavo. Tiesiok nepasisekdavo! Katinas vis czėsu pasergėdovo ir pasmukdavo, lydimas keikimais.

Motiejienē vienok kantriai tykojo ir, sykį pamatė, galėsinti savo užmacią iszpildyti.

Pasitaikė tai su visai netikėtai.

Sykį pavakarėje sznekucziavosi ant kiemo su augalotu savo vaikiszcziu, gizeliu, kuris ant valandos pas ją atsilankė, kaip sztai isz kamariukės iszlindo katinas ir tingiai pradėjo žengti meszlyno linkon.

Motiejienē drucziai kumsztelejo sunu į alkunę ir kėsinosi pagauti katiną.

Sūnus, taip sakant, į tai buvo ir linkęs. Atsargiai pradėjo daboti katiną ir, kad tas pradėjo kapstyti mėsžlyną, idant maisto surasti, isz pasalų pribėgo, pasitvėrė už keteros ir džiugus iszkėlė augsztyu.

Motiejienē pribėgo szukaudama isz džiangsmo. Greitai nuplėsžė skliurą nū savo žiursto ir suriszo jūmi katino kojas. Pasirupinus, kad tas negalētu gintiesi ir draskyti, paēmė ji isz rankų sunaus, paguldė ant mėsžlyno ir pradėjo su kumszczia daužyti ir, isz piktumo, tąsyti nū ausių.

Tylincziai ludininkais tos įvyksnio buvo vaikai, kurie akyvai žiūrėjo į tą pabaudimą ir klausėsi, kaip katinas vaičiojo.

Už ilgos valandos, atsimuszusi iki valei, patraukusi, su paraudonavusiais veidais ir net apsiputojusi, pagrižo Motiejienė drauge su sunumi į vidų.

Katinas liko ant mėslyno.

Išstiesęs kojas, gulėjo sunkiai kvėpūdamas ir kaip kada tiktai pramerkdamas vienatinę savo akį . . .

Nū skaudėjimo su visai apsilpo. Išrodė negyvu.

Vaikiszcčiai pradėjo vaikiszczioti aplink mėslyną ir iš visų pusių žiurinėti į auką Motiejienės. Po biskyti jie apsidrąsino. Kas sykis vis artindavosi katino link ir pagaliaus vyriausias iš jų, vieną ranką pasirėmęs ant mėslyno su kita dasilytėjo katino vūdegos.

Katinas nei nekrutėjo.

Apsidrąsinę tūmi prisiartino ir kiti, apsėdo aplinkui ir pradėjo ganabinti, tąsydami už kojų, kisdami sziaudelus į sznyrpszles, arba plaukus pasziodami.

Kaip ir tycziomis, taip nelaimingoje valandoje dėl bieziūlio parėjo namon Baisūlis,

Szirdyje žmogaus yra kokia tai galybė, kuri nūlatos stumia jį tenai, kur jis buna reikalingas.

Daėjes jau iki savo buveinei, Baisūlis iszgirdo kniaukimą, Apsiziūrėjo.

Kaip tūmi sykiu, taip ir dabar persimainė, pamatęs, kas darosi. Nusiēmė kepurę ir iszsiēmė isz jos akmenį, kurį nū tojo atsitikimo visados nesziodavosi ar tai rankoje, ar tai ant galvos.

Vienas isz vaikiszczių rovē didelius, žvilganczius katino usus.

Baisūlis pasilenkė, vakezia slinko artyn jų, paskui paclevojo ir smogė akmeniū.

Vaikiszczius, pataikintas į galvą, pargriuvo ant žemės.

Kraujas, lyg isz czirkszlio isztiszko ant smilczių, o draugai pabėgo, szaukdami pagelbos.

Subėgo žmonės ant kiemo.

Baisūlis stovėjo palei tvorą ir isz tolo dairėsi žerincziomis akymis. Rankos jo drebėjo, kas sykis žiūrėjo ant kruvino vaikelio, kad pamatė visų akis atkreiptas jo linkon

ir vaikus rodanczius į jį pirsštais, susirietė, galva lyg kad ir nērė ore, rankomis pasistvėrė už virszaus tvoros ir aky-mirkoje perszoko.

Pūlėsi paskui jį vyti — nedavyjo. Prapūlė, dingo kas žin kur.

O ant kiemo, kaip kitados szunies, gailistavo pusgyvio vaikelio . . .

Nelaimingoji motyna, buczyūdama apskriczią, apkruvintą burnutę, nuneszė savo vaikutį į lovą, aszaromis jį aplaistė ir iszverkė jam greitą myrį be kanczių.

Tą naktį vaikutis jau negyvavo.

Tiktai žvakė žybtelėjo ties jo galva, žmonės pasimeldė ties jo lovele ir giesmes užgiedojo, aidas kurių atsimuszė toli po purvinąjį kiemą ir aplinkiniūse laukūse, ne vieno szirdį gailesczio apimdamos . . .

* * *

Po tam Baisūlis nepasirodydavo nei namieje, nei ant gatvių mieste.

Policija, kuriai praneszė, atidžiai dabojo. Jieszkojo apigardėse, perkřėsdavo visokias skyles ir landynes, iszsiuntinėjo laiszkus apie tai, žodžiu sakant, darė ką tiktai galima, kad piktadėją pagauti, bet vis tai nėko negalėjo.

Baisūlio nei pėdsako nebuvo.

Tūmi tarpu Povilas baisiai krintosi isz priežasties jo piktadėjystės. Jis jautėsi, kad jį nuskriaudė tasai žmogus, kuriam jis tikėjo, kurį gynė ir priglandė.

Nū tos valandos, atsiminus apie szaldrą, jį drebulys perimdavo. Per dienas dabodavo tarp vartų, rukydamas pypkę ir spjauydamas į visas puses ir kas kart dyrsteldavo į kamariukę, kurią ant nakties palikdavo atdarą, norėdamas piktadėją privylioti.

Vieną rytą, į kokią gal nedėlę po atsitikimo, pamatė duris kamariukė uždarytas.

Tai jam tėsptelėjo.

— O mažu! — pamislyjo, nuszispjovė ir rankomis patrynė

Apsiginklavęs su szlūta, prisiartino prie durų ir dyrselejo per plyszį į vidurį,

Beveik kvapą jam užėmė.

Ant sziaudų gulėjo ir sznarpsztė kniupszczias iszsitiesęs Baisūlis, baisus, suliesėjęs, bjauriai purvinas. Į szoną jo veido, į kampa lupų ir ant vidurio ilgosios nosies, szvietė rausvoji saulė per plyszį, bet taip szviesiai, taip linksmai, lyg kad ir nėko nežinodama kad bucziūja nusidėjęlį . . .

Povilas net sustenėjo.

— Szuns snukis! — isztarė, mesdamas szlūtą ir imdamas kūlelį nū žiamės, kuriūmi sargiai duris paspirdino.

Atlikęs tai skubiai iszbėgo ir praneszė policijai. Praneszė, kad kaltininkas yra, kad nakezia perlipęs per tvorą įslinko į lindinę, kad sėdi uždarytas ir kad reikia tiktai ateiti ir paimti.

Žinoma, tai iszgirdusi, policija tūjau atsirado.

O kad dar buvo labai anksti, taigi gyventojai geltonojo namo, ką tiktai buvo sukilę. Vieni ėjo į darbą, kiti namieje rengėsi darbą pradėti, kiti vėl czebatus jūdinosi, arba drabužius valė primenėje, papsėdami trumpas pypkutes, szvilpsėdami arba žiurėdami į dangų ar debesio nematyti. Atidarinėjo langelius, kad pravėdyti troszkiasias grintaites, dulkino sunykusius szkarmalus, lesino visztas, antis ir varė toliau ant kiemo, nēsa nereikalingai apie kojas sukinėjosi. Szulinyš vis dundėjo, iszmesdamas isz savo vidurių srovę krisztolinio vandenėlio, kuris už valandos pavidale arbatos, barszečių arba krūpų turėjo patekti į vidurius gyventojų geltonojo namo.

Triukszmas, pakeltas Povilo, ir žinia, kad Baisūlis atsirado, greitai pasklido po visas užkampes, ir ant kiemo visi, isz grintelių ir isz priemenės pradėjo kimsztiesi.

Kožnas beivienas žingeidus buvo piktadariį pamatyti. Isz tikrujų jau kitaip jis dabar turėjo iszrodyti, neigu kad pirmiaus!

Nekurie pradėjo davadžioti, kad seniai jau numanė, jog tai ēsąs žmogžudys, ir kad tiktai nudūdąs kvailą.

— Monyja tiktai akis kalės vaikas — saprotavo kiti.

Ir nei vienas nesigailėjo szaldros. Prieszingai, kožnas metė darbą, kad jį pamatyti.

Policiją pasitiko džiaugsmingai.

Aplinkui kamariukę sustojo virtynė aukų sunkiojo darbo ir vargo, pasigatavijusi kožnoje valandoje pagauti blogdarių, jaigu tas mėgintų pasmukti.

Turtingieji mėgsta žiūrėti tiktai ant lobių, vargūliai tankiai — ant vargo.

Baisūlį išbudino pradėję tąsyti.

Kaip tiktai pramerkė aptraiszkanojusias akis, tūjan iš abiejų pusių pastvėrė už rankų ir privertė atsistoti.

Szaldra apsidairė baugingai, lyg snausdamas, susvyravo, kaip ir norėdamas vėla griuti ir sav miegoti toliaus ir ką tiktai neparmetė drauge su savimi ant sziaudų dviejų policijantų.

Galima buvo matyti, baisų nuvargimą ant jo veido.

Su pagelba trecziojo draugo policijantai išsvilko jį ant kiemo.

Rytas buvo tykus. Saulė žiedroje padangėje žiūrėjo, tarytum motyna ant savo vaiko ir leido žiamyn karsztūsius spindulius, ką neduria, tikt įszildo, kaip akys mylimosios.

Tūmi rytu svietas atsiveikino nū Baisūlio.

Žmonės tiktai buvo lyg ir kitokiais!

Baisūlis nei nedyrstelėjo ant jų.

Sužiovavo tiktai, paskui sunkiai atsiduso.

Iš tyko vedė jį per kiemą.

Paskui jį girdėjosi kuszdėjimai ir sznabždejimai, rodė į jį pirsztais, jūkavosi . . .

Baisūlis rodėsi nei negirdėjo to visko.

Tiktai palei vartus umai pakėlė galvą ir dyrstelėjo į langą, per kurį išblyszkusi moteriszkė o nelaimingoji motyna ant jo kumszczia grasinosi.

Tūjan sustojo nepaisėdamas ant keikimų ir pravardžiavimų.

Toji andra, rodėsi, jį išbudino. Akys vėla lyg ugnia sužėrėjo.

Baisūlis buvo ranką iš po pažasties policijanto ir iš ancizio išsiėmė akmenį.

Žiaurus riksmas drauge su bildėsiu atsimuszusio nū sienos akmenio pasklido po kiemą . . . Išblyszkusioji moteriszkė, kad ir neužgauta, atszoko nū lango, szaukdama, kad jis butu pakorotas už ją ir už jos mirusį vaikėlį . . .

Policijantas smogė į sprandą suiminiui, drucziaus pastvėrė už rankos ir stumė į pryszakį.

Baisūlis ėjo jau visai tykiai, kaip avinelis. Nei neatšiūrėjo ant to kurio paliko savo namus ir puvincias dailes savo draugo . . .

Dasigavo į kalėjimą.

Ileistas į kambareli, griuvo ant gūlio ir tris diens miegojo, kaip negyvas.

O kada pabudo ir pamatė uždarytu esąs, gailiai sudejavo.

Tą ir kitas dienas nū ryto iki vakarui karsztligiszkai trankydavosi, dejūdavo, kaip dvasia vaidiliaus kur griuvėsiūse, kaip liutas žverincziuje uždarytas.

Kolei parėjo tyrinėjimo laikas, jo negalėdavo įveikti.

Neužilgo Baisūlis, pagal nutarimą daktarų, pervežtas tapo suiminių vežimė į ligonbutį ir patalpintas skiriuje arsziausiųjų sumaisytproczių.

Išz proto iszėjo visiszkai išz meilės ir nūbodumo, dėl savo rainojo katino . . .

A. D.

Szventoji Romos Inkvizicija.

Raszo D—ras Zimmermann.

I.

Kaip nelemtai mažai meilės artimo tiesiok pas tūs randasi, kurie tą žodį tankiausiai ir dievocziausiai vienval taria, pamokina mus begalės kuningi.zkų terionybių pradedant nū pirmos gadynės krikščioniszkosios kuningijos o baigiant ant mūsų laikų.

Bet jokie paveikslai taip labai netinka dėl akių atidarymo žmonėms, kiek nelabumo žmonijai iszkirtusi yra kuningiszka Romos valdžia, kaip istorija inkvizicijos, tos nelemcziausios „irėdnės katalikų bažnyczios“.

Inkvizicija, kaip ir „atpuskai“, „ausinė spaviedė“, „coelibatas“ ir daugelis kitų irėdinių katalikiszkos bažnyczios, prasi-dėjo išz popėžių valės.

Popėžius Innocentas III (1198—1215), pramanytojas „ausinės spaviedės“ ir „transsubstancijacijos“, buvo taipgi sutvertoju inkvizicijos. Tame paleistuvingame ir fanatiszkame kuninge gyvavo nepermaldujama žudymo dvasė, ir jisai buvo pirmas, kurs iszsiuntė į szvietą domininkonus, kad ragintu kuningaishczzius ir gentes smaugti eretikus.

Innocentas velyjo visą eretikystę su sykiu iszravėti, idant „tikrasis tikėjimas“ gautu virszų visame szviete. Jisai iszdavė dekretą: „Vienu ypu reikia sugauti visus eretikus ir jų lobius konfiskuoti. Net nū vaikų eretiko reikią turtus pagriebti, ir kožnas namas, kur eretikas rado priėmimą, turis buti nugriautas. Nėks neturis isz klaidžios pagailos atsitraukti nū persekiojimo eretikų, kitaip jis skaitasi sąkaltizinku; jokia prisiega,

dūta eretikui, neturinti vertybės; nėra akyvaizdoje eretikų nereikia laikyti nei viernybės nei tikėjimo, bet reikia trokšti jų visokiū būdu sunaikinti“.

Arčiausia pasekme szitokio begėdiszko siundymo buvo naikintinė vaina su Albigenšais pietinėje Prancuzijoje, kurie kalbėjo prie valyvo mokslo Jėzaus ir nenorėjo nėko girdėti apie Romos kuningiją. Galingasis grovas Toulouse's, vardu Raymond IV, buvo iszmingas ir garbus gana, kad rįžosi savus padonus ginti nū idukimo popėžiaus ir prieszgyniūti iszkeikimui. Tada Innocentas liepė savo lėgatams visoje krikščionijoje apgarsinti: „Tegul visas szvietas griebiasi už ginklų priesz prakeiktūsius, kurie nėkū vertesni neėsa už turkus ir dar daug pavojingesni“. Tame buvo sumonė; pabundanti žmonių iszmintis isz tikro buvo pavojingu dalyku dėl valdžios didžkuningo, pamatūtos ant apgavystės, kvailybės ir prievartos, ir liudna yra, kad radosi kuningaiksztiszki palavykai ir paiki žmonės, kurie paklausė budeliszko balso popėžiaus.

Isz szitos pasibaisėtinos „tikėjimo vainos“ asz apraszysiu tiktai vieną valandą, ir potam tegul man raszte mokinti atsako ant klausimo: „Ko verta buvo visa Romoje fabrikavota „religija“ podraug su visais apkirptaisiais mokintojais, kad ji tokius negirdėtus gyvulizskumus netik apkentė, bet dar padarė „krikščioniszka pareiga“?

Vasalas grovo Reymond'o, Vicomte Raymond Roger gynė miestą Beziers karžygiszškai priesz kryžiaus kariumenę, kurią atvedė popėžiaus lėgatas Milo ir abatas Arnaud. Miestan buvo 70 000 žmonių — vyriszkių, moteriszkių ir vaikų, eretikų ir tikinczių — susispraudė, ir kad jį 22 d. liepos 1209 m. paėmė, kryžiaus kareiviai paklausė virszuje minėtų kuningų: kaip reikia apsieiti su beginkliais gyventojais, tarp kurių randasi tiek daug katalikų.

„Iszmuszkite visus! iszmuszkite visus! Vieszpats pažins savūsius“, buvo atsakymas tūdviejų smarve „szventybės“ užpavietrytų paszlemėkų, ir nugis prasidėjo skerdynės, už kurias neszvangesnių nerastum istorijoje. Daugiaus kaip 60 000 žmonių, be skirtumo senatvės ir lyties, tapė nužudyta, ir paczioje tik Magdalenos bažnycioje sudeginti tapė 7000, kurių diduma buvo katalikais, beje „tikėjimiszkais broliais“ žudanczių padegliotojų! Ir kad kraujas tekėjo per ulyczias upėmis, kad oras atsigarsėjo vaitojimais aukų, ant rinkos susirinko kuningpalaikiai kryžinės kariumenės ir giedojo giesmę ant „garbės dievui“!

Pūlimas miesto Beziers užbaigė triumfą romiszskės apgavystės, kvailybės ir sugyvulėjimo. — Jau ateinantįjį metą grovas Raymondas IV isz Toulouse vėl parėjo į „banityjimą“ už tai, kad jis negalėjo popėžiaus lėgatui darodų dūti, jog jis vi-

sus eretikus iš Toulouse išvyjęs ar išsmusęs esąs, ir iš naujo įpūlė kariumenę žudytojų ir padegliotojų į nelaimingąją grovybę, įėmė miestą Toulouse ir išžgalabyjo daug tukstanczių eretikų.

Paskui kariumenę sekantieji kuningai tūmet, kaip visados prie tokių progų, pasakyszkai vogė. Dauguma eretikų lobių tapė apskelbta bažnyczios turtu, ir tokiu budu Roma, ans tarszus szaltinis tų visų neapsakomų bėdų, dar puikiai pasipelnė iš kraujo 300000 žmonių.

Kada dabar pamislysime, jog didesnė dalis bažnytnių turtų visatinai tapė „igyta“ tokiu begėdingu plėšizmu ar nemažiaus begėdiszkomis apgavystėmis ir prisitaikymais prie tėvonijos per jezuvitus, tai išz tiesų reikia stebėtiesi išz atkaklaus ir bepamatinio „maldingumo“ europiszku valdžių, kurios iki sziaūdien dar negalėjo pasirizti paklausyti balso mokestymis kančinamų žmonių, kad atimti szitą bažnytnį mamoną.

Su pjuvene Toulouseje tūmi tarpu eretikystė pietinėje Prancuzijoje tapė panaikinta, ir idant sukliudyti kiek galint atgrizimą tokio pavojaus dėl „szvento, vienintėlai išzganytingo“ tikėjimo, nūgis popėzius Innocentas III inkviziciją, kuri iktūlaik veikė kaip kokia nereguliariszka, lekianti žudytojų bei padegėjų gauja, pavertė į gerai systemizūtą, patenkantį urėdą.

Eretikų sudžiomis pirmoje eilėje stovėjo domininkonai, kurie savo kraugėriszku fanatizmu, savo gobumu valdžios ir turtų pasistatė amžiną gėdos pamiuklą istorijoje žmonijos. Pūlus Toulouse'i, veikiai jie ten atidarė inkvizicijos tribunolą, kuris trumpiausiam laike visą pietinę Prancuziją pripildė pasibaisėjimu ir padrebinimu. Į visus namus įsiveržė jos szpiegai, szniuksztinėdami rasztų ir žodžių, kurie butu galėję pastoti pavojingais dėl „tikėjimo“; nėra pagal valę popėžiaus juk turėjo buti „nusmaugta kožna mislis, kuri krustelėjo priesz bažnyczią ir Romiszkąjį sostą“. Apleidimo aplankymų bažnyczios, pravėpsoto pasveikinimo kokio nors akmeninio ar medinio „szventojo“, menkiausio papeikimo ar pagailistavimo deginant koki eretiką — trumpai sakant, mažiausio ženkle, jog nesidžiaugi išz popėžiaus isakytojo tikėjimo ir išz inkvizicijos, pakakdavo, kad antraukti neiszsztikėjamą eretikystės dėlei, — ir bėda tam, kuris tiems jūdiems nutukusiems szunims syki pasirodė neisztikimu! Jisai parė, o į kalėjimą, ten torturomis, suprantama, buvo „klausinėjamas“ ir galėjo džiaugtiesi, jeigu jis tapė prasudytas ne myrion ugnyje, o tik kalėjimon su pragaisztimi turtų ir su begarbumu iki gyvasties galui. Buvo pamatiniu sakiniu, „kožną, kurs syki buvo pakviestas priesz inkvizicijos sudą, taip ilgai torturavoti, iki jis ko nors neiszszipažins, ir gangreit szimtą nekalztų paaukauti, kaip dūti pabėgti vienam prasikaltėlini“. Pagal dievotą nūmonę kirptųjų baisunų torturavojimas

ir žudymas nekaltų nėko nekaitėjo, nėra kankinami ir užmušami juk buvo „tiktai“ kunai, o „nemirtinos“ duszios nekaltųjų tūmi tiktai greičiaus ir tikriais nuveidavo į — rojų.

Gaila, kad žmonėms neparėjo į galvas szitąją kuningų patieką panaudoti dėl paczių tieszytojų ir jūs visur prie artimiausiųjų medžių įkarinti į veidmainiszkai pageidautą „amžinumą“.

Kaip inkvizicija tūjau isz pradžios duko pietinėje Prancuzijoje, parodo ta butis, kad 1236 m. eretikų sudžia ir dominikonų pateris Robertas bėgyje dviejų mėnesių liepė daugiaus kaip 500 vyriszkių ir moteriszkų gyvais palaidoti eretikystės dėlei — jau nėko nesznekant apie kitaip užmusztūsius, torturavotūsius ir apgrobtūsius.

Draugijos rėdas suiro po tokia kuningų valdžia, neiszsitikėjimas ir pardavystė isgužtavo giminėse, nėra ambona ir spavėdnyczia ragino tikincziūsius, iszsijautotu apie menkiausia ereetikystę ir ją iszdūtu — ir kas tūmet nebuvo priskaitoma prie „eretikystės“!

Toji bažnyczia, kuri savę su geležiniu drasumu vadino tarpininke dieviszkos „meilės“ ir „mielaszirdystės“, kuri palaiminimą paskaitė savo įpatinga privilegija, szitoji isz kaulų pilningų tautų subudavota „iszganymo irėdnė“ persekiojo žmones dar ir anapus grabo, liepė lavonus seniai mirusių „eretikų“ iszkasti isz žiamės, mesti pas gėdos szulą ar į ugnį, liepė ardyti jų namus, atimti jų lobius ir iszstumti jų vaikus bei vaikų vaikus kaipo ant amžių apgėdintus isz žmonių draugijos!

Isz tikro, rodosi, lyg nū prasidėjimo žmonių giminės prisirinko marė neapikantos ir žvėriszkumo ir lyg prakiuro staigu tokioje gadynėje ir laike tokio kuningų pamokinimo, kur buvo svaicziojama, jog tai vis esą skirta dėl žmonių „iszganymo“.

Po didžiojo eretikų naikinimo pietinėje Prancuzijoje patys zokoninkai, nors tai navatna yra girdėti, davė daug darbo inkvizicijai. Pranciszkonai pasidalino prie popėžiaus Klemenso V (1305—1316), į dvi dali, kurių viena vadinosi Frates de spiritualitate (broliai isz dvasės) ir pamokslininkavo priesz žiamiszkus kuningijos lobius, kūmet antroji žadėjo geriaus pildyti savo „apžadus bėdnystės“, kada bus pilnas pilvas ir pilnas yždas. Paleistuvingiems Romos didžkuningsams tasai bėdnystos skelbimas per „brolius isz dvasės“ veikiai labai ėmė įkyrėti, ir dėlto jau 1323 m. popėzius Jonas XXII iszleidė bullę, kurioje jis eretikystę apskelbė szitąjį sakinį, jog „Jėzus ir apasztalai neėsa turėję jokių žemiszkių lobių“. Prieg tam tas klastorius pasislėpė už sąprotavimo, jog „apasztalai nėkados nebuve bėdnystos apžadų darę ir jog dėlto tie apžadai negalį turėti jokios vertybės“.

Tokios sukybės taciaus nepaklaidino „brolių isz dvasės“ ir jie toliaus taip smarkiai kariavo piesz kuningų godumą ir net priesz szvietiszka ją popėžių valdžia, jog galiaus popėžius jiems inkviziciją užsiuntė ant sprando ir liepė szimtais jūs gyvus sudeginti.

Taip-pat inkvizicija elgėsi su sektomis „Fratellių“, „Bergardų“, „Lollardų“ ir tt., vis tai bėdnais ir nekaltais žmoneliais, kurių vienintele piktadarysta buvo tai, kad jie nenorėjo prisidėti prie Romos stabtarnystos.

Tolesnį didelį „triusą“ Romos žmogžudiszkoji ganja rado Anglijoje. Ten, valdant valnamisliems karaliams Edvardui III ir Richardui II, antipopėžiszkas mokslas Wikleff'o palengva tiek igyjo pasekėjų, jog Romoje ėmė imti drebuliai dėlei „tikrojo tikėjimo“ ir žinoma grėbėsi už visokių galimų paszlemėkiszkių įrankių, idant taji perla iszgelbėti. Iszkeiksmi, interdiktai ir tolygus jūkai nėko nebuvo gelbėję; už tai turėjo pagelbėti vainos bei žudymas karalių. Palavykiszkas arkivyskupas Tamas Arundel sadoroje su ercikiu Heinrichu isz Lancaster 1399 m. pakėlė velavą maiszto, ir karalius Richardas II, kad jis su isz-sitikejimu isileidė į suėjybas su maisztininkais, tapė isz pasalių apkalintas ir po kelių mėnesių kalėjimo numarintas iszalkio myriu.

Nugis prasidėjo ravėjimas Wikleff'tų ant paveizdos didžių eretikiszkių skerstuvų Pietinėje Prancuzijoje.

„Eretiku“ pagal anos bjaurios gadyinės dokumentus turėjo skaitytiesi kožnas, „kurs nesiklaupia priesz szventųjų abrozus arba jų nebucziūja; kurs nedūda ženklų pagūdones, praeinant processijai pro szalį; kurs nepriklaupia priesz kryžių; kurs už-laiko Bibliją angliszkoje kalboje arba klausosi skaitymų isz jos arba turi pažintis su tais, katrie Bibliją laiko; kurs lankosi pas neisztikimus žmones; kurs mažiausiai syki ant nedėlios miszių neiszklauso; kurs apie kuningą szneka su panėka arba nors mina parodo, jog jam Romos katalikų mokslas nėsas augszciaus už viską.“

Szviečiai liepsnojo dabar stirtai ir szimtai ponų, tukstanzciai-gi žmonių tapė žudomi ant garbės Romos visaszvietinių apgavysečių. Ir szitūmi sykiu kirptosios hyjėnos ardė kapus ir sotino savo įbingimą dergimu kaulų seniai numirusių „eretikų“. Galingas Lordas Cobham, kurs ilgiausiai laikėsi priesz Romos tikejimo rujas, tapė, kad 1413 m. po karžygiszkos kovos likosi suimtas, pagal valę Kanterburiszkių arkivyskupo pakabintas už abiejų kojų ant geležinių kartuvių ir prie rusanczios ugnies myriop iszkeptas! — Tokiu budu pergalėjo „dalykai dievo“ tūmi tarpu ir Anglijoje. Vis tapė iszžudyta, kas turėjo valnas smagenis ir drąsą, vierną szirdį; pasilikę buvo nutukę paszlemėkai ir bėdni, žiaurus paiksai — trumpai sakant, tie, kurių

reikėjo „vietininkui dievo“ Romoje dėl linksmaus tolesnio valdymo.

Dabar ateiname prie vieros begėdystės, kuri nūdėmių rodyklėje katalikų bažnyčios tūmi yra svaresnė, kad ją papildė „szventas Romos konciliumas“, tai-gi pati germena Romos kuningijos.

II.

3 d. lapkriczio 1414 m. Pragos tēoliogas ir philiozophas Jonas Huss atvyko į miestą Konstancijos, idant ten apgynėti savo valnatikėjimiszkas pažvalgas priesz Romos dievininkus. Ciesorius Sigismundas buvo jam įteikęs „palydos gromatą“, kur visiems padonams valstijos tapė įsakyta, kad „garbingam Jonui Huss'ui“ „butu pavelyta valnam atvykti, valnam pasilikti ir valnam atgal parkeliauti“. Priegtam ciesorius buvo jam pridavęs du čekiszku baronu (Joną Chlum'ą ir Vendovą Dubną) už palydovus. — Ką tai vis gelbėjo priesz kuningiszkus palavykus, mes matysime.

28 d. lapkriczio Huss tapė, susirinkusioje kardinolų kolegijoje, isz pasalų antpultas ir apkalintas. Visi skundai pas ciesorių nėko negelbėjo; — szits žodlauzus kuningaiksztis pasikakino paliepti, kad Huss neturis buti prasudytas be „teisos processo“. Mat popėžius Jonas XXIII, tukstancziais piktadarystų suteptas, jau pirmiaus buvo reikalavęs, „kad reikią eretika tūjau ir neiszsklausyta sudeginti“.

Mėnesių mėnesius užsiiminėjo dabar „isztyrinėjimų komisija“, susidedanti isz kuningų, kad neatlaidusis Huss atszauktu savo mokslą; nėsa „be pakutos“ miręs eretikas visūmet pasilieka baisiu daigtu dėl tikejimiszkojo reikalo. Huss akyvaizdoje visu praszymų ir kerszyjimų neatstojo nū savo persiliudyjimų ir reikalavo, kad leista jam butu sznekėti priesz visą konciliumą, kaip jam ciesorius kad buvo prižadejęs. Tūmi tarpu (balandyje 1415 m.) tapė į Konstanciją atbogintas suimtas Hiēronimas isz Pragos, jo brangintiniausias draugas ir vienmislys. Susirinkusioji tikėjimo ruja dabar turėjo dvi auki dėl pagarbinimo gyvuliszkų supratimų mokslo Jėzaus.

Galiaus, 6 d. biržio 1415 m., poto kaip buvo bandyta slaptomis prasudyti, atbogino nelaimingąjį Hussą priesz konciliumą, susidedantį isz daugiaus kaip 700 pralotų ir kitokių kuningų, ir pats cēsorius turėjo dar akis pats pributi ant szitaip begėdiszkos scēnos.

Tik ką buvo perskaitytas pirmas isz 47 skundimo punkty, kaip anie 700 kuninpalaikių pakėlė taip baisų kersztingą riksmą ant „eretiko“ ir savo žvėriszkame tikejimo apsigėrime taip pasiutiszkai elgėsi, jog negalėjo buti nei sznekτος apie apsvarstymus. Veltū nenugąsdintasis Huss tarė į nelabus veidmainius:

„kociliume turėtu juk vieszpatauti padorumas ir kiltumas“ — kauksmas rujos užkurtino jo balsą, ir kad jis dabar su panėkinimu tylėjo, tai kuningai szukavo: „Ar matote, eretikas tyli: — jau jam tapė davesta! Kam mums reikia daugiaus darodų!“

Tiktai trecią dieną, kada jau sudeginimas jo tapė nuspręstas, pavelyjo jam sznekėti, bet jo apsigynimui nėks jokių žodžių nepaprieszino, o tik rėkavo ir staugtinai stangė: „Jau jam davesta! Jau jam davesta!“ Ir kad potam kardinolas izs Cambory pareikalavo, idant eretikas atszauktu, tai visa szventoji ganja subliuvo lyg patrakusi: „Atszaukk! atszaukk!“ Juk ir nelemtasis cėsorius Sigismundas izs visų pajiegu drauge rėkė, nei nepamislydamas, jog jisai eretikui buvo davęs savo cėsoriszka žodį, ir nesigėdydamas tūmi; kad jis taip begėdiszkai taji sulaužė.

Huss neatszaukė ir tapė atgal nuvestas į kalėjimą. Ten bandė dar, ką galėdami, jo kietumą perlaužti, ir kad visas nėko negelbėjo, tai 6 d. liepos jį dar sykį atvedė priesz konciliumą ant prasudyjimo ir izsžeikimo.

Kad septyni vyskupai nuvilko nū jo kuningiszką drapaną ir uždėjo popėrinę kepurę, su „velniais“ pamoliavotą, eretikas prie nožmių riksmų ir keiksmų tapė trissyk „velniui“ pavestas ir potam ant pagatavės stovintiems budelberniams atidūtas, kurie tūjau vedė jį ant vietos nugalavimo. Kriokiant fanatizūtai miniai, kankintinis užkopė ant stirto ir mirė drasiai ir viernai, kaip buvo gyvenęs. O Romos tikėjimo palavykai nepasikakino vienu nukoneveikimu; jie norėjo panaikinti ir patį pėdsaką prisidingojamo prieszio. Todėl jo rasztai buvo visur deginami ir jo pelenai tapė suberti į Reino upę. Bet dvasės jo mokinimų negalėjo nužudyti, toji jau buvo perėjusi į Czekijos žmones ir sukurstė dar sykį ant vienos izs kilcziausiujų vainų už valnybę, kokias istorija tik pažįsta.

Mirus Hussui, visas dievūtas is apmaudas kuningijos kreipėsi priesz Hiėronimą izs Pragos. Tasai jau nū kelų mėnesių klaksojo bjaurioje kalėjimo skylėje kliosztoriaus dominikonų Konstancijoje, su kojomis prirakintomis prie sunkios kaladės ir su kunu prikaltu prie sienos, taip jog jis vargiai galėjo pakrutėti. Jo gūlis buvo ant supuvusių sziaudų, jo penas susidėjo izs nedaug dūnos ir vandens, ir nėkūmet mėszlas nebuvo izs kalėjimo praszalinams — trumpai sakant, kliosztorinė veislė anūmet buvo lyginai taip kiauliszka ir kraugėringa, kaip kad jį szian ir ten dar sziaūdien yra.

Prie tokių kanczių, Hiėronimas nuliesėjo į groblus ir priegtam sunkiai įsirgo. Nugis buvo izs visų pajiegu pasistengiama, visokiais bauginimais jį priversti, kad atszauktu, ir karžygiszkoji pajiega vyro ant valandos sukriuszo: 23 d. rugsėjo 1415 m.

jis atšaukė prieš susirinkusį konciliumą, kuris dėlto iš džiaugsmo šukavo ir klykavo, lyg kad jis būtų visą švietą „atvertęs.“ Bet Hiëronimas lengvesniame apkalinime palengva atgavo atgal savo pajėgą ir 26 d. gegužio 1416 m. prieš konciliumą jis su tokia drąsa ir su taip pastebėtina iškalba užstavinėjo dalykus nužudytojo Husso, jog keli žmonisžkesni iš taip daug kuningų tapė iki aszarų pravirkinti. Keturias dienas vėliaus jis numirė su nepadrebintu drąsumu liepsnose, ir jo pelenai taip-gi tapė suberti į Reino upę. Dar tą patį metą szitas navatnai krikszczioniszkas konciliumas pasikvietė 550 czekiszku ponų dėlei jų „eretikystės“; bet nei vienas neatvyko, ir kad 1418 m. popėžius Martinas V kerszino „kryžeivyste prieš czekiszkus eretikus“, tai ant Ziskos balso czekų tauta sukilo ir pradėjo aną karžygiszkąją vainą, kuri per deszimtmeczius drebino popėžių ir cësorių.

Tas pats cësorius Sigismundas, kuris taip begaibiai ir begėdiszkai buvo pasielgęs su Hussu, dabar „palaiminimu bažnyczios“ įpūlė su žmogžudžių ir padegių kariumene į Czekiją, idant „isznaikinti“ Hussitus. Tamsyk jis vienok tapė bjauriai sumusztas po Praga ir pas Taborą, ir Hussitai dabar smarkiai atsikerszino, uždegdami visas katalikų bažnyczias ir kliosztorius ir nuteriodami pagautus kuningus bei zokoninkus.

Taip tai pjovynės tęsėsi per metų metus szian ir ten; nėra didkuningis Romoje nenorėjo jokios sątaikos, jokių suderybų, ir vis naujus kryžeivių pulkus siundė ant nelaimingos žiamės. Kiek Vokietija turėjo karėn tinkamų valkatų, tai visi buvo pasamdyti dėl szitos „Kryžeivystės“; nėra visur popėžiaus siųsti kryžiaus skelbėjai garsino, „kad žudyti ir grobti žiamėje eretikų netik esą pavelyta, bet krikszczioniszkaja pareiga“.

Kas apie bjaurius baisumus Hussitiszku vainų skaitydamas jaučia szirdį labiaus laksnojančią nū pasibaisėjimo ir pamiszimo, tas tegul nėkados nepamirszta, jog „bažnyczia — szvelnioji motyna“ buvo priežastimi anų szimttukstantinių žmogžudyszių, anų svilininų, deginimų ir plėszimų. Visūmet tai buvo ta pati neapmalszinamoji neapikanta kožno valno, pagabaus mąstymo, ta pati dvasė inkvizicijos, kuri padegliojo stirtus po pavienių eretikų, o kruvinas vainas tarp pilningų tautų. Su begėdiszkiausia veidmainysta vardas Jėzaus buvo priszaukiamas prie visų szitų piktadarystų, nei nū tolo neatsimenant apie žmonėms meilingus įsakymus szito doro kuningų neprieteliaus.

Veltū 1529 m. popėžiui Klemensui VII pasistengus priversti cësorių Karolį V prie isznaikintinės vainos prieš protesontismą, kurs Vokietijoje vis galingyn ėjo, jo įpėdiniui Povilui III, 1547 m., pasekė sukeldinti pirmą tikrai vokiszką tikėjimo dėlei vainą. Tai buvo taip vadinamoji Szmalkaldeniszka

vaina, kuri vienok neiszpildē jokiū budu lukuriavimū popēžiaus. Tik pusamžī vēliaus pasisekē popēžiui Povilui V su pagelba jēzuvitū īsteigti „szventajā Lygā“ — susivienyjimā katalikiszķū kuningaikszcziū Vokietijos dēl īsznaikinimo eretikū. Ir tolesni siundymai „vietininkū dievo“ galiaus atvedē ant 30 metinēs karionēs (1618—1648). Szitā negirdētina vainā, kuri Vokietijā ant szimtmecziū sustabdē jos medegiszkame īszsīplētojumē, szale Romos ilgaskverniū turi ant savo sažinēs pirmoje eilēje cēsorius Ferdinandas II ir skirtkuningaiksztis Bavarijos Maksimilijonas, kurie paikai kraugēriszkame tikējimo īdukime velyjo turēti „mielīaus pustynē, nei kaip žiamē pilnā eretikū“. Isz tikro jie pavertē savo puikias szalis ī puscziās pilnas kapiniū ir degēsiū — ale „eretikystēs“ jie nēkadōs neīsznaikino. Sādorose Mūnsterio ir Osnabrūkkēs, su nemierūtu skausmu popēžiaus Innocento X, reikējo protestonams pripažinti religijos valnybē, ir visos žudynēs ir deginimai anū 30 baisiū metū buvo pernēk buvē. Ir ka-gi dabar darē ans vyriausias szaldras Romoje? Gal jis su pagaila pripažino, jog tai nebuvēs „dievo dalykas“, kurio dēlei jis szimtus tukstancziū žmoniū nūgramzdino myrin, kurio dēlei jis īdukēs be atdusio „banityjo“ ir „keikē“ szalis ir žmones? Gal jis suprato, jog nei skatiko neverta yra ta „religija“, kuriā prisieina žmonēms antmesti su pagelba kardū ir torturū? Ne! Kunīngas pasiliko kuningu, ir kūmet visas szvietas pasveikino pabaigā baisios vainos su īkvēpimu ir džiaugsmo szauksmais, popēžius Innocentas X, 26 d. lapkriczio 1648 m., drēbē tam szvietui „bullē“, ī veidā, kurioje jau užbaigtajā sātaiķā jis apskelbē „prieszinga religijai ir gadinanczia tiesas popēžiaus, nēko vietoje, neteisīnga ir nederanczia, atmesta, nēkinga ir prakeikta“ ir tvirtino, „jog szitoji sātaiķa ēsanti be jokios ītekmēs ir pasekmēs dēl praeitū, tebēsancziū ir busiancziū laikū, ir kad nēks, nors butu īszkilmingiausiai pasieķēs, nēšas priverstas jā laikyti netik īsz dalies, bet ir visumoje“.

Taip tai mēgino szitas trigubai karunūtas szvieto apgavikas dar syķi sukurstyti žudynes ir deginimus, pardavystē ir laužymā prisiegos; bet szitūmi syķiu jau ir tikincziausiems dievtarniams buvo per daug, ir visur (net Austrijoje) žmonēs nudraskē popēžiaus rasztpalaiķi nū bažnytiniū duriū ir degino jī ant rinkos.

Prancuzijoje protestontismas veikiai rado tiek daug paseķējū, jog Romos pono dievo vietininkai vėl bugterējo dēl „tikrojo“ tikējimo ir jiems žinoma nēks daugiaus nesiliko, kaip žudymas ir užmuszējystēs ant garbēs „szventosios religijos“. Pirmiausiai īsisuko jēzuvitū generolas Lainez su pilna armija ubagaujancziū zokoninkū ī Prancuzijā dēl „siundymo“. Veikiai katalikiszķi ercikiai Guisē's davē pirmā pa-

veizdą žudymo Hugenotiszkių protestonų, užpildami laike dievmaldystės, ant reformūtų gyventojų miestelio Vassy ir jūs nukirsdindami. Paskui jūs sekė popėziszkis komandantas Avignoro, kurs įėmęs miestą Orangės liepė viską, kas buvo nekalikais — senius, moteris ir vaikus — nukankinti, o reformūtūsius kunigus su įpatinga iszkilme sudeginti, kaip tai buvo įpatingai liepta „szventojo tėvo“ Romoje.

Ką aktiszki padavimai isz anų gadynių pranesza, tai turi pripildyti szirdį kožno žmogaus, kurs turi dar gana pajėgų ir garbumo, degancia neapikanta dėl anos gėdingos sistėmos, kurią didkunigiai Romos vadino „platinimu tikrojo tikėjimo“, o kurią istorija ateinančių gadynių sausai vadins tikru vardu: „klasta glamonėjama žmogžudystėmis ir padeglijomis“.

Sztai dėl paveizdos skaitome, jog marszolas isz St. André įėmęs 1 d. rugpjuczio miestą Poitiers, per asztūnias dienas pavėdė jį grobimui ir plėšimui, o visus reformūtūsius be jokio skirtumo liepė pakarti ant langinių rėmų; jog mieste Bar pagal Seinės upę tapė netik nuzurdojami vyrai, moters ir vaikai, bet ir ant jų lavonų tapė atliekamos pasibaisėtiniausios piktadarystos; jog mieste Troyes, kur taip pat ėjosi, karaliszkasis prokuratorius Ralet liepė pakarti savo paties sunų, už prisidėjamą prie naujojo tikėjimo; jog mieste Maçon valdimieras St. Point, kurio palocius stovėjo szale tilto per upę Saonę, kožnasyk, kada vaizino damas, dėl jų palinksminojimo, pustuzinį sugautų reformūtų jų nustumdino nū tilto į upę; jog Blaise isz Montluc, vėliaus Prancuzijos marszolas, nėkadęs kitaip nejodavo, kaip palydimas dviejų budelbernių, ir atvirai gyrėsi, jog nėkūmet negyvenės žmogus, kurs ėsas nužudęs daugiaus Hugenotų už jį.

III.

Provence'je, kur komandieriumi buvo generol-leitenantas Sommerive, iszpažintojai reformūto tikėjimo buvo netik suszaudomi, nukapojami ir kariam, netik užmuszami, užakmentūjami ar atidarymu kraujagyslių nužudomi, netik deginami, gyvi palaidojami ar nū augsztų namų nuszankinami ant jėczių, sustatytų ant ulyczios, bet ir gyviems kapojo pavienius sąnarius ar iszlupinėjo, pilvą praskerdę vidurius pamėtė dėl szunių ir kiaulių, net su nupjautomis galvomis nužudytųjų loszė lyg su skritiniais ir įbadė į kunus gyvoms moterims ir mergoms storus jieszmus, ant kurių jas nūgas taip ilgai nesziojo, iki jos galiaus isz skausmo patrako ir dievui piktžodžiaudamos iszkvėpė dvasė.

Taip traukėsi žudynės per metus iki 12 d. kovo 1592 m., kur tarp prancuzų valdžios ir tarp Hugenotų tapė padarytos suderybos, pagal kurias tiems nelaimingiems prižadėta buvo tegul ne religijos valnybė, tai nors apikanta.

Nežiurint į tai, kad taja vaina tapė supustyta visa Prancuzija, kad daug tukstanczių žmonių nugalabyta, daug tukstanczių kitų į elgetas paversta, ir kad baisybės stokos teisos ir doros karojo ant nelaimingos žiamės, — „tėvas krikszczionijos“ tacziaus prakeikė padarytasias suderybas ir vėl jo lėgatai traukė į Prancuziją, idant ten prigatavyti „pilningą iszravėjimą eretikų“. Parėjo dabar antroji Hugenottų vaina (nū rugsejo 1567 iki 23 d. kovo 1568 m.), ir kad begėdinga valdymierė Katarina Medici veikia po sątaikos suderybų uždraudė po gresmė myrio kožną kitą religiją atskyrus katalikiszkąją, tai dar rudeniop 1568 m. kilo treczioji Hugenottų karė, kur ir popėžius Pijus V į Prancuziją atsiuntė kariumenę po vada savo benkarto, grovo Santafiores.

Szitoje karėje vienok „szventamjam dalykui“ blogai klojosi, ir sątaikoje 8 d. rugpjucio 1571 m. reikėjo protestonams pripažinti pilningą religijos valnybę. Tacziaus popėžius Pijus V galėjo laukti; juk jisai žinojo, kad jaunasis, visai sugedėsis Prancuzijos karalius Karolis IX ir jo motyna laikys savo prižadėjimą „isznaikinsį visus protestonus“, kaip tik ant to proga pasipins; jis žinojo, jog slaptomis buvo viskas gatavyjama ant pasibaisėtiniausios žudynių szventės, kokią tik istorija žino.

„Bartolomejaus naktis!“ Ar jus, tikintiejie krikszczionys jau esate ką girdėję apie tą naktį? Ar jums pasakojo jusų tikėjimo mokintojai, jog aną baisiąją naktį tapė pralietas kraujas 70000 žmonių „ant garbės“ jusų „dievui“, kuri vadina „mylistingu tėvu žmonių“? Ir ar jums tie tikėjimo mokintojai taip-gi pasakė, kad tai „tėvas krikszczionijos“, Romos popėžius Pijus V tą padrebinanczią žmonių auką aukavęs vardan „dievo“, tas „vietininkas dievo“, kurs dėl paszventinimo szitų nelabiausią žudynių su visais savo kardinolais traukė su puiki „pocessija“ į Petrinę bažnyczią, idant dėkavoti „dievui“ už szią garbingą pergale tikėjimo“, kūmet kanulės griaudė nū Aitolų pylies ir ant visų kaukarų liepsnojo džiaugsmo ugnys? Ar tie „mokin-tojai teisybės“ jums spavėdojosi, kad ans popėžius isz didelio džiaugsmo dėlei 70000 gubo eretikų nužudymo paskyrė jubilėjų su neaprybūtais atpuskais, kad jis Prancuzijos karaliui Karoliui IX suteikė garbės varda „Püssimus“ („Dievocziausias“), už tai kad tas pasalas žmogžuda jam padovanojo galvą protestonų vadovo Coligny, įmerk tą į spirītą?

Ar jie jums taip-gi pasakojo, kad ans popėžius Pijus V liepė svarbiausias dėstis anų smaugynių ant abrozų paamžinti rankomis pirmųjų daildarių ir kad ana abrozai dar sziađien matosi karaliszkoje svetainėje Vatikane sostapylėje jusų popėžiaus Léono XIII?

Asz abejoju, ar jūsų tikinczioms duszioms kūmet nors jie butu atidare akis apie tūs ir kitus bažnytinius nelabumus ir nelemtumūs; ir czion, kaip kur kitur, „ad majorem Dei gloriam“ sugadino ir sudarkė istoriją, ir bandė kruvinas piktadarystas Romos iszganymo įrėdnės padaryti prakilniais veikalais tikėjimo.

Kaip toje linkmėje iktūlaik buvo melūjama, tai galime pažinti isz mažų atsitikimų nesenų laikų. Reikia tik pasiskaityti, kaip mūsų tikėjimiszkiejie laikraszcziai be skirtumo stengiasi isz paleigvo sunkią piktadarystą Krokuvos karmelitkų permelūti į su visu „menknėkį apsileidimą“. Tai yra vis ta pati kantri systėmiszka veidmainysta ir melagysta, kuri kūmet tai isz piktadarių ir paiksų tvėrė „szventūsius“ vyrus ir nū kurios negalima ganėtinai žmones persergėti.

Tai buvo dienoje Bartolomėjaus (24 rugpjuczio) 1572 m., ant dviejų rytmetryje, kad Paryžiuje visa karaliaus kariūmenė ir katalikiszka mėscionija ėmėsi už baisingos uždūtės: iszvalnyti „bažnyčią dievo“ vienu smugiu nū visų jos prieszgyinių.

Instrukcija, kurią ercikis Guise su marszolu Tavonnes buvo apsznekęjęs dėl tos nakties, buvo prasta ir aiszki: „Po vidurnakczio kareiviai sustos priesz Louvrę, o nkėsų milicija priesz miesto dumą. Pavieni ukėsų pulkai pasisklaidys po visas miesto dalis. Visi katalikai neszioja kaipo ženklą pažinimo baltą kryžių prie skrybėlės ir baltą raiksztį prie kairės rankos. Kaip tiktai varpas Louvre padūs ženklą dėl muszimo, visi keliai isz miesto turi buti retėžiaus užtraukti ir namai katalikų apszviecziami derviniais žibintuvais. O žalnierai ir miesczionys tūjau įsilaužia į namus protestonų ir viską be pagailėjimo nugulūja, kas tik vadinasi eretiku.“

Retai gal taip pilnai plianai buvo iszpildomi kaip szitasai. Pasalus nutenojimas nelaimingų Hugenottų, kurie buvo supaikę isz priežasties prisiegavimų nelabo karaliaus ir jam patikėję, buvo pilningas. Kad pirm to vadovas protestonų, admirolas Coligny, buvo nužudytas, suskambo varpas Louvre ir per visas gatves garsėjo tukstantgubi riksmi: „Szalin su eretikais! Užmuskite jūs! užmuskite jūs!“ Už valandos visas Paryžius tapė didele skerdyne, ir net karaliszkamjame palociuje tapė szimtai Hugenotiszkų ponų nužudyti. Joks amžius, jokia lytis neapgy nėjo nū patrakimo daug tukstanczių tikėjime pasiutusių, kurie ant įsakmės Romiszkojo žmonių apgaviko pastojo žvėrymis. Ir kada visas Paryžius skendėjo eretikų kraujūse, bėgunai lakstė po visas skrytis siundydami ir ten ant žudymo protestonų, ir taip szventino beveik kožnas miestas, beveik kožnas kaimas savo „Bartolomėjaus naktį“.

Bartolomėjaus naktis visus dar gyvais Prancuzijoje likusius eretikus įvarė į abejonės karę, ir išz naujo ilgmetinės kruviaos vainos pustyjo nelaimingąją szalį.

Pasiutęs už tokį prieszingumą „szėtono ir jo gaujų“, Pijaus ipėdinis, Sikstus V, liepė savo jezuvitams, domininkonams ir kapucinams visur skelbti kryžiaus karę ir apgarsino „dievui paszventintu darbu“ nužudymą protestonų draugo Heinrichio išz Navarros (vėliaus Prancugijos karalians) bei jo tikėjimo draugų be jokio skirtumo, — „nors jie taptu ir miege užtikti.“ Tiktai 1598 m. Heinrichio IV išzleistas „Ediktas Nantiszkis“, kuriūmi protestonams tapė tikėjimiszka valnybė patikrinta, sugrąžino nualsintai szalei tūmitarpinę sataiką ir romą.

Jeigu akvyvaizdoje szitokių istoriszcai paliudytų netikumų bažnyczios kas nors mus istabina, tai yra szaltoji begėdingystė, su kuria plunksnaberniai Romos mums dar sziađien nori melūti, jog Romos išzganytinė irėdnė rupinusi „iszganyimą“ žmogiszkosios veislės pagal mislį Jėzaus. Roma rods išzganė milijonus žmonių, vien tiktai nū — iszminties, lobių ir gyvasties.

Vieszpataujant Liudvikui XII vėl pakilo per popėžų Urbaną VIII sukurstytais eretikų persekiojimas Prancuzijoje, ir vėl tukstancziai kraugėriszku budu tapė žudyti ir po 14 mėnesių apgulimo tapė per iszalkinimą paimta taip-gi svarbiausioji gintuvė protestonų. La Rochelle. „Szventas tėvas“ Romoje isz to smarkiai linksminosi ir raszė savo krikszczioniszkaime džiaugsme karaliui: jis pasitikiąs, „kad Liudvikas arcziausiam laike isznaikinsis ir visus dar likusius eretikus“. Toji apasztaliszkoji viltis turbūt butu įvykusi, jeigu Anglija nebutu energiszcai užsisistojusi už gyvastvą ir valnybę „dar likusiųjų eretikų“.

Už tai popėžius Klėmens X nudžiugo matydamas, kad „vienintėliai iszganytingoji“ religija tapė įvesta visose szalyse Prancuzijos per dragunus. Su pagelba paskilbusios sugulovės Maintenon, savininkės nemažiaus paskilbusios „doriszkos aukso rožės“, jezuvitai mokėjo valiuti paleistuvingą ir dievotybe patreszusį karalių Liudviką XIV, ir jau 1670 m. protestonai karaliszka įsakme tapė apiplėszti beveik nū visų ukėsiszkų tiesų. Kad tai nėko negelbėjo, žengė prie žinomųjų „dragunad“, anų žvėriszkiausių, nelemcziausių prievartos irankių, kurie vėliaus ir Austrijoje tapė stropiai panaudoti, idant žmonės „paversti į katalikus“.

Ant protestoniszkių szalių užplaukė žalnėriai, kurie savo plėszimais ir visokeriopomis prievartomis atvedė gyvontojus į desperaciją, arba, beveik vis tiek, į „prisivertimą“. Galiaus popėžius Innocentas XI prisūkė dangumi papaikusį karalių ant to, kad 22 d. spalį 1685 m. jisai su visu pakasavojo žinomąjį „apikantos Nautiszki ediktą“ ir uždraudė pildymą protestonisz-

kojo iszapžinimo „po gresme myrio ir konfiskatos turtų“. Nagis užveszėjo kruvina sėkla inkvizicijos visose Prancuzijos dalyse ir po vada fanatiszkų kuningų smarkavo ir siuto karaliszkos gaujos karstymais, prigirdymais ir sukimais prie rato pagal pilningą Romos tikėjimo dukimą anūse bėdnuose ir tykiūse valsčziūse, kurie nėko daugiaus netroszko, kaip viernos liktiesi savo sielai.

Perdėtinis anų Romos „misijonorių“, arkikuningas Langlade, visur kraugėriszkume buvo pirmas. Jis netik tūjau liepdavo visus suimtus protestonų kuningus pakarti ar sukti prie rato, bet pasinaudojo dėl vyrų, moterių ir vaikų iszmisliausiomis torturomis, kad jūs priversti iszdūti savo tikėjimo draugus. Vienu isz jo mylimiausių įrankių buvo įsprausti deganczias žarijas rankosna suiminių, arba apvynioti pirsztus medvilnėmis, alyvoje mirkytomis, kurias potam uždegdavo. Taip-gi jis turėjo patieką atimdamas eretikiszkams vaikyscziams vyriszskumą.

Kada asz skaitau tokias buitės apicziupaus „atvertimo“ — o istorija katalikų bažnyczios jų visų neįstengia iszskaityti, — tai su jūksmu turiu atsiminti musiszkių Rombernių, kada jie, lyg aniolai patrubocziai, su iszpustais žandais pasakoja geriems žmoneliams apie „labai didelį pasiplitinimą“ „vienintėliai iszganytingosios“ bažnyczios czion ant žiamės. O, isz tiesų ji labai placziai iszsiskėtojo, ta „geroji, pagūdžianczioji motyna“, ji geležiniaiais pentinais apkabino gerklių žmonijos ir taip ilgai smaugė ir galabyjo iki nū žiamės į žiamę virsz milžiniszkų degėsių ir kapinių tiktai kimus balsas mirtinos baimės beatsigarsėjo: „Asz tikiu!“

Panaudojant anūs baises įnagius gąsdinimo, prievartos bei naikinimo, kuriais Romos bažnyczia „vertė“ į tikybą, butu galima buvę pusę szvieto priversti įtikėti kad ir į szventąjį jautį senųjų aigypciečių. Už tai, jus tikincziųjų duszios, kad jų diejie ponai giriasi akyse jųsų apie beveik dvitukstantmetinę klotį Romos tikėjimo darbavietės, pasiklauskite jų ir apie įrankius panaudotus, ir kad jums tada suteiks dievotą atsakymą: „Galybė dvasės szventos tūs visus stebuklus padarė“, tai pasiklauskite, ar szventoji dvasė kalba per kartuves, kardus ir stirtus. Tada jųdiejie ponai labai szventai nusiminę mirkeczios dangun ir nėsžinsis szalin. —

Kruvinos skriaudos kuningų ir kareivių privertė vėl Prancuzijos protestonus prie kovos isz visų pastangų, kurioje daugiaus kaip szimtas tukstanczių žmonių nugalūta ir keturi szimtai miestų, kaimų ir palivarkų sunaikinta tapė. Nežiurint į tai vis nepasisekė iszravėti protestontismą. Daugybės kųpų slapeczia toliaus gyvavo, ir dar 1746 m. tiktai mieste Grenoble tapė per 300 žmogystų nugalabyta už eretikystą. Paskutinė vyriausybinė tikė-

jimo žmogžudysta Prancuzijoje atlikta tapė 18 d. vasario 1762 m. mieste Toulouse's nugalėjant reformūtą pamokslininką Pranaž Rochettę. Nū to jau Prancuzijoje nebuta ganėtinai neszvan-kumo ar kvailybės, kad butu dar užsidegta buvę dėl persekio-jimų eretikų, nežiurint į tai, kad nestokojo raginimų ir siun-dymų iš pusės „tėvų krikščionijos“.

Dėl Romos dievo vietininkystės vis tolyn žengianti civi-lizacija iš tiesų yra didele nelaime; su vargu čia ir ten dar atrastum keletą girtų szaldrų, kurie už keletą mierų gėrimų imtusi „gynioti“ savo „szventąjį tikėjimą“ su tvoriniais mie-tais (basliais), kumet kitados pilningos tautos buvo susiundomos į kovą dėl tikėjimo.

Romos piemenių dudutė, kurios nožmus dudavimas kita-dos paversdavo avis į vilkus, baigia jau szpilpti savo paskutinę giesmę, ir tai labai gerai — avys troksza pastoti žmonėmis.

IV.

Galiaus ant užbaigos pažvelgkiame, kaip Romos bažnyčia „gynioje“ Szpanijoje ir Italijoje „vieninteliai iszganytingąjį“ tikėjimą prieš kožną subruzdimą mislies ir žinios.

Nors inkvizicija Szpanijoje jau nū 1481 m. ir įpacziai lai-kūse pasiutiszkai kraugėriszko generol-inkvizitoriaus Tamo Tor-requemados praryjo daug tukstanczių aukų, tai protestontismas ir ezion rado praeigą, pirmiausiai miestūse Valladolid'e ir Se-villoje, ir iki 1558 m. pasiplatino taip labai, jog „szventam tė-vui“ Povilui IV iš tiesų bangu pasidarė dėl „vieninteliai iszganytingosios“ bažnyczios. Savo brevėje, 15 d. vasario 1558 m., jis liepė generol-inkvizitoriui Fernando Valdez'ui: be jokio atsiziurėjimo naikinti visus protestonus ir protestonų draugus, kad jie butu ir vyskupais, arkivyskupais, patrijarkais, kardino-lais ir lėgatais ar baronais, grovais, marquis'ais, ercikiais, prin-cais, karaliais ir cėsoriais“.

Sziadien tokis įsakymas žudymo visą szvietą pripildytu jūku jūkais — anūmet jis visą Szpaniją pripildė pasibaisėjimu ir szriurpuliais; nēsa ant Szpanijos sosto sėdėjo dievotas budelis Pilypas II, kurs nei valandos neabejojęs įteikė inkvizicijai val-stijos galybę. Ir taip tada vėl prasidėjo sielvartinga gadynė „tikėjimo aktu“, *Auto-da-fes*, kur visūse kampūse Szpanijos stirtai smilko ir kalėjimai bei katorgos prisipildė buvo nelai-mingaisiais, kurių visa kalczia buvo tame, kad jie netikėjo tam, ką liepė kuningija laikydama rankose virvę, kardą ir der-vinį žiebtuvą.

Truksta man vietos ir noro numoliavoti visas szunybes, bėgyje szimtmeczzių atliktas ant szpanų tautos po palaiminimu bažnyczios per „szventąją įrėdnę bažnyczios“; tegul skaitlinės

isztaria savo daugtukstantguba prakeiksmą dėl anų darbų ir dėl anų, kurie jūs atliko, ir dėl anų, kurie laimino.

Szpanijoje pagal nusprendį „szventosios Romo inkvizicijos“ tapė gyvais sudeginta 34658 žmogystų ir 18049 „abroze“ sudeginti, o 488 000 žmogystų tapė prasudyti ant lyggyvastinės koros kalėjimūse ir katorgoje ir ant amžinos begarbės. Szpaniszkojoje Ulandijoje-gi negirdetai siuto žmogžulys ir padegėjas Alba, pakurstomas per popėžių, kurs padovanojo jam „paszventintą“ skrybėlę ir kardą, ir stropiai gelbamas per „Draugystę Jėzaus“. Tiktai ant rinkos miesto Bruksellės tapė daugiaus kaip 18000 žmonių nugalabyta ir provincijose iszgaismo į 100000 žmonių jau tai per budelį, jau tai kovoje.

Tokių kelių Romos bažnyčia Szpanijoje iszlaikė „religiją meilės ir taikos“ ir sunaikino „eretikystę“. Sziądien toje pacioje žiamėje pagal tikslą žydi protestonų ir visai valnos kūpos, nėra aplaiminanti revoliucija suėdė kraujais varvancią smėklą kuningų valdžios ir pasiuntė szkarmalus paskui bėgančius inkvizitoriszkus palavykus per rubežių Szpanijos. —

Ir Italijoje protestontismas iki 1530 m. jau buvo taip dikciai pasiplatinęs, jog tūmet popėžius Klēmensas VII karcziai skundėsi, jog „pasibaisėtinas mokslas Liuterio daugiūse kam-pūse esąs isibrovęs netik tarpan sziaip žmonių, bet ir tarp kuningų ir zokoninkų taip labai, jog paskutinieji savo pamokslais jau užkrečia minią.“ Tatai-gi „ant didesnės garbės dievui“ inkvizicija turėjo pradėti savo darbą, ir popėžius Povilas III įsteigė Romoje 1543 m. pagarbėjusią „kongregaciją szventojo officiumo“, kur szeszi kardinolai buvo generol - inkvizitoriais. Prieg tam visose dalyse Italijos tapė įtaisyti „vietiniai tribunolai“ ir eretikai tapė tukstancziais deginami, prigirdomi, smaugiami arba kitaip kaip „atvercziami“.

Nėkur bei-gi taip kraugėriszkai nesiėlgė kaip Romoje, kur nū 1560—1568 metus neperėjo nei viena diena, kad nebutu keletas eretikų buvę sudeginti ar pakarti, kad nebutu reikėję statyti naujus kalėjimus dėl patalpinimo daugybės aukų, kurių apkruvintas veidas szvelnaus mokslo Jėzaus nebutu reikavęs nū nelaimingos žmonijos.

Szeimyna.

Apyaksa Guy de Maupasant'o.

Važiavau atlankyti savo draugą Simą Roderin, su kuriūmi jau apie 15 metų nesimatęs buvau.

Kitados buvo tai geriausias mano bicziūlis, tų pacių pažvalgų, kaip ir asz, žodžiu sakant bicziūlis, su kuriūmi

tykiai ir ramiai praleidžiame ilgusius vakarus, kuriam apreiskčiame paslaptینگiausius jausmus, dėl kurio, mielai su jūmi besisznecucziūjant, visados randasi kokia nors ipatinga mislis, ipacz jūkinga, originaliszka, kokias pats patraukimas atgabena.

Per daugelį metų mudu buvova neperskiriami. Gyvenome sykiu, sykiu keliandavome, iszvien svajodavome, vienokius turėjome iproczius, vienokias mėgdavome kningas, vienaip suprasdavome tūs paczius daigtus, jūkdavomėsi taip tankiai isz tų paczių žmogystų, kad pagaliaus dyrstelėje vienas į kitą, jau gerai galėjome tarp savęs susiprasti.

Vėliaus Simas apsipacziavo. Vedė netikėtai isz provincijos merginą, atvykusią į Paryžių, kad sav vyrą pasijieszkoti. Ir kaip-gi toji mažoji baltplaukėlė, liesa, su neparangiomis rankomis, su aiszkiomis akymis, bet be jokio ženklvumo, su neiszdirbtu ir neskambiu balsu, panaszi į szimtus tukstanczių kitų tokių pat lėlių, laukianczių isztekėjimo, pataikė pastverti tokį eleganta, taip guvų ir szviesų vaikiną? Ar galima suprasti?

Matomai jis tikėjosi laimės dėl savęs, laimės per isztisą gyvenimą, pilnos prastumo ir saldybių, apglėbime geros, meilios ir isztikimos paczios; ir — mēklyjo tą viską ēsant, aiszkiame žiurėjime tos palszaplaukės mergpalaikės.

Kokiui-gi ji rasiu? Ar dar vis gaiviu, jūkdaraujancziu, linkusiu į jūkus, ar susnudusiu isz priežasties provincijiszkojo gyvenimo? Per penkioliką metų galima visiszkai persimainyti!

Trukys sustojo ant mažos stotės. Kaip tiktai iszlipau isz vagono, pūlēsi prie manės storas žmogus, baisiai storas, su raudona burna ir patogiu pilvu ir, iszskėtęs rankas, suszuko: „Jurgi!“ Pasveikinau jį, bet nepažinau, „Nu, christau, nesuliesėjai“, sumurmėjau stebėdamasi, „Ko-gi nori — atsakė jūkdamasi — gyvenimas geras. maistas geras, naktys geros! Valgyti ir miegoti sztai mano buvimas!“ Žiurėjau į jį, jieszkodamas ant tos placziosios burnos senovinių žymių, žymių mylimųjų. Vienų vienai akys nepersimainė, bet joms tinkamojo žiurėjimo, jau nepatemyjau ir pasakiau pats sav: Jeigu teisybė, kad žvilgis yra

atsispindėjimu mielių, tai mislis szios galvos, nėra jau tapacia misle, ką kitados, misle taip gerai man žinoma.

O juk akys spindėjo džiaugsmu, ir draugingumu, bet neturėjo to greito, inteligentiszko aiszkumo, kaip seniaus, o kuris, lyginai kaip ir žodis, parodo vertybę proto.

— Sztai dvejetas mano vyriausiųjų — umai suszuko Simas.

Keturiolikmetinė mergisczia, jau beveik moteriszkė, ir trylikmetis vaikisczias, apsirengę mokytinių drabužiais, neparangiai ir nedrąsiai prisiartino manėspi.

— Tai tavo? — užklausan tykiai.

— Na taip — atsakė jūkdamasi.

— Daug-gi tu jų turi?

— Penketą! Da trejetas namieje!

Isztarė tai pasidydžiūjancziai, triumphūjancziai beveik asz-gi tūmi tarpu jancziau gailestį drauge su panėka dėl tojo platintojo veislės, kuris lyg truszkis (kralikas) klėtkoje, užsidaręs savo provincijiszkame name, tiktai veisė.

Įsėdome į vežimą, kurį jis pats važnycziojo ir nuvažiavome per miestą, liudną miestą, susnudusį, kurczia, kur nėks nei nekrustelėjo ant gatvių, apart keleto szunių ir dviejų ar trijų tarnų. Kartkarcziais tiktai kokis nors vertelga stovėdamas tarp durių savo kromo nusiimdavo skrybėlę; Simas atsidėkavodavo galvos linkcziojimu, kožną vardu ir pravarde vadindamas, bene tikt to dėlei, kad man parodyti, jog visų gyventojų vardus žinojo. Toptelėjo man galvoje, kad bene tikt mislyja apie deputaciją dėl savęs, tą vienatinį svajojimą užsiraususių provincijoje.

Umai pervąžiavome per miestą ir vežimas įvažiavo į sodą, panaszą į parką, pagaliaus sustojo prieszai namus, su koryczaitėmis (bokszteliais) turinczius pretensiją ant palociaus.

— Sztai mano lindynė — isztarė Simas, kad iszgirsti komplimentą.

— Ale tai puiki lindynė atsakiau.

Ant trepų pasirodė moteriszkė iszsistaipiusi dėl sveczių, susiszukavusi dėl sveczių ir su pagamintomis sznekomis dėl priėmimo. Nebuvo jau tai miklioji ir szviesplaukė mergina, kurią macziau bažnyczioje priesz penkioliką metų, bet stora

moteriszkė viskūmi apsikarsčiusi, viena iš tų moterių, be amžiaus, be budo, be grožybės, be guvumo, be nėko, kas moteriszkę padaro. Buvo tai motyna, prasta, stora, netikusi motyna, pereklė dedanti kiauszinis, kumelė žmogiszkosios veislės, maszina, kuri veisia, nesirupindama apie nėką daugiaus, apart savo vaikų ir savo kningos apie virimą valgių.

Pasakė man, kad esmi mielu svecziu, paskui įėjau į priemenę, kur trejetas trupinių, sustatytų pagal ugį, rodėsi kad jie parengti ant kokių žvalgų.

— O! o! sztai ir kiti, pasakiau.

Simas džiaugdamsi kožną vardu vadino: Jonas, Zofija, Gontranas.

Durys į salioną buvo atdaros. Įėjau ir patėmyjau kampe seną, drebantį žmogų, žmogų sutrauktą paralyžiumi. Ponia Roderin prisiartino: „Sztai mano dėdukas, Tamista. Turi asztūnesdeszimtis ir septynis metus.“

Paskui atsikreipusi drebanczio senuko link, suriko jam palei ausį: „Tai bicziūlis Simo, tėti.“ Senasis pasikrutino, norėdamas isztarti man labą dieną ir, lingūdamas galva, neaiszkei sumurmėjo: na, na, na.

— Tamista esi labai meilus, — atsakiau ir atsisėdau ant kedės.

Ir Simas atėjo jūkdamasi.

— A! A! susipažinai su mūsų tėvuliu. Neapmokamas tas mūsų senis; vaikai turi su kūmi bovintiesi. Ėdrus jis, mano mielas, užsivalgytu ant smert prie kožno valgio. Ap-sakyti negalima, kiek tai jis suvalgytu, kad dūtumei jam valgyti kiek jis nori. Į valgius apsaldintus cukrumi, taip jis akutėmis jūkiasi, tarsi į kokias mergaites. Ale pamatysi, pamatysi. Ką nors jūkingesnio tu neesi dar matęs, veikiai pamatysi.

Paskui nuvedė manę į paskirtąjį dėl manės trobesėlį, kad persirengcziau, kadaži jau artinosi laikas pietavimo. Ant trepų iszsgirdau didelį trempimą; atsigrįžau. Visi vaikai tarsi procesija žaseleėjo paskui tėvą, bene dėl to, kad man pagarbę padaryti.

Prieszai langus mano namo buvo matyti neaprubežiūta lyguma, didžiamaris žolių, rugių ir avių, be jokios kruvelės

medžių, be jokio daigtelio ant apregės, kur akys butu užkliuvusios, liudnas ir prisloginantis vaizdas gyvenimo, kokį turėjo vesti sziame name.

Suskambėjo varpelis. Szaukė pietauti. Nulipau žiamyn.

Ponia Roderin su ceremonija paėmė manę už rankos ir nuvėjova į salę dėl pietavimo. Tarnas įrito senio fotelį, kuris, ką tik tai spėjęs atsisėsti vietoje dėl jo paskirtoje, tūjau žingeidžiai pradėjo apžvalginėti sustatytus ant stalo gardumynus, sunkiai sukdamas savo kretancią galvą nū vieno bliudo iki kitam.

— Nu, pasijūkai, isztarė Simas rankomis trindamas.

Vaikai tūjau suprato, kad tai manęs dėlei yra daromi jūkai išz ēdraus senuko ir visi pradėjo garsiai jūktiesi, tūmi tarpu, kaip motyna, pecziais patraukiusi, tiktai szypsojosi.

— Turėsime szią dieną ryžių su cukrumi — suriko jis seniui garsiai, surietęs pirsztus į triubelę.

Raukszlėtas senio veidas pasidarė aišzkesniu, o jis visas dar labiaus sukrutėjo, kaip ir norėdamas tūmi pasakyti, kad suprato, ką sako ir kad džiaugiasi.

Pradėjome pietauti.

— Žiurėkie — pasznabždėjo Simas.

Dirstelėjo. Senukas nemėgdavo zupės ir nenorėjo jos valgyti. Priversdavo jį prie to, butent dėl sveikumo; tarnas priverstinai įkimszdavo pilną szauksztą į burną, o senis prunksztė energiszškai, kad nenuryti sriubos ir, tokiu budu prunkszdamas, kaip tryksztantis szulinys ant stalo ir ant kaimynų.

Vaikai raicziojosi išz jūkų, o tėvas kantantas nūlatos kalbėjo: „O ką-gi, ar ne jūkingas tas senis?“

Ir per visus pietus apie jį visi tiktai ir rupinosi. Senis akymis ryjo ant stalo sustatytus daiktus, o rankomis nekantriai krutindamas norėjo pasiekti ir pasitraukti arcziaus savęs. Paslenkė bliudus arcziaus senio, kad matyti kepurnėjimąsi ir karsztligiszką norą gauti. Seilėjo prieg tam ant staltiesės ties savimi, iszleisdamas kaip kada kokį tai nežmoniszką balsą. O visa szejmyna džiaugėsi išz jo kankinimūsi bjaurių ir jūkingų podraug.

Davinėjo jam paskui ant torelkos mažyczius szmotelius, kuriūs akies mirksnyje suvalgydavo, kad kūgreicziaus gauti.

Kad daėjome iki ryžių su cukrumi, beveik mėsžlungiszkai drebėti pradėjo. Net sudejavo išz pageidimo.

— Valgei perdaug, szito negausi, — sakė mažasis Gontran'as. Visi pritarė, kad jam su visai nedūsį.

Pradėjo tada verkti. Verkė dar labiaus drebėdamas, o visi vaikai raicziojosi išz džiaugsmo.

Pagaliaus atneszė jam paskirtąją dalelę, labai mažą dalelę: paragavęs tųjų gardumynų nudžiungo ir išz jo gerklės išzsiveržė kurtus, komiszkas, godus balsas, o taipgi pradėjo gerklę krutinti, lyginai kaip antis, kada ryja didelį szmotą.

Pabaigęs pradėjo kojomis trepsėti, kad dar daugiau dūtu.

Gailestis manę paėmė matant torturas tojo Tantaliaus ir asz meldžiau už jį: „Na, dūkk-gi jam dar truputį ryžių!“

— O! ne, mano mielas, — atsakė Simas — kad suvalgytu per daug, tai galėtų jam užkenkti.

Nutilau mislydamas apie tūs žodžius. O dorybė, o liogika, o iszmintis! Jo amžyje! Taigi nedūdavo jam nei pasismaguriūti, vienūtinio dalyko, kurio taip geidė, rupindamiesi apie jo sveikatą! Sveikata! Kągi su ją pradės tas nesivaldantis drebantis daigtas? Sangojo jo dienas, kaip sako? Jo dienas? Kiek-gi tų dienų — deszimts, dvideszimts, penkiosdeszimts ar szimtas? Dėl ko? Ar tai dėl jo? Ar dėl to, kad ilgiaus turėti szeimynoje vaizdą apsilsnėjusio godumo.

Jau jam nebuvo ką veikti sziamė gyvenime. Vienas noras pas jį liko, vienų vienatinis pasigėrėjimas; kodėl-gi jam visiszkai to nesuteikti, nedūti taip pasismaguriūti, kad nū to mirtu.

Po ilgo kazyriavimo, nuėjau ilsėtiesi į savo grinczią ant virszaus: buvau nuliudęs, nuliudęs, nuliudęs!

Atsisėdau palei langą. Išz lauko nėko nebuvo girdėti apart lengvaus, szvelnaus, labai dailaus cziulbėjimo pauksztelio, kur ten toli medžiūse. Tas pauksztis bene to dėlei taip tykiaiai nakezia giedojo, kad užmigdyti savo snaudžianczią ant kiauszinukų pataitę.

Ir pamislyjau apie penketą vaikų vargszo mano bicziūlio, kuris toje valandoje turėjo sznarpsztį greta savo netikusios paczios.

V. D.

Nemirtinumas pajiegos.

Pagal prof. D—rą. L. Büchnerį.

Gamtoje nėra nepažįstama, nei nū medegos, nei nū pajiegos, nei nū mekanizmo triuso.

P. A. Secchi.

Joks vėjelis nedvilteli, jokia vilnis nepleksteli į krasztą, idant judėjimas netrūkteltų per visatą.

H. Tuttle.

Iš nėko jokia pajiega negali pasidaryti.

Liebig.

Taip-pat nepagamintina, taip-pat nepažįstoma, taip-pat negaisztanti, taip-pat nemirtina, kaip *medega*, yra ir su taja sukabintoji *pajiega*. Begaliniam daugume prikerpta prie begalinio daugumo medegos, perskrieja jį labai augštoje sujungmėje su taja ir kaip toji nenūalsų ir nėkados nepabaigtiną aplinkbėgį ir iš jeib kokios formos ar sujungmės ji vėl išsiskiria tame pat daugume, kokiame ji buvo įėjusi. Kaip neabejotina buitimi yra, kad medega negali būti iš naujo pagaminta arba panaikinta, o tiktai permaityta, tai reikia už pilnai pastovų patyrimą pripažinti, jog nėra nei vieno atstikimo, kur pajiega taptų pagaminta iš nėko arba pavesta į nėką, kitaip sakant *pagimdyta* arba *panaikinta*. Visur, kur pajiegos apsireiškia, galima yra jas atsekti iki jų *szaltinių* t. e. galima parodyti, iš kokių kitų pajiegu arba veikmių pajiegu tapę yra išgauti tiesiog ar per atmainas tam tikras daugis pajiegos. Tos atmainos neįvyksta pagal tikslą, bet pagal įpatingus equivalentus arba lygsvarybės skaitlius taip labai, kad prie to nei mažiausias daugis pajiegos negali prapulti, lyginai kaip prie atmainų medegos nei mažiausias daugis medegos.

Jeigu nemirtinumas arba išlaikymas medegos nū beveik vieno szimtmecio yra moksliszkai patikrintu ir žinomu dalyku, tai nėra tas pats su nemirtinumu arba išlaikymu pajiegos, ką nežiurint į didelę prastybę, net akivaizdumą mokslincziai teuztėmyjo tik pirm keturių ar penkių deszimčių metų, — ne be to, kad naujoji teisybė pradžioje nebutu turėjusi ristiesi su beveik nepergalimomis kliutimis dėl jos visatinesnio pripažinimo. Prasta ir akivaizdžia (įžiuroma) mes ją vadinome, dėlto kad pirma be nėko daugiaus jau išplaukia iš prasto apdumojimo apie prietaikmę priežasties ir įvyksnio, ir kad vienintėlis atsitikimas, kur principas išlaikomumo pajiegos taptų įžeistas, turētu patelkti galutinę

prapultį viso judėjimo ant szvieto; antra, dėlto kad įstatymas nesunaikintinumo medegos savyje talpina įstatymą nesunaikintinumo pajiegos. Kad Lavoisier 1774m. atidengė esybę sudegimo ir į vietą phlogistono arba ugnimedegės padėjo oxygėną, tai sakinyš apie nemirtinumą medegos ir apie amžinumą arba nesunaikintinumą atomų isztekėjo tiesiok isz rezultatų svarstyklių. Jeigu anūmet jau butu buvę tokios nūmonės, kaip sziaūdien, apie prietaikmę pajiegos bei medegos, tai, sakinyš apie nemirtinumą pajiegos tūjaus butu isz to kaipo neatbutina pasekmė turejės iszsiplėtoti. Nėsa kada-gi pajiegos visatiniausioje prasmėje perstato ipatybes medegos, per kurias judėjimas bei atmainos pareina į gyvastvą, tai isz savės aiskzu pasidaro, kad ir visa gamtoje ēsanti pajiegu daugybė, ar ji butu besiilsinti ar gyva, turi sav lygia liktiesi, t. e. negali nei pasidauginti nei pasimažinti. Bet kada-gi gamtažiniai yra neiszsitikincziais žmonėmis ir tiktai pripažįsta tai teisingu, ką galima iszrodyti eksperimentu ar aprokavimu, ir kada-gi toli sunkiaus yra, mierūti ir aprokūti pajiegas, neigu pasverti medegą, tai aplinkbėgiui medegos analiogiszkas arba atskantis aplinkbėgis pajiegu pasiliko paslėptu dar ilgiaus kaip pusę szimtmeczio, iki 1837 m. pirmiausiai *F. Mohr* savo straipsnyje „Apie noturą szilumos“ jį aiskziai pažymėjo. Paskui jį ėjo 1842 m. *R. Mayer'is*, kuris pirmas aprokavo mekaniszkąjį aeq ivalentą szilumos, ir paskui tąjį vėl anglas *Joule* (1843—49), kuris, nėko nežinodamas apie savo pirmtakunus, darė ilgmetinius mėginimus apie prietaikmę szilumos ir triuso arba szilumos ir judėjimo ir szitais mėginimais pakylejo atmainas pajiegu į neužginczyjamą mokslo sakinį. Bet tiktai bėgyje penkių iki szeszių deszimzių metų ir po to kaip *L. Büchneris* iszleidęs buvo jau seniai savo veiklą „*Kraft und Stoff*“, szitas mokslo sakinyš tapė pripažintas ir dėl kitų pajiegu ir darodytas ir sziaūdien džiaugiasi taip neužginczyjamu pripažinimu, jog jis, kaip *F. Mohr* sako, pastojo keliarode žvaigžde, pagal kurią szių dienų gamtažinys pakreipia savo kursą.

Pagal szitą mokslo sakinį joks judėjimas gamtoje nepareina isz nėko arba nepavirsta į nėką, ir kaip medegiszkame szviete kožnas atskiras pavidalas tik tūmi patikrina

savo buvį, kad jis semia išz milžiniszkojo, amžinai sav lygiu pasiliekančio medegos isztekliaus, taip kožnas judėjimas semia priežastį savo buvio išz neiszmierūtino, amžinai lygaus pajiegu isztekliaus ir išz czion paskolintąjį pajiegu daugį ankszcziaus ar vėliaus sugražina atgal visumai koku nebuk budu. Ap-sireiszkimas judėjimo rods gali pastoti *slaptu*, t. e. ant va-landos pereiti į *nurodantį* paslėptumą, bet tūmi jis dar nėra pražuves, o tiktai perėjęs į kitus kokybiszkai atskirus, vienok-gi aequivalentiszkus arba lygvertybinius pajiegos buvimus, išz kurių jį vėliaus vėl iszeina koku nors budu. *Prie szito pereigio jį, jeigu persimaino, daugiaus nėko nėra padariusi, kaip perkeitusi savo pavidalą.* Nėsa pajiega visatoje gali pri- imti labai įvairias formas, vienok-gi dugne ji visūmet liektisi ta pati. Tos įvairios formos gali pereiti viena į kitą, vienok, kaip jau mostelta tapė, be pražeidos ir pagal įstatus aequi- valencijos arba lygvertybės, taip jog suma ēsancziosios pa- jiegos negali nei pasidauginti nei pasimažinti, ir jog tiktai sumos atskirų formų atmainingos yra.

„Ėsantysis pajiegos daugis“ — sako autorius straipsnio apie įstatymą iszlaikomumo pajiegos Westermann'o: „Unsere Tage“ — „pasiliekti neatmainingas. Mes galime jo efektus pagal savo tikslą mainyti, ale tiktai kokybiszkai (qualitaty- viszkai); jo-gi daugyje joku budu nėra galimas nei pasi- dauginimas nei pasimažinimas.“

Mokslas fizikos arba mokslas apie pajiegą, jos per- mainas ir perkaitas mus supažindina su septyniomis ar asz- tūniomis pajiegomis, kurios, prie medegos kabėdamos ir ne- perskirtinai su taja sumegztos, „žiedžia ir budavoja szvietą“. Jos vadinasi pajiega svarybės arba visatinas massų pritrau- kimas arba taip-gi mekaniszką pajiega, sziluma, szviesa, elektrybė, magnasybė, affinitas arba kemijiszka gentybė, ko- hēzija ir adhēzija arba molekiuliszkas pritraukimas, molekiu- liszkoji pajiega — išz kurių tarpo svarybė, kohēzija ir kemi- jiszka gentybė esti taip-gi paženklinamos kaip o taip vadinamos besiilsinczios pajiegos arba įtemptinės pajiegos, o kitos kaip o gyvos pajiegos arba kaip o judėjimas atomų ir molekiulų. Beveik be jokio iszskyrimo szitos pajiegos gali buti viena į kitą perkeistos, ir tai tokiu budu, kad prie to perkeitimo

nēks neēina pražutin, bet kad naujai pasidariusioji pajiega esti aequivalentiszka arba lygvertē perkeistajai ir kaipo savistovē pajiega na-gi vėl gali iszplētoti naujas veikmes. Visatoje, isz kurios mums neiszsemiama pajiegos iszteklus sravena, pajiegos yra pririsztos prie dangaus gumulų, tankiausiai pavidale szviesos bei szilumos saulinēse arba stoviose žvaigždēse, kaip mekaniszka pajiega plianētose, kurios rieda aplink savo vidurinį gumulą, kaipo kemijiszka differencija, kohēzija ir magnasybē pasveriamoje medegoje szvietgumulių.

Isz *permainomumo* arba taip vadinamo *perkeistimumo pajiegu* mes keletą paveizdų privesime:

Sudegimu arba iszlyginimu kemijiszkos differencijos pasidaro sziluma ir szviesa. Sziluma toliaus kaipo garas persikeicia i mekaniszka pajiega, kuri ex-gr. garinėje maszinoje sunandojama tampa; ir mekaniszka pajiega isz savo pusės gali vėl trynimu buti atgal permainyta i szilumą ir magnaso-elektriszkoje maszinoje net atbulai pereiti i szilumą, elektrybē, magnasybē, szviesą bei kemijiszka differenciją. Viena isz tankiausių pajiegos perkeitų yra permaina szilumos i mekaniszka pajiega ir atbulai. Trinant du medūgaliu vienas i kitą galima yra pagaminti szilumą ir užsidegimą. Kad, prieszingai, užkuriame garinę masziną, tai atbulai szilumą permainome i trynimą ir judėjimą. Permainymas szilumos i mekaniszka judėjimą ir atbulai gali buti ižiuriamiausiu budu paaiszkintas geležinkelio trukyje. Degimu pagamintoji sziluma lokomotyvoje persimaino i judėjimą vežimų, kuris, su bremza umai apstabdant, vėl atgalios persimaino i szilumą, kurią iszdūda dūmai ir kibirsztys.

Kūmet mes garinėje maszinoje deginimu anglių kemijiszka differenciją perkeiciame i szilumą, kuri isz savo pusės vėl persimaino i mekaniszka pajiega, tai mes permainome atbulai mekaniszka pajiega i szilumą, kada mes leidžiame jai varyti ratą, kuris suka didelį medinį kėgelį glūdiniame kiaurame metoliniame kėgelyje. Szitas iszjla iki tokiam laipsniui, jog mes tokiu budu istengiame, su pagelba pajiegos vandenpūlio, upės, vėjinio maluno ir tt. apszildyti grinczią!

Szaujamame parake guli kemijiszkos gentybos nepakintos szaligreteje. Kaip tik prieina uždeganti kibirsztis,

kemijiszkoji differencija izsilygina, ir sziluma, szviesa bei mekanikiszka pajiega už tai iszeina virszun.

Voltos stulpe kemijiszkoji differencija tarp cinko ir oxygėno persimaino į elektriszką srovę, ir szitoji ant perdavimo vielos gali pasirodyti kaipo sziluma ir szviesa arba-gi vėl kaipo kemijiszka differencija (treszimo cellėje).

Elektriszkoje maszinoje mekanikiszka pajiega rankenos, sukanczios plotvę, kuri tai pajiega pati isz savo pusės priguli vėl nū izlyginimo kemijiszkos differencijos (respiracija), tampa permainyta į elektriszką įtempimą ir srovę, ir toji pagal aplinkybes gali vėl pasirodyti kaipo pritraukimas (mekaniszka pajiega) arba kaipo szviesa, sziluma ir kemiszka differencija.

Angliszkas phyzikas *Grovė* subudavojo apparatą, kuriame jisai isz *szviesos* kaipo pradinės pajiegos iszgavo vienlaik *penkias* kitas pajiegos veisles (kemijiszką veikmę, elektrą, magnasybę, szilumą ir judėjimą). Juk galima beveik priimti kaipo įstatą, kad, pažadinant kokiam nors daigte įpatingą pajiegą, prieg tam ir visos kitos pajiegos pasirodo veikiancziomis. Paelektrizūjant, sakykiame, antimoniumo sulphuretą, tasai vienlaik pastos *magnasūtū*, *sziltū*, *szvieczianczinū* (kada sukretenimas pereina per tam tikrą rubežių), *pajudintas* per izsiplėtimą ir *kemijiszka veiklus* per izsidėstymą, prie ko mat *szeszios* įvairios pajiegos pereina veikmėn. Tas pats įvysta paelektrizūjant *nauges* (metolus); tiktai ką yra abejotina, ar jųse izsvysta ir kemijiszkas izsidėstymas.

Prie visų szitų permainos processų abipusiai sunaudoti pajiegos daugiau atliepia vienas kitam tikrų tikriausiai. Su pagalba elektriszkos srovės galima, dėl paveizdos, izsdėstyti vandenį į jo sudėtinės dalis vandendarį bei oxygeną ir tiek tų abiejų dujų padaryti, kad jų sudegimas lyginai tiek szilumos patieks, kiek elektriskajei srovei, kuri tapė sunaudota, yra aequivalentiszka arba lyvertu.

Susimuszant daigtams vienas į kitą mekanikiszkoji pajiega paprastai persimaino į szilumą, kaip tai galima yra

patēmyti ant geležies, kalvio kuju įkaitintos, arba ant elastiszkų, vienas priesz kitą bėganczių skritulių (ex. gr. isz szvino), kurie per susitrenkimą *iszyla*, kūmetgi elastiszki daigtai (ex. gr. billardiniai skrituliai) neįszila, už tai kad jie panaudoja me'anikiszkąją pajiegą ant atgal atmuszimo. Arba kada kanūlinė kulka užgauna szalį pancerinio laivo, tai szvysterintis žaibas ir matomas įkaitimas užgautosios vietos paženkliną, kad susimuszimas pavertė judėjimą kulkos į smarkią kaitrą, arba kad visas judėjimas pasidarė sziluma. Jeigu du dangaus gumulu susikultu vienas į kitą — koks nūtikys jau taip pat tankiai įvykęs yra, kaipo dar jis įvyks — tai per susitrenkimą turētu pasidaryti szilumos daugis, kurio pakaktu, idant visą massą tų paszvieczių vėl atgrąžinti į jų pirmapradinį padėjimą, tai esti pasklaidyti į garą.

Taip pat kaip susimuszimas, mekaniszkąją pajiegą spudo arba sutirsztinimo padaro szilumą, kaip tai lergviai dūdasi užtemyti pneumatiskame ugndalykė ar monėtų darytuvėse. Visos daigtų molekiulos, viena prie kitos prisirtindamos, pavalnyja szilumą arba pajiegą, kuri jūs pirma buvo atskiroje laikiusi — per ką kaitrą pasidaro. Ne be tikrybės mes visą ėsanczią visatoje szviesą ir visą szilumą skaitome už paeinanczią isz szito szaltinio, kaip juk visatinai paprasčiausioji forma, kokioje pajiega apsireiszkia, yra szviesa ir szilumą vidurinių paszvietgumulių. Visos ant žiamės atsirandanczios pajiegos, vis tiek ar organiszkame ar beorganiamе szviete, gali ir turi buti, tiesiok ar ne, iszvedžiojamos nū spindulių saulės. Tekantysis vandū, pucziantysis vėjas, einantiejie debesiai, griaudžiantysis griautinis ir blyksterintis žaibas, pūlantis lietus, sniegas, rasa, szirksznis ar ledai, ugis augalų, szilumą ir judėjimas gyvuliszko bei žmogiszko kuno, degsnumas malkos, akmeninės anglies ir tt., ir tt. dūdasi tiesiok nū saulės iszvesdinti. Sudeginimo malkos ar akmeninės anglies gali visas daugis kūmet tai pragaiszusios ir tūse daigtūse sugaubtos saulinės szilumos vėl eiksztėn pareite. Pajiega, su kuria lokomotyva lekia, yra laszu saulinės szilumos, per masziną į darbą apverstos, lyginai taip pat kaip triusas, kuris smagenyse galvocziaus

tveria mislis arba rankoje darbininko vinis kala*) Milžiniszkoji pajiega, su kuria tuneliais pas Mont Cenis ar Szv. Gotthardo tapė pradurti per augszcziausius kalnus, nėra kūmi kitu, kaip permaintytoji, i mekanikiszkaį judėjimą perkeistoji saulės sziluma. „Sziluma, su kuria mes savo triobas apszildeme,“ sako *Liebig*, „yra sauline sziluma, szviesa, kuriaje mes naktį pavercziamo i diena, yra nū saulės paskolytaja szviesa.“ Szviesa, kurią saulės siunczia ant paszvieczų, per jas apszviesų, szviesos neperleidžianczų, nepragaisztą ant tujų, bet persiverczia i szilumą, kūmet atbulai pakylėta sziluma apsireiszkią kaipo szviesa ant apszildytų daigtų, kaip tai galima yra lengviai patėmyti ant kožnos, anapus tam tikro rubežiaus įkaitintos geležinės lazdos.

Magnasybė gali magneso-elektriszkoje maszinoje apsireikszti kaipo elektriszka srovė, o toji vėl daugelyje kitų formų.

Svarybė tiesiok pasirodo kaipo mekanikiszka pajiega ir kaipo tokia gali tūjau i visas jau miketasias formas pervesdinta tapti. Ant kožno sieninio dziegoriaus (dziegoriaus su pendulum'u) galima tėmyti, kaip svarybė netik i judėjimą, bet ir i szilumą permainoma pasiliekti, kada - gi dziegorinės dalys tryniojimusi suszįla.

Retai kada tokiūse atsitikimūse tam tikras daugis pajiegos persimaino pilnai ir visiszka i kitą pajiegą, bet dalis

*) 1857 m. pas Murray Londone iszėjusiam apraszyme gyvenimo garsaus angliszko geležinkelų inžinieriaus Jurgio Stephenson'o (gim. 1781, mirė 1848 m.), randasi szitas akyvas pasakojimas: „Nedėldienyje, kada bardžiuliai tik ką buvo isz bažnyczios parėję, jie kruvoje sustoję buvo ant terrasos artymais gelžinkeldvario (Drayton) ir žiūrėjo i lekiantį pro szalį geležinkeltruki, kuris paskui savę paliko ilgą liniją balto garo. „Na“, tarė Stephenson'as i *Buckland'a* (žinomąįi tėologijiszką gėologą), „asz turiu klausymą dėl tamistos. Ar gali man pasakyti, kokia pajiega varo tą truki?“ — „O-gi“, atsiliepė užklaustasis, „asz mislinu, tai daro viena isz tamistos storgų maszinų.“ — „Bet kas varo szitą masziną?“ — „O! turbūt koks įgudęs lokomotyvvedis isz Newcastle!“ — „O ką tamista mislytum apie saulinę szviesą?“ — „Kaip tai tamista iszguldai?“ pasiklausė daktaras. — „Nėkas kitas nevaro masziną,“ tarė didis inžinierius; „tai yra szviesa, kuri nū deszimttukstantmeczių sukranta pasiliko i žiamę — szviesa, kuri tap per augalus susiurbta ir reikalinga buvo, idant tie laikūse savo augimo butu galėję angliadarį paversti i vieta buvį, ir kuri dabar, po to kaip ji palaidota tukstantmeczius iszgulėjo viduriūse žiamės angliniūse laukūse, vėl ant rikeztės iszneszta ir iszvalnyta pastoja, idant tarnautu didiems mieriams žmonijos, kaip czion toje maszinoje!“ Isztūkro dėl ano laiko labai pastebėtinas ir pilninga bei naują lauką mokslų su vienu sykiu apszviecziantis iszsitarimas!

jos ar pereina į kitokias pajiegas ir nebuna patėmyta ar su visu nepersikeičia. Garinėje maszinoje, ex-gr., didelė, juk ir toli didžiausioji dalis pagamintos szilumos nepereina į mekaniską pajiegą, bet pasprūsta kaip sziluma su isztekančiomsiomis tvaikomis ar su kondensacijos (sutirsztėjimo) vandeniū ar per atvėsimą dalių maszinų. Ugniniūse ginkluose rodosi, lyg kad dalis mekaniskos pajiegos pražūva; bet tik rodosi, jog ji prapūla ir dėl veikmės ar dėl tam tikro mierio, kada-gi pirma panaudojama esti dėl apszildymo strielbos vamzdžio ir antra dėl pagaminimo balso. Taip - gi elektriszkoje maszinoje dalis pajiegos prapūla į plotmę, į trynimosi dalykus ir tt. Zodis „prapūla“ yra vienok netikęs aptarimas; nėra visūse tūse ir tolygiūse atsitikimūse nei mažiausioji dalelė pajiegos visiszkai (absolūtiszkai) arba dėl visatos neprapūla, o tik prapūla dėl tam tikro mierio ir ant pavirszutiniszko tėmyjimo rodosi pranyksta. Isz tikrųjų - gi sutelktoji pajiega priėmė tik įvairias formas, kurių suma turi būti lygverti anai pajiegai. Visatinai visos formos pajiegos ir judėjimo *pilningai* ir *be liekanų* gali būti permainytomis *į szilumą*; prieszingai sziluma kožnasyk gali tiktai *isz dalies* į kožną isz kitų formų pervedama būti. Paveiktų, kuriais tūs sakinius galima pavienam darodyti, yra nesuskaitomas skaitlius gamtoje; jie visi susitinka sakinyje: *pajiega negali būti nei sutverta nei sunaikinta* — isz kurio sakinio iszplaukia nemirtinumas pajiegos ir negalėjimas, kad ji kaip tokia turētu pradžią ar pabaigą. Pasekmės tos naujai atrastos gamtinės teisybės yra lygios toms, kurias įgyjame isz nemirtinumo medegos; ir abidvi kruvoje nū amžių amžių ir ant amžinuųjų amžių daro aną sumą apsireiszkimų, kurią mes *szvietu* vadiname. Szale „aplinkbėgio medegos“ stojasi „aplinkbėgis pajiegos“ kaip neatbutinas korrėlatas arba kaip neatbutinai reikalingas papildymas ir pamokina mus, kad nėks nepasidaro ir nėks nepranyksta, ir kad paslaptis gamtos ilsisi amžiname, savyje ir per savę neszamame skritulyje, prie ko priežastis ir įvyksnis sukabinti yra be pabaigos ir be pradžios. Nemirtinu gali tiktai būti, kas buvo amžinu; ir *sutvertu* arba *pasidariusiu* negali būti, kas nemirtinu yra!

„Visur yra permaina, nėkur sunaikinimas. Organizskame, kaip fizikiskame szviete, gyvūse kaip mirusiūse daigtūse yra amžinas judėjimas. Absoliutiszko atsilsio nėra. Viskas mainosi, ir isz prėglosties dulkių pasikelia be paliovos nauja gyvastva“ (Tyndall).

Dėl apsvartymo szitos naujai atrastos gamtinės teisybės ir jos pasekmių be abejonės yra labai žingeidu iszgirsti, kad anūmet *Voltaire*, kaip žinoma smarkus prieszginys mokslų savo materialistiskai sūkiancziųjų vienžiamųjų ir viengadynieczių, nereikalavo nū jų nėko geresnio, kaip tiesiok *szitos* darodos visatiszkumo gamtos pajiegu, idant persiliudyti galētu. „Materialistai“, sako jisai žodis į žodį raszte *Traité de Metaphysique, ch. II*, „turi tarti, jog judėjimas nėra perskirtinas nū materijos. Už tai jie toliaus yra priversti sakyti, kad judėjimas nėkados negali pasidauginti ar pasimažinti, jie turi pripažinti, kad szimtas tukstanczių žmonių, kurie su sykiu ima judėti, ir szimtas iszszautų kanūlinių szuvių nepagamina jokio naujo judėjimo gamtoje.“ Na - gi szitoji daroda, kurią *Voltaire* laikė už taip negalimą, ir kūrįja jis norėjo atidengti nėkingumą (absurdiszkumą) materialiszkosios pažvalgos, *musų gadynėje tapė pilningai pritięta!* Kaip daugeliui tolygių, taip vadinamiems materialistams po kojų paristų reikalavimų lyginai taip pat atsieis ateitėje!

Vandeninio voro oriniai burbulai.

Vandeninis voras, kuris perleidžia didumą laiko po vandeniū, nesziojasi oro burbulą dėl kvėpavimo ant apaczios savo kuno, ir kada tas oras susivartoja, tai voras ateina ant pavirszio, kad igyti daugiau. Jis įstengia nesziotiesi oro burbulą, dėlto kad apaczia jo kuno yra apdengta plonais plankeliais, taip angsztai sužėlusiais, jog pavirszsinis slūgsnelis vandens nepersigeria per jųs, norint oras ten įeina, ir tokiu būdu oras tampa pagautas tarp plankų. (*Youth's Companion*).

Brėžukai ir spilgos.

Maži rods tai daigtai, bet labai naudingi dėl gyvenimo reikalų. Brėžukai (zapalkos) ir spilgos yra paprascziausiai

daigtais kasdieniniame gyvenime, ir dėlto retai mes apsistojame mislymis prie jų. Brėžukai, braukimu uždegamieji, pirmu sykiu tapė padaryti 1828 m., o pirm to laiko jūs uždegdavo kibirkštis, įskelta titnagu bei plienu — labai neparankia metoda. Sunku yra pasakyti, kiek milijonų brėžukų ant dienos esti padaroma, bet kad paskaitysi daugybę žmonių jūs vartojančių, tai visa suma yra išgąstinga. Regisi, jog tiktai New-Yorko mieste yra suvartojama daugiaus kaip 20000000 brėžukų per 24 adynas. Ale brėžukai yra tokie menki daigtai, jog nėks, rodosi, apie jūs nei nepamislųja. Nū paprastos tri-colinės balanės gali buti padaryta į 186000 brėžukų, o vienok ir prie tokio skaitliaus tampa labai daug lentų suvartota išdarbystoje brėžukų.

Spilgos jau yra paminėtos aplink 1483 m., bet tiktai pradžioje 19-to šimtmečio jas ėmė išdarbiauti su maszinomis. Senoviszkas budas dirbimo kožnos spilgos su rankomis turėjo buti labai bodus, ir turbūt žmonės buvo apie jūs labiaus rupestingi, kada-gi jos buvo brangesnės tūmet neigu dąbar. Tankiai esti nusistebinama, kas pasidaro iš pamestųjų spilgų, vienok tai sunku yra pasakyti. Spilgos dirbamos pereina per keturioliką atskirų operacijų, ir daug yra triuso prie kožno processo. Spilgos darosi iš žalvario, potam jas patraukia skardu (cina) ir pabaltina, ir kasdien milijonai spilgų yra padaromi, Kada-gi spilgą galima daugiaus negu sykį vartoti, tai skaitlius jų suvartojamas nesusilygina su skaitliumi brėžukų, taciaus reikia mylių vielos (drato) kasmet jų išdirbystoje. Kaip brėžukai, taip spilgos yra maži daigtai ir mažai kas apie jūs mislyja; bet kad prireikia spilgos ar brėžuko, o negali jų rasti, tada tik atsimeni, koki svarbumą tie menknėkiai turi kasdieniniame gyvenime. (*Harpér's Yourg Poeple*).

Pasznėka apie gyvates.

Mano vienintelė tarszkanczioji gyvatė tapė gyva sugauta per merginą, kuri tą vasarą buvo jų iszmuszusi vienūliką savo farmoje Kalifornijoje. Toji gyvatė turi penkis tarszkeczius, kurie jei, kaip tikiama, nurodo jų amžių, parodo, ją esant penkmetę. Darwin'as saprotavo, jog tarszketis, szale

jo vartonēs dēl nubaidymo gyvatēs neprietelių, kartais esti panahdojamas dēl prisivyliojimo savos draugēs.

Galvos daugumos nūdingųjų gyvaczių, podraug ir barszkancziųjų, tūjaus tiesiok už kaklo iszpursta. Be iszskynos jos turi iltis, ar visados stacziar arba pastatomas ir paguldomas pagal norą. Tomis iltymis esti ilgi, nusmailinti dantys, su kiaura skylaite per visą ilgį. Paszaknyje kožnos ilties yra mažas maiszelis nūdu. Kad gyvatē kanda, tai sujudėjimas prispaudžia nūdu maiszelį ir jojo įtūrys teka per skylaitę dantyje į prakandą arba žaizdą. Nekenkiantis mažas szakotas liežuvis kartais per nežinēlius esti vadinamas gyvatēs „gyliu“. Bet tai nėra tikęs žodis, kada-gi nūdingosios gyvatēs negelia, bet *kanda*, savo aukas. Nėra to gyvulēlio, nors jis butu atvežtas isz svetimos szalies, kur nesi-randa „tarszketninkų“, kad neapsistotu ir nesudrebētu, iszgirdēs pirmąjį persargos balsą tarszkejimo.

D—ras S. Wier Mitchell, su kitais, darē bandymus su nūdais visokių gyvaczių. Jisai rado, kad, szale nūdingų įpatybių, jūse esti gyvi daigai, turintintieji galybę pasidau-ginti be mioros greitai. Už tai-gi, matote, kad gyvuliu tapus įkastam, tos gyvastinės smulkmenēlēs (mikrobai), isigau-damos drauge su nūdais į žaizdą, beveik su vienu sykiu pra-deda blēdingą veikmę. D—ras Mitchell'is rodo, kad nervų centras, kontroliūjantis aktą kandimo, rodosi esti nugarkau-linėse smagenyse, nėra jam nupjovus gyvatēs galvą, ir potam sugnybiant jos vūdegą, nukirstasis galas kaklo kreipēsi atgal, ir butu užgavęs jo ranką, jeigu jis butu drisęs ją neatitraukti.

Kad gyvatē yra kandusi keletą sykiu, tai nūdai jos visiszkai iszsisemia ant nekurio laiko, ir padaro tą gyvunėlį palygintinai neblēdingu. Sako, kad tai szitoji aplinkybė pavelyja Indijonų gyvaczių kerėtojams cziupinėti gyvates be pavojaus. Jie įarzina jas į piktumą, tada jos mielai kanda į lazdą ar ryszelį szkarmalų ir tokiu budu iszvartoja savo nūdus.

Gal czion ne pro szalį bus pasakyti keletą žodžių dau-giaus apie gyvaczių kerėtojus. Daugelis veislių gyvaczių, įpatingai kykūtoji kobra Indijos, sako, labai persiima muzika. Gaudydamas jas dēl parodos Indas ima savo vamzdį, ir at-

sistojęs arti seno szulinio ar griuvėsių, pradeda vamzdžiūti. Kobra beveik tikrai neužilgo atslenka, nėra jų daug randasi Indijoje. Jas laiko ten szventoje pagūdneje, maži vaikai szaukia jas „dėdėmis“ ir ant torėlkų padeda pieno joms dėl gėrimo; ir ant jų žiuri kaip ant angėlių sargų. Jeigu kas vieną iš jų užmusztu, tą žmonės myriu nukorotu. Muzikavimams vamzdžio kįlant ir pūlant, gyvatė rodosi iš lengvo svarstosi szian ir ten, ir, visai be sužinės, esti pagaunama per muzikanto draugą. Tokiame muzikos pagavime, sako, gyvates galima esą atvangiai cziupinėti, norint asz mislinu asz pati to nebandycziau. (*Margaret W. Leighton in St. Nicholas.*)

Kritika bei bibliographija.

1) Lietuvos ukininkų Kalendorius ant meto 1893 turinczio 365 dienas. Vilniuje 1892. Spauštuvėje Jūzapo Zavadzkiego l. 70.

2) Žemaiczių ir Aukštaiczių Lietuvos Ukininkų Kalendorius ant metų Vieszpaties nū Kristaus užgimimo 1893 . . . Vilniuje. Spauda ir Kasztu Jūzapo Zavadskio 1892. l. 64.

Pirmiaus paminėtasis, „inteligentų“ išleistasis Kalendorius ant 1893 m. gana gerą visatinai padaro įspaudą ant skaitytojo. Straipsnis „*Lietuva pirm 500 metų*“, kuriame esti peržvelgiami Vytauto veikalai, yra permier kraujagodus, nors iš kitos pusės budinantis lietuvių išdydumą ir puikę. — „*Tautiszkas kylimas Lietuvos*“ supažindina, nors per daug trumpai, su aplinkybėmis, kurioms susibėgus lietuviai „susiprato, jog neskalsi dūna svetimame pecziuje kepama“; taip-gi nurodyta įpatingai ant tautiszko triuso, atlikto per Dūnelaitį, vyskupą Valanczauską, Simoną Daukantą, tulus mokintojus mokslainėse ir tt. Galiaus raszo: „Prieszininkai lietuviystės užmetinėja mums, jog mūsų kylimo siekiu yra sutverti naują lietuviszką karalystę tokią, kokia buvo laikūse Algirdo, Keistuczio ir Vytauto; jog lietuviai mislyja tik apie 3 milijonus kariumenės, kelis deszimts kanūlių, idant visus savo prieszininkus sutrempi — sumindžioti. Bet kaip tai labai klaidžiai supranta mūsų kylimą! Nemislyja lietuviai apie Lietuviszką karalystę, nemislyja apie 3 milijonus kariumenės, nė apie kanūles, nės negalimas szits daigtas, bet tik troksza liūsybės tautos, liūsybės spaudos, tikejimo katalikiszko.“ Tai rods butu per menki reikalavimai, jei lietuviai tūmi tikta: pasikakintu! Apisakėlė „*Jei auszra iszauszto, užtekės ir saulė*“ yra labai dali, ji parodo gavimąsi naujos dvasės tarp

valseczių; ir kad tai daug tokių Balsių atsirastu, kurie su-
pranta, jog „kardu sziądien mažai ką galime padaryti, sziądien
kitas ginklas yra reikalingas — reikalingas apszvietimas, reika-
linga iszmintis ir vienybė. Mokslas yra tai tikra galybė ir ge-
riausias ginklas. Per tai-gi, lietuviai, mokinkimėsi ir szvieskime
save!“ Pasiplatinus naujai dvasei neliktu nei priespaudos, nei
vargų, nei tamsybės. — Taip gi rasztas „*Lupynis arba vilko pu-
pos (penkepirsztis) mažesnėse ukėse*“ yra dėl ukininkų labai aktyvas
ir naudingas. — Įpatingai žingeidus yra straipsnelis „*Apie
valsečių arba gminų valdymą*“, kurį rasztelį vertėtu atkartoti vi-
siems lietuviszkiems laikraszcziams; jame raszytojas parodo,
„kad įstatymai davė mums tiesą platinti mokslinyczas, įtaisyti
ligonbuczius, namus dėl našzlaiczių, pavargėlių, užsivesti sav
daktarus, aptiekas, įtaisyti visokias paskolas ir padėjimo piningų
kasas, parsigabenti gyvulių geresnės veislės, geresnių sėklų ir
daug kito gero“. Rods lietuviai iktū laik isz to viso mažai ką
pasinaudojo, ir tai dėl savo kvailystos . . . „Tas mus neiszmin-
tingumas pasirodo ne tik tame, kad mes nesirupiname apie savo
reikalus, bet ir tame, kad mes bijomėsi visokių naczelninkų,
posrėdninkų, sekretorių ir kitų ir, pamatę jūs, isz tolo keliamo
priesz jūs savo kepures, bijomėsi pasakyti jiems, kad mes nesu-
prantame maskoliszikai, kad mes nenorime klausyti jų kvailiszkų
rodų“. Taip-gi neiszmintingumas mūsų vadovų kenkia. „Jei
naczelninkai bus geri dėl mūsų, tai mes su jais elgsimės gražiai;
jei jie laikys mus už gyvulius, tai parodykiame jiems, kad mes
ne gyvuliai bet tokie pat ponai, kaip ir jie, kad mes ne-
nereikalaujame pagalbos svetimgenczių, o norime turėti savo
vyresniūsius“. Suprantamas tai dalykas, kad, žmonės žinodami
savas tiesas ir turėdami kiek mokslo, galėtu daug gero dėl
savęs pasidaryti, nežiurint į labai siaurą patvaldystę Lietuvoje.
„Jei mes norime, kad mūsų vietiniai dalykai eitu gerai, tai
turime reikalauti nū valdžios, idant ji dātu mums pavieto ir
gubernijos patvaldystę: tai yra pavesti mums vesti netik daly-
kus valsečių, bet ir dalykus viso pavieto ir visos gubernijos“. Tai
rods butu didelis žingsnis į ateitį! — Negaliu nupeikti
nei straipsnelio „*Lietuviai, užsiimkite prekyste ir amatais*“, kur ra-
szytojas nurodo, kokią pelną gauna anglai (kurius vadina jisai
anglikais) bei žydai isz prekybos; tarp argumentų, kodėl nėra
gėdos užsiiminėti amatais randame sztai koki: „dėlko-gi lietuvis
negalėtu užsiimti amatais, jei valdonai žiamės užsiimdavo ir
užsiima amatais? Ir taip Karolis V, valdovas Prancuzijos ir
Szpanijos, buvo puikiu dziegormeisteriu; Liudvikas XII, karalius
prancuzų, užsiimdavo sliesoryste; Karlos, dabartinis karalius
Portugalijos kala visokius daigtus isz geležies nei koks kalvis“. Jeigu
ką sunku yra pradėti vienam dėl stokes piningų, tai ga-

lima butu keliems iš parapijos susidėti, anot autoriaus. „Matome, jis raszo, kad turtai rėdo svieta o kad įgyti turtus, reikia užsiimti prek/ste“ ir amatais. Tiek tik negerai, kad autorius nenurodo, jog turtai prekyba ir amatais greitai įgyjami yra prie sziadykštės sistėmos gaspadoravimo, kur daugelis neapsukrių tampa parblokszi, ką ir raszėjas pamena iš patyrimų paczių lietuvių. Mes palengva sutversime vidutinę lūmą, miesczioniszkają, bet ar toji vėlys tolesnių atmainų draugijoje, jei mes iš aukszo neįskiepytume žmonėms idėalų ant ateitės? — Taip-gi praktikiszkas yra rasztelis „*Kada vyras yra liūsas nū kariumenės ir ką daro lietuviai, idant išsisukti nū jos?*“, kur raszėjas parodo nėkingumą tų, kurie rupinasi išsipirkti ar į Ameriką pabėga nū „liosų“; jis tėvams įgraudena, kad jie „vercziaus rupintusi, idant vaiske neprastotu sunus doros, kaip nesykį atsitinka su mūsų vaikinais. Szis dalykas nū jus tėvų ir motynų priguli: jei vaikus nū mažens pripratinsite prie *stipraus tikėjmo* ir doros, tai atėjus laikui be baimės galėsitė leisti savo sunų į kariumenę“. Akyvas dalykas butu matyti, kiek tikėjimas mūsų žmones padorina! — Yra dar keletas rasztų, taip-gi ukiniukam, naudingų. Už tai mes iš savo pusės velyjame visiems lietuviams szitą kalendorių pirkti ir skaityti, nės jų piningai ir laikas, ant skaitymo perleistas, nebus numesti į balą!

* * *

„Apžvalgininkai“ savo „Žiamaiczių ir Augsztaiczių Kalendorių“, pradeda atsiszaukimu į skaitytoją: „Ar mažai busi manę kada skaitės arba ir visą perskaitės, tai susimylėk, nepalik manę ant stalo, nei ant lango, o nei ant stūlo! Juk žinai, kad giriniai žmonės gauda manę kaip koki žmogžudį arba razbaininką ir pagrėbė manę vežasi į savo rasztinyczias, o paskiausiai sudėgina lyg baisiausią daigtą nei pusės meto neiszgyvenusį ant svieta!“ Pažiūrėkime už tai, ar toks baisy yra Kalendorius mūsų kuningėlių Straipsnelis, apisakos pavidale, „*Ar raganos ant arklių jodo?*“ yra labai tinkamas, kad prablaszkyti prietarus tarp žmonių, tikinczių į raganų darbus. — „*Kalba iszmintingo Garamanto sakyta Aleksandrui Didžiamjam*“, perspausdinta iš „Apžvalgos“ yra taip nūbodi ir dėl lietuvių nenaudinga, kaip Lietuvos kuningų pamokslai; toji „kalba“ susideda iš trumpų priezodžių, parabolų, kurių tulos esti visiszškai ne nutikę, dėl paveizdos: „Karaliszkas lūmas yra vargingesnis, ne kaip padėjimas neturtingiausio žmogaus!“ Ale ar kūmet karaliai norėtu mainytiesi vietomis su „neturtingiausiu žmogumi“, labai reikia abejoti; arba: „Vieno melagio gana yra dėl praiszties visų žmonių“ ir tt. Regisi, vieta to straipsnio reikėjo užpildyti kūmi svarbesniu dėl gyvenimo lietuvių. — „Pridėczke prie Kalendoriaus“ randasi labai praktikiszka žinia dėl lietuvių

„ka reikia daryti, kad maskolių policijantai arba žandarai daro reviziją (krato) įveskodami knygų.“ — Taip-gi negalime nupeikti ir aną straipsnelį, kur raszėjas szukteri: „Broliai, i starszinas arba vaitus, storastas, sudzias, žodžiu sakant i visus savo perdėtinius rinkime lietuvius arba žiamaiczius katalikus (kam ta katalikysta, nežinia!), tikrus, teisingus ir iszmintingus vyrus, kurie mūsų valscziaus reikalus suprastu ir permanytu, o visokiais maskoliszkais pakumbarzdžiaais neapsileistu.“ — Rasztelis apie tai, „kokią naudą atnesza mums maskoliszkos szkalos“ taip-gi yra vertas pagyrimo. Czion tarp kitko raszėjas klausia: „Bet ką-gi sziadien mūsų vaikus maskoliszkose „szkalose“ mokina? Apart maskoliszkų balabaikų ir maldų už „carą“ seniai mūsų vaikai daugiaus néko neismoksta, jegut dar maskoliszkai sukeikti“... „Tokios maskoliszkos szkalos pagimdo mums tikt kù daugiausiai visokių taip vadinamų „pokampinių advokatų“, kurie girdamies, buk gerai žiną visus maskoliszkus „zokanus“ ir „ukazus“ mūsų tamsunus ir mulkius įvelia i visokias sudiszkas pinkles, i kurias žmogui įsipainiojus sunku beiszsispardyti.“ Tos mokslainės — tai „apipaikinimo landynės“. Kaip tad mums reikia apsiszvesti? „Visu pirmu tėvai kokiū nebuk budu savo vaikus turi iszmokinti *lietuviszkai* arba *žiamaitiszkai* skaityti.“ „Iszsimokinus lietuviszkai skaityti neužtenka savo visą „mokslą“ ant maldakningės užbaigti, bet dar reikia parsigabenti lietuviszkus laikraszczius, toliaus įvairias lietuviszks kningas ir kningeles kaip tikėjimiszkos taip ir naudingos svietiszkos įtalpos, isz kurių aiszkiai galētumėme pažinti ir suprasti savo tikėjimiszkus, tautiszkus ir medigiszkus dalykus, idant galētumėme suprasti, kas yra mums naudingas, o kas nenaudingas, žodžiu sakant, idant visose mokslo szakose galētumėme *apsiszvesti*.“ Tie dalykai rods kitaip skamba, ne kaip „Miko Žiogo Sapnas!“ . . . Tik nežinia, ar ilgam bus tokia apikan'ra. Galiaus „uždūtis mūsų karabelninkų arba szkaplierninkų yra netikt vien kryželius ir szkaplierius pardavoti, bet dar platinti ir pardavoti lietuviszks kningas, o labiausiai lietuviszkus laikraszczius.“ Kad tik taip visi darytu! — Taip-gi „Szneka tėvo ir vaiko“ yra pagirtina, atskyrus tą vietą, kur sako esą blogų ir lietuviszkų knygų, rods „dar ne taip daugel. kurios yra apgarsintos, idant žmonės jų nepirktu“; turbūt prie tų „blogų knygų“ prisiskaito „bromeliai“, „pisztalietai“, „szaltiniai“ ir kitokie szlamsztai? ar gal kuningų ūslei nepatinka rasztai?

Szitame Kalendoriuje netruksta nei eilių; bet nevisos yra formoję nutikę bei mislyje Tarp labai gražių dainelių, kokių liet. kalboje mažai randasi paskaitau Maironio „Vilnius“. Kaszin koks kuningiszkas poetas apdainūja „Kasztanėlių“, „Apie jaunikai-czius“ ir „Apie mergaites“. Kasztanėlini jis prikalba tarp kitko:

„Pamatysi, kaip per szventes muszis nedoriejie,
monės blogi bėgs latrauti, seks paskui jauniejie,
Aszarose kaip iszvysi aplink rukant pypkas,
Szventoms dienoms *po ulyczias vaikus muszant ripkas.*“

Ar-gi ir tokia zobova, kaip ridenimas ripkų, yra kalczia?
Toliaus dainius apdainūja jaunikaiczių isztvirkimā, ir patėmyja:

„ Szitai kraustos barzdoczius szlubūdams
Į tą kiemā, isz kur iszein' girtūklis szvilpūdams.“

Galiaus kas pareina isz pasileidimo?

„Nebturėdami, kur dėties, lend į bimbilynes,
Ponams arti ir akėti dirvas velėnynes.
Pati, vargūse budama, bar' vyra girtūklį,
Kad po karcziamas begerdamas nebtur ir penkeklio.“

Apie mergaites dainūdamas, dainius bara jas už lankymā
vakaruszkų:

„Ar matai, kiek ten suėjo netikt vien mergaiczių,
Bet isz visur prižvangėjo gudrių jaunikaiczių.
Szit ir patys pirmutiniai traukėjai į peklā,
Muzikantai atbrazdėjo nors ant kuino aklo,
Užgriež „valcius“ muzikantai ir visokius tancius,
Szok' mergaitės kiaurā naktį — nebrup' joms rožanczius.“

O metodą jo auginimo ir auklėjimo nesunku yra pažinti,
tik girdėk:

„Bet ir motynos yr' kaltos, kad dukrelių mažų
Nenorėjo plakt' su rykszte ar su koku ražu“

Žodžiu sakant, kaip maskolių iszdūda smarvė jo szinėliaus, taip
kuningas dvokia savo pustelninkiszku pamokymu.... Tacziaus,
visatinai imant. negalime mes daug peikti ir szitą Kalendorių,
kada-gi tarp sziukszlių randasi ir gerokų dalykų pasiskaityti.

Galiaus noriu dar pasakyti, jog abu minėtu Kalendoriu
tapė paraszyti gana gražia, gryna lietuviszka kalba; mat, ir
tame dūdas patėmyti progresas!

Pas M. Janku, Bitēnūse ^{per} Lumpēnus

galima pirkti šitas knygas:

Las teisybē, tai ne melas	po	15 kap. = 15 cent.
Vieto pabanga	"	5 kap. = 5 cent.
Prusu lietuvos nusidavymai	"	5 kap. = 5 cent.
Braži vaiku kniģelē	"	8 kap. = 8 cent.
Kaip igyti pinigus	"	10 kap. = 10 cent.
Iespējimas apie szv. tikējima	"	10 kap. = 10 cent.
Giesznikas	"	10 kap. = 10 cent.
Lietuvizskas szupinys II laida	"	5 kap. = 5 cent.
Ētinē dovanēlē antra	"	5 kap. = 5 cent.
Kaunos dainos	"	3 kap. = 3 cent.
Anjos dainos	"	8 kap. = 8 cent.
Avyniszkos giesmēs	"	10 kap. = 10 cent.
Ētakizmai katalikieszki su lementoriu	"	10 kap. = 10 cent.
Ēturi svarbiausi reikalai aritmetikos	"	10 kap. = 10 cent.
Ēmos vakaro adynēlē	"	10 kap. = 10 cent.
Ērija Lietuvos. Skirmuntt	"	50 kap. = 50 cent.
Ēkulis polytiszka tragoedija	"	25 kap. = 25 cent.
Ē žodzei apie auginima	"	25 kap. = 25 cent.
Ēini i Polaci	"	25 kap. = 25 cent.
Ēutēs dainos	"	5 kap. = 5 cent.
Ēutēs praneszimas	"	20 kap. = 20 cent.
Ēytiszkos kalendros Prusu Lietuvninkams	"	15 kap. = 15 cent.

Padūtos prekios iszsimano ant vietas. Uż prisiuntimā
kia atmokēti kasztus.

Vienok imantiems uż 10 rub., 5 dolerius ant sykio, prisiun-
no kasztas dykai.

Garbingiems mylētojams sztuku galima apsisteliūti kas
inesī iszeinantī laiszkelī „Tetutē“, kuri kasztūja ant metu
1 dorelī Amerikoje, Russijoje 2 rubliu.

Su augszta pagūda dēl broliu Lietuviu.

M. Jankus, Bitēnūse.

Dressas: M. Jankus, Bitēnai per Lumpēnus (Ostpreussen).

Apgarsinimai.

„Lietuvių Mokslo Draugystės“ išdavimai:

1. **Lietuvizkiejie rasztai ir rasztininkai, Amerikoje**
40 centų.
2. **Apie senovės Lietuvos pylis**, 20 c.
3. **Paveikslas D. L. Kuningaikszečio Vytauto**, 25 c.
4. **Bestiality of the Russian Czardom toward Lithuania**, 10 c.
5. **Pranesimas Liet. Mok. Draugystės ant 1891 m.**
25 centai.
6. **Apszvietos № 1**, 25 c.
Apszvietos № 2, 25 c.
Apszvietos № 3, 25 c.
Apszvietos № 4, 25 c.

Ant pusės metų užmokant iš viršaus „Apszvietos“
kasztūja 1 dolerį.

Apart to galima gauti:

Istorija Lietuvos parašyta K. Skirmuntt, 50 c.

Iszganymas Vargdienio, 10 c.

Pajudinkime, vyrai, žiamę! 25 c.

Adresas: Dr. John Szlupas, Shenandoah Pa. (U.
of America).

arba **Martynas Jankus**, Bitėnai per Lumpėnus (Ostpr.)